

О. С. КУХАРСЬКИЙ
Г. П. ГРИБАН

СПОРТИВНІ ТОВАРИСТВА І ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТОМИРЩИНИ 1893–1922 рр.

**О. С. КУХАРСЬКИЙ
Г. П. ГРИБАН**

**СПОРТИВНІ
ТОВАРИСТВА
І ОРГАНІЗАЦІЇ
ЖИТОМИРЩИНИ
1893–1922 рр.**

Житомир «Рута» – 2015

ББК 63.3 (4)
К 22

*Рекомендовано до видання вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 6 від 27 лютого 2015 р.)*

Рецензенти:

Носко М. О. – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, ректор, Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка;

Тимошенко О. В. – академік АНВО України, доктор педагогічних наук, професор, директор інституту фізичного виховання і спорту, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова;

Ахметов Р. Ф. – заслужений працівник фізичної культури і спорту України, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання, Житомирський державний університет ім. Івана Франка.

Спортивні товариства і організації Житомирщини 1893–1922 рр.: монографія / О. С. Кухарський, Г. П. Грибан. – Житомир: Вид-во “Рута”, 2014. – 182 с.

ISBN 978-617-581-243-3

У монографії розкрито історію створення та функціонування спортивних товариств і організацій на Житомирщині до жовтневого перевороту та в перші роки радянської влади.

Для учнів, студентів, вчителів, викладачів, тренерів загальноосвітніх та спортивних шкіл, ліцеїв, гімназій, коледжів, вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться історією рідного краю.

ББК 63.3 (4)
К 22

ISBN 978-617-581-243-3

© О. С. Кухарський, 2015
© Г. П. Грибан, 2015
© ПП «Рута», 2015

ЗМІСТ

Від авторів.....	5
Житомирське товариство велосипедистів-любителів (30 листопада 1893 – 1915 рр.).....	7
Волинська округа імператорського російського товариства спасіння на водах. Житомирське товариство спасіння на водах (1897–1917 рр.).....	23
Волинське товариство полювання (13.10.1898 р – 1916 р.)..	26
Волинське товариство любителів бігового і рисистого спорту (квітень 1900 – 1916 рр.).....	33
Житомирське товариство сприяння вихованню дітей (з відділом їх захисту) (19 серпня 1900 р. – 1917 р.).....	47
Житомирське товариство любителів фізичних вправ (09.04.1907 р. – 28.04.1912 р.).....	57
Житомирське товариство любителів правильного полювання (17 червня 1908 р. – 1917 р.).....	60
Товариство опіки бідних дітей при житомирському громадському училищі Талмуд-Тора (9 липня 1908 – 1917 р.).....	69
Волинське гімнастичне товариство «Сокіл» (2 вересня 1910 р. – 22 червня 1922 р.).....	73
Житомирський спортивний клуб «Маккабі» (1912 – 1919 рр.).....	115
Скаутські організації Житомирщини (1916 – 13.10. 1921 рр.).....	119

ДОДАТКИ

Додаток 1. Список мисливських товариств на території України.	133
Додаток 2. Церква і приходи Волинської єпархії.....	136
Додаток 3. Статут Волинського товариства сприяння вихованню дітей.....	137

Додаток 4. Список перших членів Волинського гімнастичного товариства «Сокіл» 01.01.1911 року.....	140
Додаток 5. Список членів Житомирського гімнастичного товариства «Сокіл» (1917–1922 рр.).....	141
Додаток 6. Список членів гімнастичного товариства «Сокіл» села Крошня Чеська (1917–1922 рр.).....	143
Додаток 7. Статут гімнастичного товариства «Сокіл».....	146
Додаток 8. Програма І зльоту слов'янського сокілства.....	147
Додаток 9. Лист-прохання на одержання дозволу на виготовлення значка товариства «Сокіл».....	148
Додаток 10. Анкета В.О. Валицького.....	149
Додаток 11. Статут єврейського спортклубу «Маккабі».....	151
Додаток 12. Анкета Б.Ю. Байтмана.....	152
Додаток 13. Доповідна начальника загону Юків І.І. Шевченка....	154
Додаток 14. Доповідна А.І. Шевченка.....	155
Додаток 15. Реєстраційний лист І Житомирської єврейської дружини Бой- і Герл-скаутів.....	157
Додаток 16. Доповідна записка Б. Байтмана.....	160
Додаток 17. Лист начальника відділу всеобучу О. Чайки про перейменування єврейської дружини скаутів в Юки.....	167
Додаток 18. Доповідна записка начальника загону Юків.....	168
Додаток 19. Анкета І.І. Шевченка.....	169
Додаток 20. Анкета І.С. Кігеля.....	171
Додаток 21. Положення про загін Юків.....	173
Додаток 22. Список І Житомирського загону Юків.....	177
Додаток 23. Список ІІ Житомирського загону Юків.....	177

*Автори висловлюють щиросердну вдячність
голові Житомирського обласного відділення
НОК України, меценату
Олександрову Васильовичу Оніщук
за надану фінансову допомогу для виходу
у світ цієї книги.*

ВІД АВТОРІВ

Історія виникнення і діяльності фізкультурно-спортивних товариств і організацій, їх вклад у розвиток фізичної культури і спорту нашого краю ще повністю не висвітлена, хоча має досить багато цікавих і яскравих сторінок. Без знань історичного минулого людині важко орієнтуватися в суспільному житті сьогодення та спрямовувати своє майбутнє в правильне русло.

«...Кожного із нас веде у минуле свій шлях, єднає з ним свій живильний нерв. Звичайно, наскільки ми проникли в нього – залежить не єдино від нас самих, але святий наш обов'язок – вберегти набуток пам'яті людської, історії нашої от зубожіння та відсихання з нього бодай гілочки маленької, у міру сил – збагатити, розширити його і передати дітям у спадок» [6, с. 9]. Ці слова автора книги «Закарпаття у спортивному вимірі» В.В. Федака спонукали нас хоча б коротко, розповісти про історію спортивних товариств Волині, а нині Житомирщини. В розмовах із багатьма ветеранами спорту переконалися, що досить швидко стираються з пам'яті не тільки славні здобутки спортивних товариств нашого краю, а й навіть їх назви, а про зародження спорту взагалі майже нічого невідомо не лише широкому загалу, але й багатьом спортивним фахівцям.

Сьогодні вкрай важливо відновити славні сторінки спортивних товариств Житомирщини. Це вже друга книга запропонована нами читачу про історію розвитку фізичної культури і спорту на

Житомирщині. Перша книга «Історія гімнастичного товариства «Сокіл» на Волині» [5] вже знайшла свого читача, а також була визнана переможцем в щорічному обласному конкурсі «Краща книга року» в номінації «Мій край». Автори продовжили пошуки відтворення тих реалістичних історичних подій, які відбулися в нашому краї і за його межами. В книзі розповідається про діяльність перших спортивних товариств, про людей, які здійснили значний внесок у розвиток спортивного руху. Ми переконані, що це питання потребує ще подальшого вивчення і дослідження. Книга розповідає про перші спортивні товариства і організації, які були започатковані і функціонували на теренах нашої області в кінці XIX та на початку XX століть.

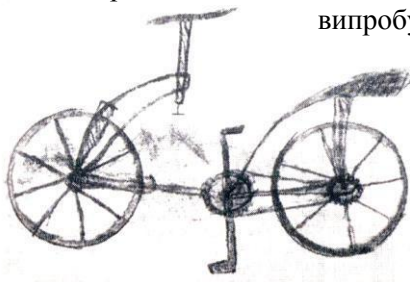
Автори книги висловлюють щире вдячність за сприяння та надану допомогу при пошуку невідомих фактів, надання документальних відомостей та архівних матеріалів директору музею спортивної слави України А.Г. Хоменко, працівнику музею Л.І. Алексєєвій, краєзнавцям Г.П. Мокрицькому, Р.Ю. Кондратю-ку, директору Державного архіву Житомирської області С.М. Синицькому, його заступникам Л.В. Мироненко, Н.Г. Шимченко, працівникам архіву Г.О. Гуменюк, Н.Ф. Карнатовській, О.В. Ващенко, Т.В. Слободянюк, Л.Л. Баранюку, О.В. Кальчук директору обласного краєзнавчого музею Л.П. Грузькій, заступнику Н.В. Ланчук та працівникам О.В. Гордійчук, І.В. Камінській, директору обласної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича В.М. Врублевському, працівникам краєзнавчого відділу В.Н. Козловій, С.Б. Верховській, К.Н. Лагун, Л.П. Матюховій і окрема подяка В.Й. Малі, М.Й. Пертл, Б.С. Заноздрі, С.А. Глабчуку, В.М. Одомічу, Т.М. Кашук. З вдячністю сприймемо будь-яку допомогу при наданні фотоматеріалів, спогадів про людей, які стояли у витоків розвитку фізичної культури і спорту на Житомирщині і нині примножують її спортивну славу. Інформацію можна надіслати авторам книги електронною поштою: **gribang@mail.ru**.

ЖИТОМИРСЬКЕ ТОВАРИСТВО ВЕЛОСИПЕДИСТІВ-ЛЮБИТЕЛІВ

(30 листопада 1893 – 1915 рр.)

Сьогодні сотні мільйонів населення планети не уявляють свого життя без надійного «сталюного коня», – друга велосипеда. Їзда на велосипеді – це задоволення для людини, це здоровий спосіб життя в урбанізованому сучасному середовищі, це екологічно чистий вид транспорту, це, насамкінець, важливий іспит для вияву фізичних, психічних, моральних якостей та фізіологічних можливостей людини.

Безумовно, тільки з появою велосипеда, зародився велосипедний спорт. Перший проект веломашини ще в 1495 році запропонував знаменитий італієць Леонардо да Вінчі. Однак, його проект так і залишився на папері [3]. Лише у 1800 році уральський майстер-самородок Юхим Ми-хеєвич Артамонов сконструював і випробував двухколісний самокат. Він

Велосипед Леонардо да Вінчі [3]

*«... в день Ильи Пророка
года 1800 ездил на диковинном
велосипеде по улицам
Екатеринбурга, а в 1801
году добрался из*

*старинного годинуовских
времен, села Верхотурье,*

*под Пермью, в Москву» [4,
с. 59].*

Велосипед важив понад 40 кілограмів, мав переднє ведуче колесо діаметром більше одного метра. Діаметр заднього колеса був у два рази менший, висота веломашини складала майже 1,5 метра. Однак, патент на виготовлення першого велосипеда отримав

К. Дрейз із Німеччини у 1817 році. Його велосипед був дерев'яним з відсутньою ланцюговою передачею, пересуватись на ньому доводилось відштовхуючись ногами від землі.

Один із зразків перших велосипедів (фото велосипеда із Житомирського обласного краєзнавчого музею)

Ще в далекому 1867 році їзда на велосипеді стає популярною в країнах Європи та Росії, коли почали використовуватись на колесах металеві спиці. Вже в 1869 році проводяться як трекові, так і шосейні гонки [4, с. 59].

У 1880–90 роках у багатьох містах Росії та України виникають товариства велосипедистів-любителів, організовуються і проводяться спортивні змагання. Перше таке товариство було зареєстроване в 1882 році в Петербурзі, а перші змагання велосипедистів відбулися

24 липня 1883 року в Москві [4, с. 64]. В ці роки ряди велосипедистів стрімко ростуть.

У 1884 році товариства велосипедистів з'являються в Москві, у 1886 році – вперше в Україні у м. Одесі. Відомими велосипедистами того часу були москвич Г. Дявіс, петербуржець М. Д'яков – перший російський чемпіон і призер світової першості 1896 р. в Копенгагені, М. Дзевочко – переможець першої безперервної гонки Петербург-Москва, А. Бутилкін, Г. Вашкевич, П. Іполітов. Але й серед них не було рівних знаменитому одеситу Сергію Уточкіну, який неодноразово вигравав гонки у багатьох зарубіжних чемпіонів світу з велоспор-

Платон Іполітов

ту [1, с. 10].

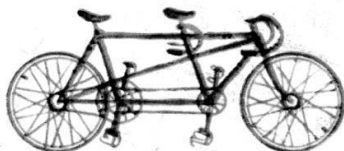
У 1900 році утворюється Міжнародний союз велосипедистів (УСІ), який у 1956 році був реорганізований. Так виникли Міжнародна федерація професійного велоспорту і Міжнародна федерація любителського велоспорту. Чемпіонати світу з шосейних гонок почали проводитися лише із 1921 року, гонки в закритих приміщеннях із 1929 року, з кро-

су із 1950 року [4, с. 60]. У 1896 році змагання з велоспорту увійшли у програму сучасних олімпійських ігор. Першим олімпійським чемпіоном Афін став француз Поль Массон, який переміг у трьох видах змагань. Але найдовшу восьмидесяти семи кілометрову дистанцію від Афін до містечка Марафон і зворотньо швидше всіх проїхав грек Арістідіс Константінідіс [2, с. 36].

А перший чемпіонат світу з трекових гонок відбувся ще в далекому 1893 році. І, мабуть, символічним є той факт, що саме в 1893 році в м. Житомирі було засноване перше спортивне товариство велосипедистів-любителів.

У 1804 році Житомир офіційно став центром Волинської гу-

бернії. Вдале географічне розташування (через місто проходили важливі магістралі між півднем Росії і Петербургом, Києвом та країнами Європи) сприяло розвитку культурного та спортивного життя міста. В 1890–1900 роках їзда на велосипедах набуває не тільки широкої популярності серед жителів міста, а стає досить модною. І це, незважаючи на те, що один велосипед коштував від

Еволюція велосипеда

100 карбованців і більше. За 100 карбованців в ті часи можна було придбати 5 пар добротних коней.

Перші старти велосипедистів

Для впорядкування їзди на велосипедах міська дума видала спеціальну постанову «О велосипедной езде по г. Житомиру», в якій наголошувалося: «... требуется, чтобы велосипедисты имели на велосипедах на видном месте установленные значки, а также должны иметь при себе разрешение для предъявления их полиции в случае каких либо недоразумений. Быстрая езда, безусловно, запрещена, велосипедисты должны держаться правой стороны. Также запрещена езда по тротуарам, скверам, бульварам» [29, с. 3]. Звичайно, не всі велосипедисти дотримувалися цих правил. І в ті часи були любителі полякати перехожих громадян та вершників, особливо на центральних вулицях міста.

Слідом за Одесою в 1890 році група любителів велоспорту засновують товариство велосипедистів в м. Києві. Про перші змагання київських велосипедистів газета «Киевлянин» повідомляла: «В неділю, 16 вересня, на дачі Стрельна відбулися змагання велосипедистів на призи. В змаганнях взяли участь 7 велосипедистів: Локостов, Роде, Пенцілін, Валицький, Мюллер, Каульфус і Дончик.

Учасники долали дистанцію в 16 верст від дачі Стрельна до Борщагівки і назад» [7, с. 2].

Житомирянин-любитель велосипедної їзди (фото 1908 р.)

Змагання відкрилися о 16 год 22 хв. Першим повернувся Локостов, який проїхав на «Експресі» Оппеля (марка велосипеда) 16 верст (1 верста = 1066,8 м) за 51 хв, другим – Валицький на велосипеді «Ласточка» Оппеля, подолавши дистанцію за 51 хв 45 сек. Третім повернувся Мюллер на велосипеді «К. Старля», четвертим – Роде на «Експресі» Оппеля.

Змагання проходили в присутності великої кількості глядачів, грав військовий оркестр. По закінченню змагань відбувся обід, *«... на котором решено возбудить ходатайство об учреждении в Киеве клуба велосипедистов, для чего избрана особая комиссия»* [7, с. 2]. За рішенням суддів у складі Плятера, Доброчинського, Барбана, Ключа, Висоцького, Томіна, Остаржевського і Хрякова перша нагорода (велика золота медаль) була вручена Локостову, друга (мала золота медаль) – Валицькому, третя (велика срібна

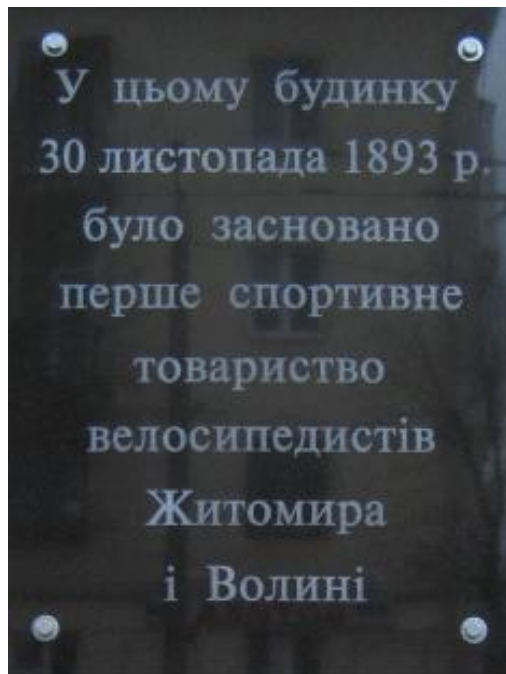
медаль) – Мюллеру і четверта (мала срібна медаль) – Роде. Так газета «Киевлянин» від 18 вересня 1890 року (№ 204) описала перші змагання велосипедистів і започаткування велоспорту в м. Києві [7, с. 2].

А яке ж відношення ця подія має до заснування велоспорту в Житомирі? Саме безпосереднє. Адже, організувавши київський клуб велосипедистів, Локостов і А. Мюллер приїздить на початку 1893 року (можливо в кінці 1892 р.) до м. Житомира. Локостов (на жаль, ім'я в архівних документах не згадується) винаймає житло в будинку пані Поржицької по вул. Міщанській (нині вул. Мануїльського) і розпочинає організаційну роботу по створенню спортивного товариства велосипедистів-любителів [12, с. 1]. Одночасно, з великим прихильником спорту та любителем полювання житомирянином С.О. Трубним, (у 1914 р. був власником крамниці по продажу шин для автомобілів, проживав по вул. Великій Бердичівській, 41) [23, с. 1] за досить короткий термін на розі вулиць Кашперівської (нині Б. Тена) і Садової [19, с. 3] (нині І. Кочерги) будують циклодром (велотрек).

4 червня 1893 року відбулося святкове відкриття циклодрому. Про цю подію газета «Волянь» від 4.06.1893 р. писала: *«Сегодня наши велосипедисты открывают собственный ипподром, устроенный на Кашперовской улице. Ожидается сформирование целого общества, где число членов достигнет 33-х человек. В настоящее время насчитывается до 20 человек, в том числе 3 женщины. Желаем успеха нашим спортсменам»* [8, с. 3].

Засновниками товариства (Локостов, А. Мюллер, С.О. Трубний та інші) розробляється статут товариства, який затвердив Міністр Внутрішніх Справ Росії 9 жовтня 1893 року. Варто відзначити, що в ті часи це була досить тривала процедура (з 1906 року дозвіл на відкриття товариств почали надавати губернатори губерній). Тільки 30 листопада 1893 року (цитуюмо мовою оригіналу) *«... в 7 часов вечера в помещении Житомирского дворянского собрания (на цьому місті тепер стоїть будинок першої міської поліклініки по вул. В. Бердичівській, 32) было Первое общее собрание нового общества...»* [9, с. 3]. Так газета «Волянь» від 1 грудня 1893 р. повідомляла про створення в Житомирі першого спортивного товариства велосипедистів-любителів. **30 листопада**

1893 року є офіційна дата заснування велосипедного спорту на Житомирщині.

Меморіальна дошка відкрита в честь 120- річчя заснування велосипедного спорту на Житомирщині

На зборах було розглянуто 9 питань, серед яких:

- обрання комітету в складі 6 членів і 6 кандидатів в члени;
- обрання ревізійної комісії в складі 3 чол.;
- визначення розміру членських внесків (5 крб на рік);
- визначення розміру оплати вхідних квитків з глядачів;
- про значок членів товариства і таке інше.

Далі цитуємо: *«Возникшее в нас общество велосипедистов-любителей имеет целью как распространение этого вида спорта, так и предоставление уже ездящих велосипедистов наиболее удобных условий для дальнейшего усовершенствования в езде. С*

начала предстоящего сезона Общество будет иметь циклодром для упражнений и обучения езды под наблюдением опытных руководителей. Кроме того, тут же имеется ввиду устраивать гонки и состязания велосипедистов, игры: кегли, крокет и др. В будущем зимнем сезоне Общество предполагает устроить также и зимнее помещение для езды, вечеров и собраний Общества» [9, с. 3].

Але пройшло майже 3 роки, а приміщення так і не збудували. З цього приводу «Волянь» від 30 квітня 1896 року писала: *«28 апреля в воскресенье на циклодроме местного велосипедного общества состоялось первое в этом году гулянье. Играл хор военной музыки, под звуки которой публика разгуливала, а члены общества катались на своих стальных конях, стараясь выказать свое искусство, для чего некоторые ездил без помощи рук. К сожалению, несмотря на все приложенные местным кружком любителей-велосипедистов старания, первое гулянье оказалось неудачным, хотя исключительно по независящим обстоятельствам. Во-первых, погода стояла настолько холодная и пасмурная, что только очень небольшое число посторонней публики прельстилось желанием погулять на чистом воздухе и послушать музыку. Несомненно, число желающих было бы гораздо больше, если бы циклодром имел какой-нибудь павильон... Без павильона и буфета общество вряд ли может рассчитывать на усиленное посещение публикой. Но с другой стороны, общество местных велосипедистов обладает такими ничтожными средствами, что не только о павильоне мечтать тщетно, но и сама его борьба с равнодушием публики в течение вот уже скоро трех лет представляется героической. В самом деле: 30 человек, вносящих по 5 рублей в год, имеют циклодром очень прилично содержимым и покрывают кое-как все текущие потребности общества. Нужно надеяться, что энергия любителей спорта проявившаяся в самом факте существования общества наперекор стихиям, в конце концов преодолеет инертность житомирских спортсменов и общество получит возможность упрочить свое существование» [10, с. 3].*

На жаль, фінансові труднощі переслідували житомирських велосипедистів протягом століття. Але незважаючи на всі негараз-

ди наші спортсмени завжди передували на багатьох спортивних змаганнях самих високих рангів. Про спортивні здобутки велосипедистів перших років існування товариства відомо досить мало. З тих, що дійшли до сучасника дізнаємося і про створення в 1897 році товариства велосипедистів в м. Бердичеві, про спортивні досягнення житомирських велосипедистів у 1899–1901 рр., про приїзд на змагання до м. Житомира київських спортсменів. Кількість конфіскованих радянською владою велосипедів (більше 35) в 1919 р. вказує на те, що і в Новоград-Волинському могло існувати товариство велосипедистів [26, арк. 27–28]. Можливо, і Овруч також був велосипедним центром, адже саме там у 1922 році займалось велоспортом 26 спортсменів, більше ніж по всій Волинській губернії [27].

У газеті «Волинь» від 29 березня 1897 року знаходимо замітку про організацію товариства велосипедистів-любителів в м. Бердичеві: *«... Среди местных велосипедистов-любителей давно уже возникла мысль учредить здесь свое общество. В виду этого они снесли с Житомирским обществом велосипедистов-любителей и с другими подобного рода обществами и по образцу их уставов выработали свой устав, который и послан на днях на утверждение подлежащей власти. Цель общества заключается в сближении любителей велосипедной езды, усовершенствование в ней и распространении употребления велосипеда, как весьма здорового, практичного и приятного средства передвижения. Общество полагает устраивать поездки и прогулки, устраивать состязания и гонки на призы. Для общих собраний, и для устройства концертов, спектаклей, увеселений и вообще различных игр, дозволенных законом, общество предполагает иметь особое летнее и зимнее помещение. Действительные члены общества будут избираться общим собранием. Члены-соревнователи будут утверждаться Комитетом по представлении и рекомендации двух действительных членов. Профессиональные велосипедисты в члены общества не допускаются»* [28, с. 3]. На жаль, не встановлені ні місце знаходження велотреку (відомо, що там аж до 1922 року відбувалися футбольні матчі), ні перших бердичівських засновників товариства, ні чемпіонів з велоспорту.

Перше відоме змагання житомирських велосипедистів детально описала газета «Волинь» від 1 червня 1900 року: «28 мая 1900 г. на циклодроме житомирских велосипедистов-любителей состоялась первая в нынешнем сезоне гонка. Публики собралось сравнительно довольно много. Гонки начались общим выездом, который повел распорядитель циклодрома старый спортсмен Локостов. Под звуки марша вереница гонщиков по два ряда описав несколько кругов по площадке плавно и не спеша выехала на трек, по которому пошла умеренным ходом.

Затем состоялись состязания двух дебютантов Долова и Яроцкого на 2 версты. Победил Долов с результатом 3 мин 42 сек (нагадаємо 1 верста = 1066,8 м).

III заезд: Райтер, Чернявский и Тайбер, победил Тайбер 3 мин 25 ²/₅ сек (2 версты).

IV заезд: ¹/₂ версты (2 круга) без руля: Райтер, Чернявский, Попов. Райтер произвел фурор и вызвал оглушительные аплодисменты.

Тихая езда ¹/₈ версты (¹/₂ круга) сошла неудачно, все гонщики не закончили дистанцию.

V заезд: «Матч между гг. Поповым и Чернявским 3 версты (12 кругов) на звание первого ездока за 1899 года окончился полным поражением первого. Чернявский будучи впереди за 3 круга до развязки, нарочно пустил Попова вперед и потом почти на последнем кругу взял его. Поражение тем чувствительнее, что Попов был на более легкой машине» [11, с. 2].

Таким чином стало відомо ім'я чемпіона м. Житомира за 1899 рік. Цитуємо далі:

VI заезд: «Открытый гандикап на 3 версты между Райтером, Доловым и Яроцким, которым Райтер дал ³/₄ круга, выиграл Райтер – 5 мин 14 ¹/₅ сек.

VII заезд: Райтер победил Чернявского и Попова.

VIII заезд: езда на ловкость, красоту и фигуру (Долов и Чернявский) сошла посредственно.

IX заезд: езда с препятствиями на 1 ¹/₂ версты (6 кругов) строилась. Попов и Чернявский, как видно, совершенно не репетировали.

X заезд: матч между г. Ракузой и госпожой Миловидовой 1 верста (4 круга), в котором г. Ракуза дал один круг форы своей сопернице, кончился победой последней.

XI заезд: второе состязание дебютантов Долова и Яроцкого кончилось неудачно. Г-н Долов на всем ходу зацепился за машину соперника и упал.

XII последний заезд: 7 $\frac{1}{2}$ версты (30 кругов) в зачет конкурса на звание первого трекового ездока г. Житомира на 1900 г. кончилась победой Райтера. Тайбер вынужден за 12 кругов сойти. Таким образом героем состязаний стал Райтер» [11, с. 2]. Слід відмітити, що в подальшому Ю. Райтер майже не зазнавав поразок.

16 липня 1900 року за участю житомирських і київських гонщиків мали відбутися шосейні гонки на 50 и 20 верст (по Бердичівському шосе) від заставного будиночку (знаходився відразу за мостом через р. Тетерів) до ст. Рея [12, с. 1]. Однак змагання не відбулися. *«Прибывшие сюда киевские гонщики нашли для себя невыгодными предложенные им условия состязания и от участия в 50-верстовых гонках отказались»* [13, с. 2].

Цікавими виявилися результати змагань, що пройшли 14 серпня того ж року. Відкрили змагання Ракуза, Райтер і Васильєв заїздом на 3 версти (12 кіл), де першим фінішував Ракуза (5 хв 7 сек), за ним Райтер та Васильєв. В жіночому заїзді на 2 версти (8 кіл) Луніна випередила Звездочкіну, показавши результат 5 хв 06 сек. Звездочкіна відігралася на дистанції 1 верста (2 хв 29 сек). Заїзд на 1 версту (4 кола) без руля виграв Райтер (2 хв 40 сек). Райтер був сильнішим у заїздах на 3 версти (4 хв 40 сек), 1 $\frac{1}{2}$ версти, а також виграв головний заїзд на 7 $\frac{1}{2}$ верст (30 кіл) в залік кращого гонщика 1900 року, показавши результат 14 хв 58 сек. Всього чверть колеса програв йому Ракуза. Переможцями в цих змаганнях ставали також Васильєв та Педє [14, с. 2].

Судячи з впевнених перемог, мабуть, чемпіонське звання за 1900 р. виграв Ю. Райтер. У 1901 році кількість змагань зросла, вони ставали цікавішими. Приїздили позмагатися на житомирському циклодромі і найсильніші гонщики з Києва.

Про одні такі змагання, які відбулися 8 липня газета «Волянь» написала детальний звіт. Гонки, як за звичай, почалися загальним

війздом 18 гонщиків (серед них киянин Е. Келле). На цих змаганнях свій високий клас знову підтверджує Ю. Райтер. Він виграв заїзди на 2 версти (двічі), $1\frac{1}{2}$ і престижну гонку за лідером на $7\frac{1}{2}$ верст, яка проходила досить цікаво та напружено. Цитуємо мовою оригіналу: «В заезде для I класса на $7\frac{1}{2}$ версты (30 кругов) первое место все время занимал Ю. Райтер. На 24 круге лидеры (мотоциклисты, авт.) сошли. Гонщики начали резаться. Э. Келле (киянин, авт.) пытался три раза срезать Райтера, но ему это не удалось. А. Ракуза шедший все время за колесом пытался тоже резать, но неудачно. Первым – Ю. Райтер (13 мин 35 сек), вторым Ракуза (13 мин $35\frac{1}{5}$ сек) за ним Э. Келле (13 мин $35\frac{2}{5}$ сек)» [30, с. 2–3]. Закінчивши спортивну кар'єру А.П. Ракуза, у 1912 році (можливо і раніше) відкрив магазин по продажу мисливської зброї. При магазині існувала спеціальна майстерня по ремонту зброї, а також продавалися велосипеди марки «Дух». Окрім того, А.П. Ракуза був великим любителем полювання і кінських бігів і скачок [25].

Гонка за лідером (фото 1909 р.)

Не менш цікаво проходив відкритий гандикап на 3 версти. Ю. Райтер та Е. Келле від старту дали фори $\frac{1}{2}$ кола А. Мюллеру і В. Долову, $\frac{3}{4}$ кола С. Граффону, 1 коло В. Отмару (другому).

Першим фінішував Е. Келле (всього-навсього одна перемога киянина), другим закінчив гонку Ю. Райтер.

У гонці на 2 версти поза конкурсом брали участь А. Келле та В. Келле (мабуть кияни), які в такому ж порядку фінішували в цьому заїзді. Третім закінчив гонку житомирянин Т. Бойков, четвертим Е. Райтер (брат Ю. Райтера). Переможним фінішем закінчували дистанції П. Шушлін, А. Малецький, С. Граффон, В. Отмар, А. Ракуза. Непогані результати показували В. Долов, М. Власов, Е. Карпов, А. Мюллер. В командній гонці перемогу здобула команда в складі: М. Власова, Е. Карпова, В. Отмара (другого) та молодого гонщика А. Сваричевського, який буде змагатися аж до 1915 року [30, с. 2–3].

Великі велосипедні гонки відбулися 29 липня того ж таки 1901 року, про які, на жаль, відомо тільки наступне: *«Желая прийти на помощь нашему благотворительному обществу ме-стный кружок велосипедистов-любителей задумал устроить на циклодроме в воскресенье 29 июля большие гонки. С этой целью устроителями гонок приглашены из Киева для принятия участия в гонках лучшие ездоки: В.А. Ткаченко, Высоцкий, Э. Келле. Примут участие и местные гонщики. С 4 часов дня будет играть военный оркестр. Велосипедное общество намерено обставить гонки наиболее интересно. Ввиду симпатичной цели не в примерь обычным гонкам, будет установлена входная плата для всех, даже и членов общества. Велосипедистов-любителей этого спорта у нас в Житомире много. Все они с большим интересом относятся к гонкам, у велосипедистов в свою очередь много друзей, знакомых, приятелей. Это даст право надеяться, что гонки в воскресенье публику соберут, и оправдаются труды и растраты общества. Тем более на это можно рассчитывать, что гонки начнутся в 4–6 часов, окончатся заблаговременно, когда не поздно еще отправиться в «Аркадию» на опперету»* [15, с. 1–2].

На превеликий жаль, не збереглося газетних матеріалів про дальші виступи велосипедистів товариства. З роками бажаючих займатися цим видом спорту в місті Житомирі ставало все більше і більше. Змагання серед велосипедистів були популярними і в наступні роки. Відомо, що 25 вересня 1911 року відбулися гонки на 15 верст [31, с. 1], а в 1913 році велосипедисти брали участь в

гонках на іподромі, де 19 вересня проводилися і бігові кінні скачки [24, с. 4]. 15 травня 1914 р. також відбувалися «на циклодроме г. Трубного большие велосипедно-моторные гонки на призы. В число заездов означенных гонок войдут: 25-верстная гонка за лидерами-моторами, в которой примут участие г.г. Ролинский, Лобанов, А. Сваричевський, Махачек и Седлецкий (із гонщиків першого покоління залишився один А. Сваричевський)» [21, с. 3]. В програмі змагань були також «австралийский гандикап, партия преследования, тихая езда, фигурная езда и пр. Цены на места, за исключением лож, будут значительно понижены» [21, с. 3]. Як бачимо, у 1914 р. циклодром вже мав крите приміщення, були створені комфортні умови для глядачів.

МАГАЗИНЪ
велосипедовъ, пишущихъ и швей-
ныхъ машинъ

М. ЗАКА

ПРЕДЛАГАЕТЪ: всемірно-извѣстныя пишущія ма-
шины „Континенталь“ и „Ундервудъ“, всевозможныя
принадлежности къ пишущимъ машинамъ и множи-
тельнымъ аппаратамъ:

При магазинѣ пмѣется специальный отдѣлъ для обученія ско-
рописи на пишущихъ машинахъ разныхъ системъ, а также
исполняется разнаго рода переписка дѣловыхъ бумагъ и до-
кументовъ на пишущихъ машинахъ.

При магазинѣ оборудованная мастерская для исправленія
велосипедовъ, пишущихъ и швейныхъ машинъ.

Житомиръ, Б.-Бердичевская ул. № 19.

Із Пам'ятної книжки Волинської губернії [25]

Відомо також, що в місті були відкриті магазини по продажу велосипедів та спеціальні майстерні по їх ремонту. Одна з них, майстерня Л. Санкевича, знаходилася по вулиці Київській у будинку Боймана [17, с. 4]. Друга слюсарно-механічна майстерня І. Бромштейна розміщала по вулиці Михайлівській, 10 і мала назву «*Специально починка и перделка велосипедов*» (1903 р.). Ще один магазин М. Зака розташовувався по вул. Великій Бердичівській, 19.

25 травня 1914 року київський гурток велосипедистів «Стріла» організував екскурсію на велосипедах Київ-Житомир-Київ, де брали участь 8 чоловіків та 2 жінки [22, с. 3].

Відомо також, що активно займалися велоспортом учні І та ІІ гімназії, культивувався велоспорт в єврейському спортклубі «Маккабі». Серед спортсменів-велосипедистів знаходимо прізвища гімназистів Бориса Єсакова, Миколи Вакулки, Михайла Зенова, Георгія Дорна, Василя Угнівського, призера першості Житомира Боруха Байтмана.

Перша світова та громадянська війни, епіцентром яких була Волинська губернія, завдали непоправної шкоди поступальній ході розвитку мирного та спортивного життя. За цей період (1914–1920 рр.) всі спортивні споруди, спортивне майно були майже знищені, а ті, що залишилися, потребували ремонту та переобладнання. В непридатному для експлуатації стані опинилися і колишні велотреки в м. Бердичеві та Житомирі. Відновлення велоспорту на Житомирщині розпочалося у 1921 році.

Використані джерела

1. Велосипедный спорт. – М.: Физкультура и спорт, 1979. – С. 10.
2. Волошин А.П. На олімпійській хвилі / А.П. Волошин. – К.: «МП Леся», 2008. – 448 с.
3. Гастев А.А. Леонардо да Винчи – 2-ое изд. – М.: Мол. Гвардия, 1984. – 400 с.
4. Кудрявцев В.Г. Спорт мира и мир спорта / В.Г. Кудрявцев, Ж.В. Кудрявцева. – М.: Мол. Гвардия, 1987. – 331 с. [5].
5. Кухарський О.С. Історія гімнастичного товариства «Сокіл» на Волині / О.С. Кухарський, Г.П. Грибан. – Житомир: «Рута», 2014. – 108 с.

6. Федак В.В. Закарпаття у спортивному вимірі / В.В. Федак. – Ужгород: «Карпати», 1993. – 148 с.

Державний архів Житомирської області (ДАЖО):

7. Газети: «Киевлянин» № 204 от 18 сентября 1890 г. – С. 2.
 8. «Волынь» № 99 от 04 июня 1893 г. – С. 3.
 9. № 219 от 1 декабря 1893 г. – С. 3.
 10. № 97 от 30 апреля 1896 г. – С. 3.
 11. № 118 от 01 июня 1900 г. – С. 2.
 12. № 151 от 11 июля 1900 г. – С. 1.
 13. № 157 от 18 июля 1900 г. – С. 2.
 14. № 181 от 17 августа 1900 г. – С. 2.
 15. № 165 от 27 июля 1901 г. – С. 2.
 16. № 167 от 29 июля 1901 г. – С. 1.
 17. № 150 от 11 июля 1902 г. – С. 4.
 18. № 164 от 19 июня 1912 г. – С. 3.
 19. «Наша Волынь» № 53 от 27 февраля 1914 г. – С. 3.
 20. № 123 от 12 мая 1914 г. – С. 3, 4.
 21. № 126 от 15 мая 1914 г. – С. 3.
 22. № 133 от 29 мая 1914 г. – С. 3.
 23. № 153 от 14 июня 1914 г. – С. 1.
 24. «Жизнь Волыни» № 236 от 19 сентября 1913 г. – С. 4.
 25. Памятная книжка Волынской губернии на 1902, с. 136; 1903, с. 118; 1904, с. 119; 1906, с. 84; 1912.
 26. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1010, арк. 27, 38.
 27. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1061.
- Фонди обласного краєзнавчого музею*
28. Газета «Волынь» № 70 от 29.03.1897 г. – С. 3.
 29. № 108 от 20.05.1898 г. – С. 3.
 30. ДАЖО газета «Волынь» № 151 от 11.07.1901 г. – С. 2–3.
 31. ДАЖО газета «Жизнь Волыни» № 236 от 17.09.1911 г. – С. 1.

ВОЛИНСЬКА ОКРУГА ІМПЕРАТОРСЬКОГО РОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА СПАСІННЯ НА ВОДАХ

ЖИТОМИРСЬКЕ ТОВАРИСТВО СПАСІННЯ НА ВОДАХ

(1897–1917 pp.)

Організаційна робота по створенню товариства спасіння на воді у Житомирі була розпочата в середині 1897 року. Газета «Волинь» від 6 червня 1897 року присвятила цій події велику статтю, в якій, зокрема, йшлося: *«В свое время, когда произошел несчастный случай с суфлером Лидиным, утонувшим в реке Тетерев, мы говорили о необходимости учреждения в г. Житомире отделения Императорского Российского общества спасения на водах. Случай этот обратил внимание господина начальника губернии генерал-майора Ф. Ф. Трепова (почесний громадянин міста Житомира, під час правління Олександра II в Росії був петербурзьським генерал-губернатором авт.). В настоящее время мы узнали, что господин начальник губернии обращался в управление Императорского общества спасения на водах, прося его выслать устав и некоторые спасательные снаряды. На днях устав получен, а снаряды находятся в пути. Ф.Ф. Трепов проектирует немедленно приступить к организации отделения общества»* [1, с. 2].

В газеті також був надрукований статут товариства. Наводимо деякі пункти із статуту: *«Цель общества двоякая: спасение людей, гибнущих на водах и принятие мер к предупреждению гибели на водах людей и судов и устранению причин гибели (в ті часи річки Кам'янка і Тетерев були настільки глибоководні, що по них ходили судна, один із причалів знаходився напроти польського кладовища, авт.). Членами общества могут быть лица обоев полов, всех званий и состояний. Они именуются: почетными чле-*

нами, членами-благотворителями, действительными членами и соревнователями. Звание действительных членов присваивается лицам, которые вносят ежегодно в одно из правлений общества не менее 5 рублей или единовременно не менее 100 рублей.

Соревнователями именуются лица, вносящие ежегодно менее 5 рублей и до 50 копеек или единовременно не менее 25 рублей. Последним присваивается звание пожизненный соревнователь общества» [1, с. 2; 2, с. 3].

Для організації озерної або річкової рятувальної станції необхідно було мати річковий рятувальний човен, рятувальні засоби і невеликий будиночок. Для рятувальної напівстанції – простий човен із постійним веслувальником, рятувальними засобами і будкою для веслувальника, для рятувального посту I розряду – підручні рятувальні засоби, місцевий човен без веслувальника і для рятувального посту II розря-

Член правління товариства

спасіння на водах

В.М. Пальшау

ду – підручні рятувальні засоби. Якщо місце постійної рятувальної станції або посту знаходиться на значній відстані від житла, тоді поряд з ними облаштовуються притулки для врятованих людей [2, с. 3].

За досить короткий термін зусиллями, в першу чергу, губернатора Федора Федоровича Трепова була проведена значна робота по організації товариства

спасіння на водах. Після затвердження статуту в кінці 1897 року (точна дата не встановлена) було

Микола Вікторович Будзко, голова міської думи Олександр Дмитрович Давидовський, керуючий житомирською інженерною дистанцією, полковник Костянтин Лаврентійович Духонін, директор І чоловічої гімназії Петро Аполонович Сидоров, губернський архітектор Володимир Миколайович Пальшау, поліцеймейстер житомирської міської поліції Федір Федорович Насветов. Радник першого відділу губернського управління Андрій Федорович Уступний – Глушко обійняв посаду казначея, секретарем товариства став губернський секретар Всеволод Миколайович Козубський [3, с. 104–105]. Судячи із першого складу правління, товариство, мабуть, отримувало дієву підтримку (особливо фінансову) з боку губернської і міської влади. Незважаючи на ту обставину, що ініціатор створення товариства волинський губернатор Ф.Ф. Трепов був призначений губернатором Південно-Західного краю Росії і виїхав до Києва, товариство спасіння на водах успішно функціонувало аж до революційних подій 1917 року.

Про практичну діяльність товариства, дату його закриття відомостей поки не знайдено.

Використані джерела Фонди

обласного краєзнавчого музею

1. Газета «Волынь», № 121 от 6 июня 1897 г. – С. 2;
2. № 123 от 8 июня 1897 г. – С. 3.

Державний архів Житомирської області

3. Памятная книжка Волынской губернии на 1898. – С. 104–105; 1903. – С. 119; 1906. – С. 83.

ВОЛИНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ПОЛЮВАННЯ

(13.10.1898 р – 1916 р.)

Одними із складових частин еволюції людини на нашій планеті безумовно були природні фізичні рухи та полювання. Саме завдяки полюванню людина зуміла вижити і зайняти першорядне місце у навколишньому природному середовищі. Ще в добу палеоліту полювання для людини стало одним із основних джерел добування їжі.

Перші письмові відомості про полювання закарбовані у VII столітті до нашої ери. Протягом усього часу існування на планеті, людина вдосконалюючись сама на кожному етапі свого розвитку відшуковувала і застосовувала все нові і нові знаряддя, методи і види полювання. Від простої палиці і каменю до най-

сучасніших видів мисливської зброї – такий еволюційний шлях у розвитку полювання, який пройшла людина протягом кількох мільйонів років.

Тисячоліттями мисливський промисел мав винятково споживацький характер. Потреба в їжі, одязі окремого роду, племені, в подальшому плата полюддя¹, хутровий товарообмін призводили до винищення і повного зникнення багатьох видів природної фауни, що населяла нашу планету.

З часом полювання втрачає промислове значення і стає невід'ємною частиною розваг багатії знаті. Особливого розмаху такий вид полювання набув у XVIII–XIX століттях у країнах Європи та Росії. Безконтрольне полювання в будь-яку пору року завдавало великої шкоди фауні, призводило до різкого зменшення дичини.

З метою покращання ситуації, відновлення популяції диких тварин, птахів царським урядом Росії започатковуються товариства правильного полювання. Першим у 1862 році відкрилося Московське товариство полювання (*«впоследствии удостоившееся прибавления к наименованию его слов «имени Императора Александра II»*) [3], діяльність якого розповсюджувалася на невелику територію Московії. У фондах Державного архіву Житомирської області зберігається «Список охотничьих обществ» (по сведениям Департамента земли к 1.01.1908 г.), в якому знаходимо дані про товариства полювання, що були започатковані на обширній території Російської імперії. В цьому документі, що був розісланий всім губерніям Росії, зокрема, читаємо: *«Наши охотничьи общественные организации не могут похвалиться давностью своей истории. Хотя бы в сравнении, например, с сельскохозяйственными обществами. Тогда как первые сельскохозяйственные общества (Императорское Вольное экономическое и Лифляндское общепольное экономическое в Юрьеве) возникли еще во II половине XVIII столетия, об организации охотничьих обществ в то время не было и помину. Первое по времени центральное общество охоты поставившее себе задачей не только упорядочение охоты но и размножение охотничьих промысловых животных в пределах всей империи – Императорское общество размножения промысловых и охотничьих животных и правильной охоты – учреждено 3 июня 1875 г.»* [3].

1

Полюддя – збирання данини що його проводили кожної осені князь з дружиною, або його представники з підлеглого населення в Київській Русі. Після древлянського повстання 945 р. княгиня Ольга регламентувала стягування данини, зокрема встановила пункти для її збирання [1, с. 53].

Пізніше почали відкриватися його віділення у Воронежі (1882 р.), Вологді (1883 р.), Читі, Варшаві, Києві (1888 р.). *«За исключением некоторых охотничьих обществ, уставы коих были утверждены высочайшей властью, уставы остальных обществ утверждены: возникших до 1884 г. – Министерством Внутренних дел, с 1884 по 1894 гг. – Министерством Государственных имуществ и с 1894 года – Министром Земледелия и Государственных Имуществ (по Департаменту Земледелия)»* [3].

У 1892 році (в другому джерелі 1891 рік) приймається Закон Російської імперії «Про полювання». Газета «Волинь» від 21 квітня 1896 року нагадує читачам і любителям полювання: *«Министерство Земледелия и Государственных Имуществ циркулярно разъяснили губернским управлениям, что согласно новому закону об охоте 1891 года всякие охоты как в частных, так и на казенных землях повсеместно в Империи должны быть строго воспреищены в течении весеннего периода времени, когда птица и звери заняты выводом своих детей»* [5, с. 3]. Цей закон сприяв також стрімкому росту мисливських товариств.

Станом на 1.01.1908 року в Росії налічувалося 216 товариств. Зокрема в Санкт-Петербурзькій губернії – 14, Московській – 10, Херсонській – 8, Катеринославській, Ліфляндській, Пермській – по 7, Новгородській, Таврійській (Крим) – по 6, Волинській, Київській, Уфимській – по 5.

Далі цитуємо: *«По роду и характеру своей деятельности все существующие охотничьи общества подразделяются на III категории:*

I категория – спортивно-охотничьи перед которыми стоят задачи:

- ведение правильной охоты в дозволенное законом времени;*
- улучшение способов охоты и в особенности улучшение пород охотничьих собак;*
- изучение местной дичи, ее образов жизни нравов и привычек, описание характера местности края, где она преимущественно водится;*
- упражнения в стрельбе, а равно и других видах спорта».*

Таких спортивно-мисливських товариств було утворено 203.

«В круг задач второй категории (стрелково-охотничьи) помимо целей обществ I категории входят:

- выработка контингента офицеров отвечающим требованиям руководителей и начальников охотничьих команд, возбуждение, поддержание и развитие любви и интереса к стрелковому делу в населении, предоставление всем любителям этого дела возможности упражняться в стрельбе из всякого ручного огнестрельного оружия;*

- поддержание и развитие искусства стрельбы из военного оружия среди офицеров и низших чинов запаса армии, упражнения в фехтовании и гимнастики, равно изучение и разработка вопросов по всем отраслям стрелкового дела, фехтовании и гимнастики (товариств II категории стрелково-мисливських налічувалось всього – 7).*

III категория:

- первая группа – кинологические, главная задача которых – содействие улучшению пород собак и лошадей;*

- вторая группа – хозяйственно-промысловые, занимающиеся: разведением промысловых животных и представителей полезной дичи;*

- развитие промыслового звероводства и дичеразведения (ценные меховые звери, пантовые олени, из «пера» гага, фазаны и другие птицы)» [3].*

Перше російське промислово-господарське товариство було утворене у 1905 р. За три роки кількість кінологічних і промислово-господарських товариств зросла всього до 6.

На теренах України існувало 31 спортивно-мисливське та 2 стрілково-мисливських товариства (в Одесі із 10.11.1899 р.) та Києві (із 23.02.1906 р.) (додаток 1).

Першим у Волинській губернії в місті Житомирі 3 жовтня 1898 року відкривається товариство полювання. Про початок його діяльності поки що не вдалося віднайти детальну інформацію, але відомо, що товариство здійснювало загальне керівництво мисливським господарством Волинської губернії, надавало дозволи на відстріл дичини, забороняло полювання в період розмноження диких тварин і птиці, вело підготовку командного складу серед

мисливців, займалося розвитком стрілецького спорту (можливо, фехтування і гімнастики).

Так, у травні 1900 року правління товариства видає постанову про заборону полювання: «*Охота строго воспрещается в имени Шумск, Крошине-чеишской, Крошине-крестьянской* (Українська Крошня, авт.) *Вересах, Станишовке Житомирского уезда. Все выданные разрешения на право охоты в им. Шумск с принадлежащими к нему угодьями с 1 мая сего 1900 года считаются недействительными, а также строго воспрещаются во всех выше сказанных местностях наганивание гончих и натаска лягавых собак*» [6, с. 3].

24. с. ШУМСКЪ ¹⁾ при рч. Гинловати, волости Троиновской, отъ Житомира и ближ. почт. ст. 12 вер., отъ ближ. жел.-дор. ст. Бердичева 47 вер., отъ ближ. прих. с. Спигуръ 5 вер. и м. Троинова 8 вер.

1) Село Шумскъ упоминается въ древн. актѣ отъ 1605 года 9 мая—по поводу жалобы крестьянъ сс. Соколова и Михалкова на пана Александра Воронича и жену его Евдокію—о томъ, что они наслади сына своего Филона съ толпою вооруженныхъ крестьянъ,—своихъ подданныхъ изъ с. Шумска и м. Троинова, который ограбилъ ихъ имущество, билъ крестьянъ и даже нѣкоторыхъ изъ нихъ повѣсилъ, вслѣдствіе чего село это опустѣло (Архивъ, ч. 6, т. 1, стр. 303). Еще—оно упоминается въ актѣ отъ 1701 года 22 февраля—по поводу жалобы дворянки Александры Головинской на дворянина Михаила Миккульскаго, который, набравъ отрядъ козаковъ, по порученію Налѣя, наналъ съ нами на имѣніе Головинской—Шумскъ, избилъ ее зятя Станислава Львовича, забралъ ичелы и дань медовую, слѣдующую Головинской, и разогналъ ее крестьянъ. (Архивъ—ч. 3, т. 2, стр. 385). Есть еще Шумскъ—мѣстечко Кременецъ у. при р. Валій.

Із історико-статистичного опису церков і приходів Волинської єпархії [2, с. 72]

До складу правління Волинського товариства полювання входили, в основному, кадрові офіцери дислокованих у Житомирі військових полків. Звичайно ж, були там і любителі полювання із губернських державних установ і вищої знаті.

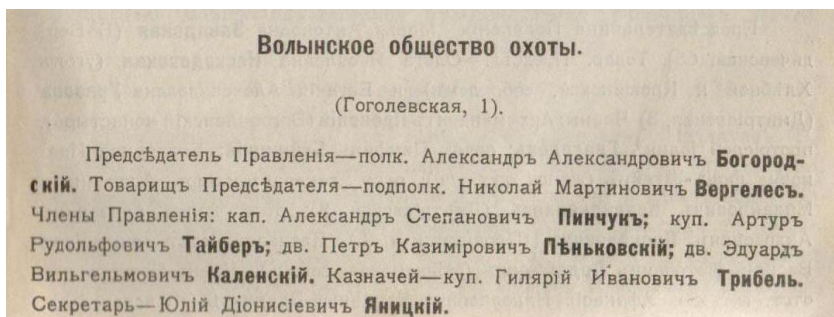
У 1912 році правління товариства розміщувалося в будинку купця Г.І. Трибеля по вулиці Гоголівській, 1 (зберігся до нашого

часу). Посаду голови правління обіймав член губернської земської управи, почесний мировий суддя Іван Іванович Добровольський, його заступником був обраний ротмістр 9-го Драгунського Казанського полку Микола Мартинович Вергелес, а старшинами – працівник губернського комітету в справах дрібного кредиту Іван Павлович Туркевич, старший нотаріус окружного суду Олександр Михайлович Малевич, судовий пристав Владислав Станіславович Отфіновський, підполковник 19-го піхотного Костромського полку, командир 6-го батальйону Олександр Степанович Пінчук, секретарем – Валерій Юльевич Свентоховський [7, с. 86].

Протягом багатьох років казначеєм товариства обирався купець Гілярій Іванович Трибель.

У 1913 році І.І. Добровольський залишив посаду голови правління. На початку 1914 року склад правління значно оновився. Головою обирається полковник вже згадуваного 9-го драгунського Казанського полку Олексій Олексійович Богородський.

До складу правління увійшли нові члени – дворяни Петро Казимирович Пеньковський, Едуард Вільгельмович Каленський, купець Артур Рудольфович Тайбер (можливо член товариства велосипедистів-любителів і учасник багатьох змагань з велоспорту). Новим секретарем став Юлій Діонисович Яницький. Із минулого складу залишилися М.М. Вергелес, О.С. Пінчук та казначей Г. І. Трибель [9, с. 385].

Із Пам'ятної книжки Волинської губернії [9, с. 385]

З початком I світової війни більшість членів товариства полювання стали активними учасниками бойових дій, однак товариство продовжувало свою роботу аж до жовтневого революційного перевороту 1917 року.

На завершення розповіді про Волинське товариство полювання зазначимо, що станом на 1.01.1910 року на Волині існували:

- Ковельське товариство правильного полювання (з 12.05.1900 р.);
- Рівненське товариство правильного полювання (з 14.12.1900 р.);
- Луцьке товариство полювання (з 17.05.1902 р.);
- Житомирське товариство любителів правильного полювання (з 17 червня 1908 р.);
- Дубенське товариство полювання (з 1909 р.) [4, арк. 52 зв.];
- Шепетівський відділ Імператорського товариства розмноження мисливських і промислових тварин і правильного полювання (з 1909 р.).

Використані джерела

1. Каргалов В.В., Сахаров А.Н. Полководцы Древней Руси. – М.: Молодая гвардия, 1985. – С. 53.

2. Теодоровичъ Н.И. Историко-статистическое описание церквей и приходовъ Волынской епархии. – Почаевъ: Въ Типографіи Почаево-Успенской Лавры, 1888. – С. 72.

Державний архів Житомирської області

3. Ф 329 – 1 – 1, арк. 32–66.

4. Ф 329 – 1 – 3, арк. 52 зв.

5. Газета «Волинь» № 92 от 21 апреля 1896 г. – С. 3.

6. № 115 от 27 мая 1900 г. – С. 3.

7. Памятная книжка Волынской губернии на: 1912 г. – С. 86.

8. 1913 г. – С. 437.

9. 1914 г. – С. 385.

10. 1915 г. – С. 374.

ВОЛИНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЛЮБИТЕЛІВ БІГОВОГО І РИСИСТОГО СПОРТУ

(квітень 1900 – 1916 рр.)

Газета «Волинь» від 22 квітня 1900 року в розділі «Местная хроника» сповіщала: *«В Житомире организовалось новое спортивное общество бегового и рысистого спорта. Инициаторами являются наши крупные землевладельцы, занимающиеся коннозаводством, губернский предводитель дворянства С.А. Уваров, граф К.О. Канкрин и другие»* [5, с. 2].

Мабуть до засновників товариства входили колезький радник повітового земського зібрання, вільнопрактикуючий лікар, член міської управи (очолював санітарну комісію), президент товариства лікарів Волинської губернії Платон Орестович Таран та князь М.К. Горчаков, який володів великими лісовими угіддями поблизу міста Коростишева. Маєток князя був розташований в урочищі під назвою «Глинки». Не виключено, що до складу правління товариства увійшли деякі працівники губернської земської управи, адже саме при ній заснували товариство. Слід додати, що Платон Орестович Таран володів кінним заводом, а також особисто брав участь у бігових скачках.

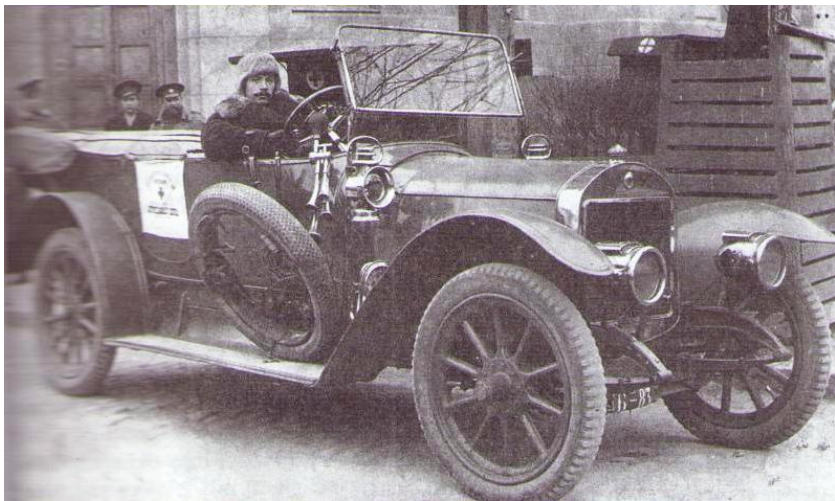
Як правило, правління товариства очолював сам губернатор Волині, а заступником обирався голова земської управи. Першим очільником товариства став губернатор Йосип Якович Дунін-

Борковський. У 1905 році його змінив барон Флор Олександрович Штапельберг. У 1909 році волинським губернатором призначили Камергера Двору Його Величності, дійсного Статського Радника, графа Олександра Павловича Кутайсова, який також мав свої землі на Волині і був великим любителем кінських бігів і скачок (пізніше був сенатором і членом Держдуми). Посаду заступника голови правління товариства в ті часи обіймав голова губернської земської управи Василь Омелянович Дверницький, членами правління були обрані командир 9-го кінно-артилерійського дивізіону Іван Миколайович Андреєв, лікар П.О. Таран, казначеєм – старший офіцер 16-ї кінно-артилерійської батареї Микола Миколайович Бенуа, секретарем – наглядач продовольчого магазину Євген Володимирович Трегубов [14, с. 86]. У лютому 1912 року О.П. Кутайсова призначають губернатором Південно-Західного краю. Губернатором Волині одночасно і головою правління товариства стає колишній віце-губернатор Михайло Олексійович Мельников. Із вересня 1915 по 1916 рік товариство очолював Яків Георгійович Гололобов.

В різні часи до складу правління товариства входили предводителі Волинського губернського дворянства граф Федір Максиміліанович Нірод, Павло Олексійович Демидов, князь Володимир Вікторович Волконський. Про громадську благодійну та просвітницьку діяльність В.В. Волконського згадує відомий житомирський краєзнавець Георгій Павлович Мокрицький у нарисі «Нащадки шведського короля» (книга «Танго з минулим»). «Володимир Вікторович князь Волконський, відомий російський громадський діяч і політик, народився 28 червня 1866 року в родині князя Віктора Васильовича Волконського (1823–1884) та графині Марії Олександрівни Стенбок-Фермор (1839–1905). Закінчив Олександрівський кадетський корпус, після чого служив у гвардійській кінній артилерії. Після виходу у відставку оселився у родовому маєтку на Волині (Старокостянтинівський повіт), де присвятив себе веденню господарства та громадській діяльності незважаючи на те, що господарство князя складалося не багате – не мало – з трьох з половиною тисяч десятин землі (з іншими даними навіть більше 4046 десятин!), Володимир Вікторович знаходив час для громадської діяльності. Він був членом багатьох

губернських (в Житомирі) та Всеросійських (у Санкт-Петербурзі) благодійних та просвітницьких організацій, членом Руського зібрання. З 1891 року почесний мировий суддя Старокостянтинівського судового округу, обирався Старокостянтинівським повітовим (1896–1902 роки) та Волинським губернським (1902–1907 роки) предводителем дворянства.

У роки, коли князь Волконський жив у Житомирі, він був відомий не лише як громадський діяч і політик, але і як один з перших в місті власників легкового автомобіля, про що свідчать виявленні архівні документи. Автівка, як і пара коней, були зареєстровані за місцем його службової квартири у будівлі Волинського губернського дворянського зібрання по Великій Бердичівській вулиці (тепер будинок міської поліклініки № 1), де згодом засідала Центральна Рада України на чолі з Михайлом Грушевським...

Автомобіль князя В.В. Волконського

Нарешті, 14 жовтня 1907 року Володимир Вікторович князь Волконський був обраний в Житомирі з'їздом землевласників Волинської губернії членом III Державної Думи, де входив до

складу фракції правих, був членом комісії з питань недоторканості особи і державної оборони.

Але для житомирян князь В.В. Волконський залишив по собі пам'ять перш за все не як титулований високопосадовець, а своїми благородними справами. Як свідчать документи

Житомирського облдержархіву, у 1910 році він придбав у земства земляну ділянку, а в 1912 році побудував на ній за свої кошти спеціалізовану лікарню для хворих на очі, яку всі ми тепер знаємо як головний корпус житомирської об'єднаної міської політичної лікарні. Це ошатна двоповерхова будівля на вулиці Шевченка, 2 з витонченим оздобленням фасадів у стилі неоренесансу милує око і є

Князь В.В. Волконський — однією з архітектурних родзинок старого Житомира. Отаку чудову пам'ять про свій давній рід залишив у Житомирі представник древніх родів: княжого — «Волконських і графського — Стенбок-Ферморів» [3, с. 38–40].

Цілком зрозуміло, що в члени товариства приймалися лише заможні люди, для яких кінні біга та скачки завжди були частиною розваг.

Але ще задовго до заснування товариства любителів бігового і рисистого спорту на теренах Житомирщини розводили найкращі породи коней, організовували змагання. Наприклад, граф Юзеф Август Ілінський, що проживав у розкішному палаці у містечку Романів, володів однією з найкращих на Волині конюшень. Найбільшою гордістю графа був англійський скакун Мілорд, якого у свій час не міг купити російський цар Олександр I, а Ілінський придбав коня за 100 000 злотих. Стайня Мілорда була обставлена

з небаченим багатством. Їжа закладалася коню в мармурові ясла, а стіни були дзеркальними [2, с. 37].

Будинок житомирської дитячої лікарні (сучасне фото)

Великим любителем і цінителем коней був цукрозаводчик Федір Артемійович Терещенко. На краю його маєтку у селі Червоному Андрушівського району до 1909 року також існували великі конюшні та іподром, де проводилися біга та скачки. У 1909 році маєток перейшов у спадок синові Федору, який переобладнав конюшні під майстерні по збору і випуску літаків (до речі одних із кращих на той час) [4, с. 83].

Повертаючись до розповіді про Волинське товариство любителів бігового і рисистого спорту, слід зазначити, що для проведення змагань і виставок коней на окраїні Житомира засновниками товариства було облаштовано іподром, який відповідав всім вимогам того часу. Знаходився іподром навпроти теперішньої виправної установи, що по вулиці Ватутіна.

Про змагання 1900 року відомості відсутні. В той же час в архівних документах зберігаються дані про те, що в 1901 році 23, 26 і 29 вересня відбулися *«бега и скачки с благотворительным сбо-*

ром и розыгрышем призов свыше 1300 рублей. Стоимость билетов в ложи 4 рубля 40 коп, номерованные стулья у барьера

Граф Ю.А. Лінський

1 рубль 65 коп, нумерованные – 1 рубль 10 коп, 75, 50, 30 копеек. Учащиеся на нумерованные места платят половину» [7, с. 1; 8, с. 3].

На жаль, і про переможців цих змагань, і про виставку коней інформація не дійшла до сучасника.

Зазвичай, біга розпочиналися о другій годині дня. В антрактах грав оркестр військової музики, проводився також тоталізатор (ціна квитка складала 10 карбованців).

8, 12, 19 вересня 1904 року відбувалися біга і скачки з призовим фондом 3000 рублів [9, с. 2]. Однак, даних про перебіг цих змагань також не вдалося відшукати.

25 вересня 1901 року проходила «виставка лошадей с выдачей медалей и похвальных листов от Государственного коннозаводства и денежных премий крестьянским лошадям от общества» [7, с. 1].

Тільки 22 вересня 1909 року у газеті «Волянь» знаходимо замітку про підсумки проведених змагань, текст якої подаємо з деякими скороченнями.

«20 сентября бега и скачки прошли оживленно при значительном количестве публики.

Порядок испытаний был следующим:

1. Гитовый бег на приз общества 100 рублей для лошадей не моложе 4 лет; дистанция одна с половиною версты с хода

(1 верста = 1066,8 м) по общей дорожке. Призы: первая лошадь – 50 рублей, вторая – 25 рублей, третья – 15 рублей.

Записаны: 1. Завидный – гнедой жеребец, 5 лет, владелец лошади К.Ф. Одынецкий, завод Крейтера. Ездок – владелец.

2. Буран – вороной жеребец 6 лет А.П. Ракузы завод В.П. Чайкина и П.О. Тарана. Ездок – М.А. Шкуратов.

3. Ниобея – вороная кобыла, 6 лет П.О. Тарана, завод И.Н. Шилова. Ездок – владелец.

К столбу первой пришла – Ниобея 2 мин 50 сек, за нею Завидный 2 мин 57 $\frac{1}{2}$ сек, Буран 3 мин 14 сек.

II. Скачка гладкая жокейская на приз из субсидий Главного Управления Государственного Коннозаводства 130 рублей для полукровных жеребцов и кобыл не моложе 3 лет, дистанция 3 версты. Призы: первая лошадь – 110 руб, вторая – 30 руб, третья – 10 руб.

Записаны: 1. Экзальтация, рыжая кобыла 5 лет корнета Сидельник, завод графини М.Е. Браницкой. Ездок № №.

2. Ваграм, карый жеребец 7 лет К. Ф. Одынецкого, завод барона Врангеля. Ездок – № №.

3. Гордения, гнедая кобыла 5 лет Н.Н. Бенуа, завод графа В. Браницкого. Ездок – № №.

Первым пришел Ваграм 2 мин. 45 сек, вторая Гордения на несколько корпусов сзади.

III. Второй гит бега № 1. Во втором гите Буран не бежал. Первой опять Ниобея, повторив резвость первого гита. Вторым Завидный улучшив резвость до 2 мин 52 $\frac{1}{2}$ секунд.

Ф.А. Терещенко

IV. Бег «гандикапный секундный членский» на приз общества 100 рублей для лошадей не моложе 3 лет. Число секунд форы будет объявлено перед бегом. Призы: первая лошадь – 50 рублей, вторая – 25 рублей, третья – 15 рублей.

Записаны: 1. Завидный – гнедой жеребец, 5 лет, владелец лошади К.Ф. Одынецкий, завод Крейтера. Ездок – владелец.

2. Буран, вороной жеребец 6 лет А.П. Ракузы, завод В.П. Чайкина и П.О. Тарана. Ездок – Шкуратов.

3. Ласковая, вороня кобыла 10 лет, Б.Я. Несходовского, завод П.О. Тарана. Ездок – Н.Н. Бенуа.

В секундном гандикапе давал форы Завидный Ласковой 10 $\frac{3}{4}$ секунды и Бурану 14 $\frac{1}{4}$ секунды.

За вычетом фор: 1. Буран 2 мин 44 $\frac{3}{4}$ секунды; 2. Завидный 2 мин 55 секунд; 3. Ласковая.

V. Стиль-чезь для ездоков охотников на приз общества 125 рублей для лошадей не моложе 4 лет, дистанция 3 версты с 6-ю препятствиями.

Записаны: 1. Муха, гнедая кобыла Н.И. Шенионского, завод графини Замойской. Ездок – А.Н. Беленицын.

2. Ваграм, карый жеребец, 7 лет, К.Ф. Одынецкого, завод

барона Врангеля. Ездок – вла- **Ф.Ф. Терещенко** делец.

3. Марго-Дая, гнедая кобыла, чистокровная, корнета Желенского, завод Булацеля. Ездок – владелец.

4. Маркиз, карый жеребец, старшего поручика Халяпина, завод Подгородского. Ездок – Г.П. Мацевич.

В стипль-чезе резвый Ваграм обходил зеленые барьеры и потерял право на приз. Первой на финише Муха – 4 мин 25 сек.

VI. Гит «гандикап секундный членский».

Записаны: Буран, Ласковая, Завидный. Второй гит секундного результата не изменил. Офицеры казачьего полка в скачках участия не принимали.

Перед початком змагань,

1910 р.

Следующие бега и скачки в воскресенье 27 сентября. Будут дебютировать в скачках новые ездоки охотники» [10, с. 3].

У 1910–1911 роках змагання стають дедалі популярними. Так «Жизнь Волини» від 18.09.1911 року писала: «Сегодня на ипподроме Волинского общества поощрения коннозаводства – первый день бегов и скачек. Приведено много лошадей и по-

тому испытания обещают быть очень интересными.

Вообще деятельность общества, по-видимому, начинает оживляться: вместо обычных двух дней в нынешнем сезоне назначено три дня; сумма разыгрываемых призов также небывалых у нас размеров – 4000 рублей. Наконец, с целью заинтересовать публику общество устраивает в последний день (25 сентября) кроме бегов и скачек, – велосипедные гонки и воздушные полеты на аэропланах...» [12, с. 3–4]. Ця ж газета на першій сторінці подала об'яву про проведення бігів і скачок, крім того «при ипподроме первоклассный буфет. Во время бегов и скачек играет два хора военной музыки. На этот сезон прибыли лошади киевских охотников» [12, с. 1]. Як бачимо, що ці кінські біга і скачки були популярними не тільки серед місцевих любителів, а й викликали великий інтерес серед київських любителів бігів і скачок, які, незважаючи на далеку відстань, брали участь у житомирських змаганнях.

Ще одну об'яву про кінські біга і скачки знаходимо в газеті «Волынский курьер» від 17 вересня 1912 року *«23 сентября на ипподроме у пороховых погребов состоятся бега и скачки, будет разыграно 3 приза для рысистых и столько же для скаковых лошадей. Начало в 2 часа пополудни.*

Цены от 30 копеек до 1 рубля 10 копеек, ложи в 5 рублей и в 4 рубля. В антрактах будет играть оркестр, тотализатор открыт» [11, с. 2].

Однак з часом, цікавість до кінських бігів і скачок не лише у місцевих глядачів, а й самих членів товариства почала спадати, особливо, коли у середині 1912 році товариство очолив новий губернатор Волині Михайло Олексійович Мельников (правління товариства знаходилося по вул. Київській, буд. Дінера). З цього приводу газета «Жизнь Волыни» від 19 вересня 1913 року написала: *«При губернской земской управе есть общество любителей конского бега и скачек, но оно не проявляет никаких признаков жизни, и как большая часть земских затей, существует на бумаге, вернее в «Справочной книге Волынской губернии». Во главе общества стоят популярные лица: В.Е. Дверницкий (заступник головы, авт.), П.О. Таран (член правління, авт.), С.В. Трегубов (секретар, авт.), Н.Н. Бенуа (казначей, авт.), а у нас как известно одной «популярности» главарей вполне достаточно для успеха (великого общества).*

Сейчас общество совершенно зачахло. Единственный раз, на ипподроме был «полный сбор», когда состязание устроил секретарь общества г. Трегубов, но то были не конские испытания, а нечто вроде спортивного дивертисмента, ибо в программе дня значились велосипедные гонки и полеты летчика де Кампо Сципио» [13, с. 4].

Слід зазначити, що на території іподрому часто-густо проводилися сільськогосподарські виставки, а Волинське товариство правильного полювання організовувало практичні стрільби та змагання.

Формально товариство любителів бігового і рисистого спорту проіснувало до 1916 року, хоча ще в 1913 році територію іподрому міська дума вирішила віддати для потреб житомирської залізниці. Лише назва вул. Іподромної ще довго нагадувала жителям

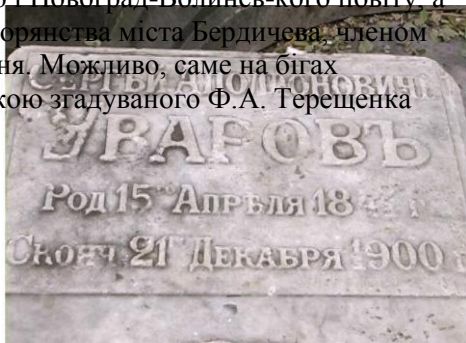

міста про існування першого іподрому.

На завершення розповіді про товариство любителів бігового і рисистого спорту (кінських бігів і скачок), хотілося б додати, що один із засновників товариства *«Волинський губернський предводитель дворянства в должности Его Величества гофмейстера граф Сергей Аполлонович Уваров скоропостижно скончался в Петербурге в ночь на 22 декабря 1900 года»* [6, с. 1].

Поховали С.А. Уварова в сімейній усипальниці в містечку Ємільчино. Сини С.А. Уварова не полишили Волинську губернію. Володимир, камер-юнкер Двору Його

Величності, титулярний радник, став предводителем дворянства міста Новоград-Волинського і Новоград-Волинського повіту, а Сергій був предводителем дворянства міста Бердичева, членом повітового земського зібрання. Можливо, саме на бігах познайомився Сергій із донькою згаданого Ф.А. Терещенка Наталією.

У 1910 році вони одружилися і, як всі Терещенки, займалися доброчинністю, будучи почесними члена-

ми товариства «Опікунство дитячих притулків».

Цікаву розповідь про ще одного із засновників товариства графа Константина Оскаровича Канкріна знаходимо у тій же книзі «Танго з минулим». Цитуємо: *«Як виявилось, він (К.О. Канкрін, авт.) – був онуком видатного російського державного діяча, Міністра фінансів імперії графа Єгора Канкріна. А маєтності він і його нащадки мали... на Житомирщині. Адже частина Сквирського повіту – це сучасні Попільнянський і Андрушівський райони нашої області. І саме там Міністр фінансів і засновник лісництв на терені імперії граф Канкрін, його дочка Лізавета (у заміжжі Ламберт) володіли маєтком до складу якого входили сучасні села*

цих двох районів Житомирської області – (відпо-відно) Сокильча, Маркова Волиця та Мостова (Війтівці)» [3, с. 41].

Відомо, що граф Єгор Франц-Людвікович Канкрін народився у німецькому містечку Ганау в 1774 році, переїхав до Росії у 1796 році і за досить короткий час зробив кар'єру від інтенданта армії до міністра фінансів, обіймав цю посаду із 1823 до 1844 року. У 1839–1843 роках провів грошову реформу (увів в обіг срібний карбованець). Він був ініціатором введення тамо-жного тарифу, запровадження акци-зу на табак і відкупної системи про-дажу вина. Саме Є. Ф.-Л. Канкрін

зумів добитися бездефіцитного бюджету Російської імперії. Окрім того, він був ще й письменником, почесним членом Санкт-Петербурзької Академії наук [1, с. 292–294].

Якими видами діяльності займалися його син Орест і внук Константин ми можемо тільки здогадуватись. Можливо, вони продовжували лісницьку справу свого батька і діда та безумовно

**Пам'ятник на могилі графу
К.О. Канкріну**

були власниками великих земельних наділів. Як засновник Волинського товариства любителів бігового і рисистого спорту, Константин Орестович Канкрін багато зусиль віддав справі розвитку коннозаводства та кінного спорту. На жаль, 26 лютого 1902 року К.О. Канкрін на 40 році життя помер (народився 10 серпня 1862 року). Його поховали в Житомирі на православному (Вільському) кладовищі. Ще й досі неподалік церкви на могилі графу К.О. Канкріну видніється пам'ятник.

Пройде не один десяток років допоки в м. Житомирі запрацюють кінно-спортивні секції в товариствах «Динамо», «Колгоспник» та в спортивній школі молоді м. Житомира, відновляться змагання кінотників.

Використані джерела

1. Енциклопедичний словник – тов. Ф. А. Брокгауз і І. Ф. Ефрон. – С-Петербург 1902 р. – т. 27, с. 292–294, т. 67, с. 419–420.

2. Історія міст і сіл Великої Волині: наук. зб. «Велика Волинь», – Т. 25. – Ч. (1). – Житомир: ПП Косенко М.Г, 2002. – С. 37.
3. Мокрицький Г. П. «Танго з минулим» Ж., вид. «Волинь» 2013. – С. 38–41 с.
4. Терещенко Мишель «Первый олигарх» Киев Ника-центр, 2014. – С. 83.

Державний архів Житомирської області

5. Газети: «Волинь»: № 89 от 22 апреля 1900 г. – С. 2.
6. № 281 от 23 декабря 1900 г. – С. 1.
7. № 201 от 13 сентября 1901 г. – С. 1.
8. № 203 от 16 сентября 1901 г. – С. 3.
9. № 123 от 1 сентября 1904 г. – С. 2.
10. № 260 от 22 сентября 1909 г. – С. 3.
11. «Волинский курьер» № 2 от 17 сентября 1912 г. – С. 2.
12. «Жизнь Волини» № 236 от 17 сентября 1911 г. – С. 1.
№ 237 от 18 сентября 1911 г. – С. 1, 3–4.
13. № 236 от 19 сентября 1913 г. – С. 4.
14. Памятная книга Волынской губернии на 1902 г. – С. 137;
1903 г. – С. 118;
1904 г. – С. 119;
1906 г. – С. 84;
1912 г. – С. 86;
1913 г. – С. 437;
1914 г. – С. 385;
1915 г. – С. 374.

ЖИТОМИРСЬКЕ ТОВАРИСТВО СПРИЯННЯ ВИХОВАННЮ ДІТЕЙ (З ВІДДІЛОМ ЇХ ЗАХИСТУ)

(19 серпня 1900 р. – 1917 р.)

8 червня 1897 року в газеті «Волынь» з'явилася стаття журналіста Євгена Южного під назвою «Изнанка Житомира», в якій, зокрема, йшлося: *«Без лишних слов, без дальних фраз начнем с того, чего Житомиру не достает, чего нет вовсе или чего слишком мало. Здесь мало христианских школ, пожарных бочек с водой, мощенных улиц и площадей, городских и дворников, здесь вовсе нет общества спасения на водах, общества содействия физическому развитию, микроскопической станции, порядочной бани, канализации, музыкального общества, общества грамотности, общества взаимного вспомоществования и т. д.»* [4, с. 3]. Як бачимо, проблем у губернського міста накопичилося чимало, серед яких і проблема в організації фізичного виховання дітей. Але чиновники не дуже поспішали вирішувати цю проблему.

Майже через рік, після виходу згадуваної статті у травні 1898 року розпочалася робота по організації товариства сприяння фізичному вихованню дітей. У газеті «Волынь» від 16 травня 1898 року читаємо: *«Кружок лиц учреждаемого Житомирского общества содействия физическому воспитанию детей, посещающих детский садик, выработал особые правила, в силу которых детский садик предназначается исключительно для детей младшего возраста до 12 лет. Для развлечения детей¹ устроены: крокет, качели, кегли, серсо² и бильбоке³. В саду для наблюдения находится прислуга, которая должна иметь у себя и отпускать по требованию за минимальную плату желающим молоко, чай, зельтерскую воду и булки...»* [5, с. 3].

Однак, організація товариства затягнулася ще на півтора роки, хоча газета «Волынь» неодноразово на своїх сторінках порушувала цю проблему. Так, 14 травня 1900 року з'являється стаття «К проекту устройства детского сада», де було також наголошено про важливість організації дитячих садків. 14 липня того ж року

газета знову друкує статтю «Еще о детском саде», в якій наголошує: *«Необходимость устройства детских садов или вообще чем-нибудь содействовать физическому развитию детей и защитить их слабые легкие от действия пыли и миазмов (міазми — іноді це слово вживають для позначення негативних суспільних або побутових чинників, що отруюють свідомість людини, авт.) больших городов — давно уже сознается всеми»* [15, с. 1].

І тільки зусиллями директора жіночої Маріїнської гімназії Володимира Степановича Ногайського та великого сподвижника і філантропа Костянтина Костянтиновича Роше (про його діяльність досить цікаво описав відомий краєзнавець Г.П. Мокрицький у книзі «Танго з минулим» [2, с. 65–69]) у серпні 1900 року при Житомирській Маріїнській жіночій гімназії започатковується «Товариство сприяння вихованню дітей (з відділом їх захисту)» [17, с. 2].

¹
Серсо – гра в обруч, який особливою палочкою підкидається у повітря і потім ловиться на ту ж палочку (або іншим гравцем на свою палочку).

²
Бильбоке – старовинна французька гра, вірніше іграшка, яка представляє собою шарик, що прикріплений за допомогою вірвовки до чашки. Шарик підкидається і ловиться в чашку.

Статутом товариства, затвердженим міністром внутрішніх справ Росії, зокрема, передбачалося:

«разрабатывать вопросы, относящихся к физическому и духовному воспитанию и образованию детей, в видах установления правильного взгляда родителей и воспитателями на этот предмет;

содействовать практически развитию физическому и духовному детей обоего пола;

защиту детей и заботу о брошенных и беспризорных. Для этого обществу предоставляется: устраивать закрытые и открытые помещения (арены, сады, катки и др.) для занятия играми и разнообразными физическими упражнениями и руководить ими;

устраивать и содействовать организации всякого рода прогулок и экскурсий для детей ...» [16, с. 2].

Загальні установчі збори товариства відбулися 19 серпня 1900 року, на яких було обрано правління товариства із 10 осіб. Очолив правління В.С. Ногайський, його заступником став К.К. Роше, секретарем і касиром, викладач Маріїнської жіночої гімназії Марк Іванович Місяць. До складу правління увійшли також священники К.Д. Шепченко і Микола Михайлович Бурчак-Абрамович (викладач двокласного міського учи-

К.К. Роше

лища), губернський архітектор Володимир Миколайович Пальшау, інспектор народних училищ Іван Якович Радецький, Андреева, викладач фельдшерської школи, окуліст Раїса Семенівна Крузенштерн, викладач Маріїнської гімназії Олександр Тихоно-

вич Дзбановський, кандидатами в члени правління – Сара Максимівна Евенсон і Радецька, лікар Скоморовський. У ревізійну комісію обрали викладачів жіночої гімназії Дмитра Юхимовича Антонова, Михайла Ксенофонтовича Дунаєвського, а також Мойсея Самойловича Евенсона (один із найсильніших шахістів, а, можливо, і перший чемпіон міста Житомира – *авт.*), кандидатами в члени ревізійної комісії – наглядачку Маріїнської гімназії Марію Порфірівну Стебловську і лікарку-окуліста Поліну Ісєєрівну Кулішер.

На кінець 1900 року кількість членів товариства зросла до 60 осіб. На засіданні правління товариства у грудні 1900 року...

«был рассмотрен вопрос об устройстве первого в городе приюта-яслей для детей рабочего класса, матери которых делят со своими мужьями тяжелый труд вне дома. Помещение под него нанято по Вильско-Шоссейной улице (вул. Перемоги) против русского кладбища в доме И. Глатера. Содержание приюта исчисляется 60–65 рублей... Дети 2 – 8 лет нахоятся в приюте с утра до вечера. Общество намерено открыть еще несколько приютов на Павликовке (вул. Черняхівського від монумента Слави до ЖТУ, авт.) и Пуятинке (майдан Пуятинський, авт.)...» [20, с. 2]. Протягом 1901 року товариство відкрило два дитячих садки. З цього приводу у газеті «Волынь» від 13 червня 1901 року з'явилася замітка: *« В воскресенье 10 июня происходило открытие детского сада при городской публичной библиотеке (тепер обласна бібліотека для дітей по вул. Пушкінській). Сад был открыт в 4 часа пополудни через-чурь уж просто, без всякой торжественности. Сторож библиотеки, он же смотритель детского сада, распахнул ворота. Вошла военная музыка, заняла приготовленное для нее место и тотчас стала играть. Затем явились несколько членов общества защиты детей. Благодаря А.Т. Дзбановскому и генералу Оккерману были организованы игры, для девочек устроили игру серсо и качанье на качелях. Старшие дети обратили внимание на гигантские шаги, гимнастику и кегли.*

Все было очень хорошо, но все же нужно думать, что организация детских игр и занятий скорее дело дам, чем мужчин по-

добно тому, как это дело ведется в Киеве и других городах, где есть детские сады.

Прямая задача физического и нравственного воспитания при посредствах детских садов и организованных игр в том и заключается, чтобы развивать эти необходимые в общежитии качества от которых зависят и успехи культуры и гражданственности» [21, с. 3].

У черговому номері «Волини» від 25 липня 1901 року знаходимо статтю «О детских приютах», де наголошувалося: *«Учреждаемые местным обществом защиты детей дневные детские приюты, оказываются, как нельзя более отвечают потребностям в них. Известная часть населения относится к этим приютам с полнейшим доверием и уважением, помещает в них своих детей с большой охотой. В настоящее время оба устроенные приюта ежедневно переполнены людьми. Жаль только, что скудные средства симпатичного общества не позволяют увеличить число этих приютов. В этих учреждениях особенно нуждаются наши окраины, заселенные исключительно рабочим людом как Павликовки и Мальованки» [22, с. 2].*

Зусиллями А.К. Прутченко на виділені житомирським меценатом бароном де Шодуаром кошти в сумі 500 карбованців, неподалік першого бульвару, в серпні 1901 року запрацював другий дитсадок.

Чергове засідання правління товариства відбулося 11 вересня 1901 року, на яке прибули майже всі члени. Газета «Волинь» від 13 вересня відмічала: *«...с каждым днем число членов прибывает, поступают аккуратно и членские взносы. Отдельные члены, как например К.К. Роше необыкновенно деятельно занимаются собиранием денег в пользу общества» [24, с. 3].*

Відповідно до статуту товариства через кожні три роки відбувалися перевибори членів правління товариства, які працювали на громадських засадах. У 1907 році В.С. Ногайського втретє обирають головою правління, його заступником стає Є.Г. Кунахович, секретарем О.Т. Дзбановський. Досить багато уваги членами товариства приділялося покинутим і безпритульним дітям, відкривалися для них спеціальні будинки. Один із таких будинків товариство відкрило 16 липня 1911 року. В цей же день

«...состоится освящение детского дневного приюта имени А.Д. Виноградовой (конец Дмитриевской ул.) общества воспитания и защиты детей. Правление общества просит г.г. членов, а также лиц, сочувствующих целям общества, пожаловать на освящение, которое состоится в 12 часов» [33, с. 3].

Слід сказати, що ділянку землі в 200 квадратних саженів (1 сажень – 2 м 13 см, авт.) під забудову притулку подарував В.Н. Виноградов [26, с. 3].

У 1910–1912 рр. правління товариства очолювала дружина губернатора графиня Маріамна Сергіївна Кутайсова, заступником голови працювала Валентина Сергіївна Єршова (дружина керуючого губернським акцизним управлінням), казначеєм – Софія Петрівна Воронкевич, секретарем – Марк Іванович Місяць. В правління товариства входили Марія Іванівна Григорівська, Марія Валер'янівна Прутченко, Ксенія Миколаївна Нестельбергер (дружина голови Окружного суду Миколи Івановича Нестельбергера), Євгенія Євменівна Білецька, Катерина Олександрівна Биковська, Ольга Іванівна Дверницька (дружина голови Земської управи Василя Омеляновича Дверницького), секретар губернського акцизного управління Микола Петрович Ординський, Софія Іванівна Познякова. Кандидатами в члени правління обиралися В.Н. Виноградов, Л.Н. Новоселицька, М.Н. Фон-Белль, Є.Є. Матусевич, А.Й. Румшевич. До складу ревізійної комісії входили протоієрей Костянтин Левитський (голова), Р.П. Кравченко, Д.Є. Антонов, кандидатами в члени ревкомісії – О.І. Ростовцева, М.І. Козьміна, Ернеста Володимирівна Доманевська [9, с. 89; 26, с. 3]. За цей період значно поліпшилось фінансове становище товариства, що дало змогу відкривати нові дитсадки та дитячі будинки.

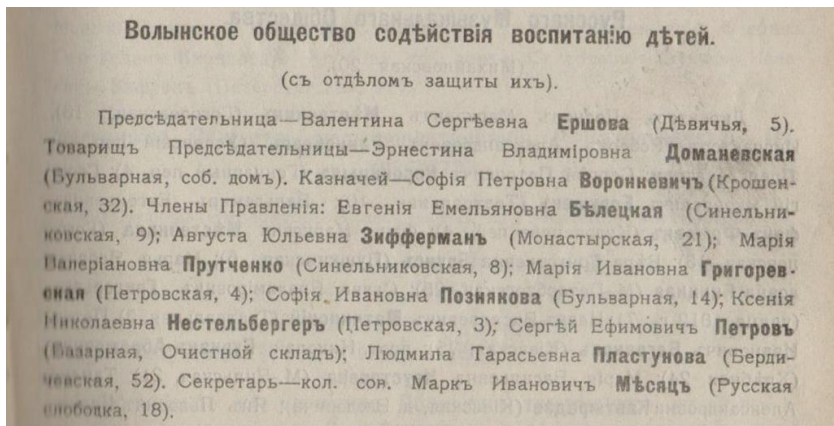
У звіті правління товариства за 1911 рік відмічалось, що дієву допомогу товариство отримувало від Міської Думи, Земського зібрання, благодійників і небайдужих людей до виховання дітей.

«...Житомирская Городская Дума принимает весьма живое участие в делах общества, выделяя ежегодно по 200 рублей помощи, а также бесплатное предоставление участков земли под сады. 15 декабря 1911 года Земское собрание постановило ассигновать в пользу общества ежегодно пособие в 1000 рублей. Такое

крупное ассигнование поселяет в обществе уверенность, что-то живое дело, которому оно призвано служить, не только не останется, но, наоборот, будет развиваться все больше и больше». У 1911 році на отримання першого притулку було витрачено 1817 крб 31 коп, другого – 1229 крб 34 коп [26, с. 3].

Незважаючи на брак коштів, яких катастрофічно не вистачало на діяльність дитячих закладів товариство продовжувало відкривати дитячі садочки. В газеті «Волян» від 6 травня 1912 року читаємо: «Сегодня, 6 мая, состоится гулянье при оркестре Костромского полка в детском садике, причем в заключение гулянья будет сожжен блестящий фейерверк. Дети наши при отсутствии городских садов буквально задыхаются в пыльной атмосфере, а потому нельзя не приветствовать открытие хотя и не большого, но вполне благоустроенного детского сада, в коем дети всех возрастов могут порезвиться забавляясь качелями, гигантскими шагами, играми в мяч, серсо и т. д.

Волинское общество воспитания и защиты детей надеется, что родители, думающие о физическом развитии своих детей, пошлют их на устраиваемое сегодня гулянье, чем будут способствовать дальнейшему благоустройству детских садов» [29, с. 3].

Із Пам'ятної книжки Волинської губернії [9, с. 89]

У лютому 1912 року М.С. Кутайсова полишає посаду голови і разом з чоловіком О.П. Кутайсовим, який був призначений губернатором Південно-Західного краю, виїздить до Києва. Новим головою правління обирається В.С. Єршова. У 1914 році новими членами правління стали Августа Юліївна Зіфферман, Сергій Юхимович Петров, Людмила Тарасівна Пластунова, заступником голови – Ернестина Володимирівна Доманевська (дружина міського голови І.Ф. Доманевського). В такому складі правління товариства пропрацювало до 1916 року (у 1915 році головою було обрано Катерину Олександрівну Соколовську) [11, с. 387; 12, с. 384].

Газета «Жизнь Волыни» від 11 травня 1914 року сповістила: *«9 мая состоялось открытие детского сада общества воспитания и защиты детей. Благодаря благоприятной погоде дети имели возможность много резвиться и веселиться. По окончании гулянья был сожжен фейерверк»* [35, с. 3].

Незважаючи на події I світової війни і 1917 року, фінансову скруту, товариство виховання дітей продовжувало свою діяльність. У 1917 році товариство відкрило два дитсадки по вул. Базарній, 35 (нині вул. 1 Травня) та по вул. Хлібній, 27. Газета «Волынь» від 12 квітня 1917 року писала: *«1 мая открывается детский сад по улице Хлебной, 27 для детей обоевого пола с подготовительным классом. В программу войдут: Закон Божий, русский язык, арифметика, рисование, рукоделие, гимнастика, уроки музыки, иностранные языки – английский, немецкий, французский. В промежутках между уроками будут устроены всевозможные игры. Плата 15 рублей в месяц»* [30, с. 1].

Зберігся список останнього складу правління товариства виховання дітей, який працював у 1917 році. Посаду заступників голови правління обіймали Е.В. Доманевська і А.Ю. Зіфферман, секретаря – Е.І. Місяць, казначея – С.П. Воронкевич. Членами правління працювали М.В. Прутченко, К.Ф. Бельська, Є.А. Чечет, Є.А. Тюменева, Е.Ф. Дяковська, Є.Є. Білецька, Владислав Маркович Любанський (керуючий канцелярією кредитного комітету по наданню допомоги населенню постраждалому від війни) [13, с. 382].

Багатотисячна хвиля безпритульних дітей накрила більшовицьку країну під час громадянської війни. Розруха, холод, голод спричинили розгул злочинності серед малолітніх дітей (згадаймо повість Л. Пантелєєва «Республіка ШКІД» [3], «Педагогічна поема» А.С. Макаренка [1]). Десятки років знадобилося більшовицькому уряду, щоб налагодити облаштування шкіл-інтернатів, дитячих садків, відновлення тих започаткувань, які були закладені товариствами виховання дітей в Росії.

Використані джерела

1. Макаренко А.С. Педагогічна поема. – Соч. В 7 т. – Т. 1. – М.: Изд. Академии пед. наук, 1957.
2. Мокрицький Г. П. «Танго з минулим» Ж., вид. «Волинь» 2013. – С. 65–69.
3. Пантелєев А.И. – Собр. Соч в 4 т. – Т. 2. – М.: Детская литература, 1984. – 389 с.

Фонди обласного краєзнавчого музею

4. Газети «Волинь», № 123 от 8 июня 1897 г. – С. 3.
5. № 105 от 16 мая 1898 г. – С. 3.

Державний архів Житомирської області

6. Памятная книжка Волынской губернии на 1902 г. – С. 137.
7. 1903 г. – С. 118.
8. 1909 г. – С. 22.
9. 1912 г. – С. 89.
10. 1913 г. – С. 440.
11. 1914 г. – С. 387.
12. 1915 г. – С. 374.
13. 1917 г. – С. 282.
14. Газети «Волинь»: № 106 от 14 мая 1900 г. – С. 3.
15. № 154 от 14 июля 1900 г. – С. 1.
16. № 175 от 9 августа 1900 г. – С. 2.
17. № 191 от 20 августа 1900 . – С. 2.
18. № 209 от 23 сентября 1900 г. – С. 2.
19. № 225 от 13 октября 1900 г. – С. 2.
20. № 276 от 17 декабря 1900 г. – С. 2.
21. № 128 от 13 июня 1901 г. – С. 2.
22. № 163 от 25 июля 1901 г. – С. 2.
23. № 167 от 29 июля 1901 г. – С. 3.
24. № 201 от 13 сентября 1901 г. – С. 3.

- 25. № 69 от 11 марта 1912 г. – С. 3.
- 26. № 82 от 24 марта 1912 г. – С. 3.
- 27. № 84 от 29 марта 1912 г. – С. 3.
- 28. № 92 от 06 апреля 1912 г. – С. 3.
- 29. № 122 от 6 мая 1912 г. – С. 3.
- 30. № 98 от 12 апреля 1917 г. – С. 1.
- 31. «Наша Волынь», № 120 от 9 мая 1914 г. – С. 3.
- 32. «Жизнь Волыни», № 58 от 4 марта 1911 г. – С. 3.
- 33. № 126 от 19 мая 1911 г. – С. 3.
- 34. № 179 от 16 июля 1911 г. – С. 3.
- 35. № 119 от 11 мая 1914 г. – С. 3.

ЖИТОМИРСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЛЮБИТЕЛІВ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ

(09.04.1907 р. – 28.04.1912 р.)

Як свідчить запис у реєстрі *«Волынского Губернского по делам об обществах Присутствия»*, 9 квітня 1907 року зареєстровано Житомирське товариство любителів фізичних вправ. Головною метою товариства відповідно до Статуту було: *«...в интересах здоровья любителей упражнений устраивать помещения для занятий гимнастических, фехтовальных, стрельбы в цель, устраивать арены и площадки для подвижных игр, езды на велосипедах, верховой езды, открывать школы плавания, катания на коньках, бега на лыжах и т. п., организовывать совместные экскурсии и прогулки»* [1, арк. 12].

Як бачимо, Статут зобов'язував засновників товариства організовувати роботу на кшталт сучасної спортивної школи із самою широкою спеціалізацією. В число засновників товариства *«вошли видные житомирские деятели, управляющие некоторых правительственных учреждений»* [5, с. 3]. Членами правління були обрані керуючий Житомирським відділенням держбанку, палкий прихильник спорту Дмитро Васильович Теплов, губернський інженер Іван Доримедонтович Трубников, військовий інженер, начальник управління Південних колій Сергій Васильович Хом'яков, помічник бухгалтера губернського акцизного управління Костянтин Іванович Проховський і *«другие почтенные лица, искренно желающие поставить дело на надлежащую высоту»* [5, с. 3].

Правління товариства очолив керуючий управлінням землеробства і державним майном Волині Дмитро Олександрович Діческуль (обіймав посаду керуючого управлінням з 1898 року),

«человек живой, энергичный, душа общества, горячий поклонник спорта (охотник и велосипедист)» [5, с. 3].

Житомирський меценат, барон Іван Максиміліанович де Шодуар... *«сочувствуя благим целям общества и задачам оздоровления молодежи, оказал мощную материальную поддержку, пожертвовав обществу 1000 рублей»* [5, с. 3]. Волинський віце-губернатор Іван Іванович Репойто-Дубяго відкриваючи в залі «Франсуа» (кондитерська по вул. Київській, 14, пізніше малий театр А.В. М'яновського, *авт.*), тепло вітав нове товариство, вказавши на важливість значення фізичних вправ у зміцненні здоров'я молоді.

Маючи досить таку значну фінансову підтримку, голова правління енергійний Д.О. Діческуль орендує садибу по вул. Міщанській (Мануїльського) і як любитель велоспорту будує *«дорогостоящий велосипедный трек для езды и публичных гонок, от которых рассчитывали извлекать доходы»* [5, с. 3]. Найвірогідніше велотрек знаходився на розі теперішньої вул. Леваневського і провулку М. Кудрицького (нині територія дитячого садка № 39). Але, як виявилось в подальшому, це була авантюрна помилка. Адже по вул. Кашперівській (вул. Б. Тена) із 1893 року існував циклодром (велотрек) С.О. Трубною [3, с. 3], де проводилися тренування та змагання велосипедистів. Для такого відносно невеликого міста (населення Житомира станом на 1907 р. складало 88261 особу, *авт.*) двох треків було забагато. І як писав спортивний журналіст газети «Жизнь Волини» Ад.Ф. Гриневський *«этот нелепый трек поглотил значительную часть полученной субсидии, и мало-помалу дела стали приходить в упадок»* [5, с. 3].

Правда, в зимовий період площадку велотрека заливали під каток. У газеті «Вестник Волини» від 25.11.1908 р. № 312 знаходимо замітку такого змісту: *«Обширная площадка циклодрома общества любителей физических упражнений успешно поливается водой и при благоприятной погоде к концу ноября возможно ожидать открытие ее для катания на коньках. При циклодроме имеется теплушка для одевания коньков. Площадка вечерами будет освещаться сальными газовыми фонарями, а по праздникам имеет играть оркестр военной музыки. По примеру больших*

городов проектируется устройство костюмированных вечеров на призы. Плата за вход предположительно в 10 коп, а при музыке – 20 коп, с учащихся половина, члены общества с семейством пользуются катком бесплатно» [2, с. 3].

Однак, голова правління Д.О. Діческуль невдовзі виїхав із Житомира, з різних причин вибули і інші члени першого складу правління. Залишився один із самих дієвих і невтомних розпорядників Костянтин Іванович Проховський, який робив все, що міг, для спасіння товариства. Але його зусиль було замало. Бажаючих відвідувати тренування було все менше і менше.

Вище згадуваний спортивний журналіст Адам Гриневський у статті від 9 березня 1912 року констатує: *«Общество это заглохло», несмотря на проявленное к нему сочувствие и деятельную поддержку в первое время со стороны влиятельных житомирских спортсменов. Всеми оставленное общество пришлось ликвидировать» [4, с. 3].*

Офіційно Житомирське товариство любителів фізичних вправ *«как прекратившее свою деятельность»* було закрите 28 квітня 1912 р. [1, с. 28 зв.].

Насамкінець потрібно констатувати, що в статтях «Хиреющий Сокол» (1912 р.) та «Спорт в Житомире» (1916 р.) журналіст Ад. Гриневський допустився помилок у датах започаткування і закриття товариства, а також місця розташування велотрека.

Використані джерела

Державний архів Житомирської області

1. Ф 329–1–2, арк. 12, 28 зв.
2. Газети «Вестник Волыни» № 322 от 25 ноября 1908 – С. 3.
3. «Волынь» № 99 от 4 июня 1893. – С. 3.
4. № 67 от 9 марта 1912. – С. 3.
5. «Жизнь Волыни» № 263 от 25 сентября 1916. – С. 3.

ЖИТОМИРСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЛЮБИТЕЛІВ ПРАВИЛЬНОГО ПОЛЮВАННЯ

(17 червня 1908 р. – 1917 р.)

Житомирське товариство любителів правильного полювання засноване 17 червня 1908 року.

У «Реестре обществ и союзов по Волынской губернии» знаходимо запис про реєстрацію товариства, «имеющее целью:

а) ведение правильной охоты в дозволенное законом время охоты;

б) улучшение способов охоты, разведение и улучшение охотничьих собак;

в) разведение, размножение дичи, охранение ее и преследование браконьеров при содействии властей и избранных обществом инспекторов охоты, а также преследование охоты как в недозволенное время, так и запрещенными способами;

г) истребление хищников зверей и птиц.

Район действия общества ограничивается пределами Волынской губернии и правление находится в Житомире» [6, ар. 28 зв.].

На відміну від Волинського товариства полювання, правління Житомирського товариства правильного полювання більше уваги приділяло навчанню і проведенню практичної стрільби для кожного бажаючого жителя м. Житомира.

Стрільби проводилися на двох стрільбищах. Одне, військове дивізіонне, розташовувалося вздовж Київського шосе за залізничним вокзалом (район Смоківки (Цмоківка, *авт.*), де нині розташована військова частина), а друге, тимчасове, – на території іподрому Волинського товариства кінного бігу і скачок.

Поряд з цим, члени товариства правильного полювання проводили великий обсяг роботи по збереженню популяції диких тварин і птиці, завчасно вводили заборону на їх відстріл. Так 15.02.1911 р. правління товариства своєю постановою заборонило полювання в угіддях села Соболівки [12, с. 3].

На жаль, відомостей про засновників і перших очільників товариства поки ще не встановлено. Можливо у 1908 році правління товариства очолював С. Отфиновський, в будинку якого по вулиці Петербурзькій 22 (нині вул. Щорса) відбулися загальні збори членів товариства правильного полювання [7, с. 3].

У 1912 р. склад правління змінювався протягом року декілька разів. 4 січня 1912 р. на загальних зборах головою правління було обрано полковника А.І. Гацького. Однак, в газеті «Волинь» від 4 лютого знаходимо об'яву такого змісту: *«11 февраля в 7 часов вечера в квартире Трубногo (Б. Бердичевская) состоится общее собрание общества, где рассматриваются следующие вопросы:*

1. По жалобе 6 членов общества на неправильно состоявшееся 4-го минувшего января собрания и неправильные выборы членов правления.

2. Выборы членов правления» [9, с. 3].

Засідання проходило бурхливо і емоційно. Газета «Жизнь Волини» повідомляла: *«Охотники-любители правильной охоты на этот раз устроили свое заседание не в большом зале ресторана «Рим», а в маленькой комнатке предоставленной г. Трубным»* (один із засновників Житомирського товариства велосипедистів-любителів).

«Собралось необходимое число членов. Первым рассматривался вопрос об избрании председателя правления за отказом от этой должности полковника Гацкого. Поводом к его отказу послужило «веселенькое заседание в «Риме», на котором был избран товарищем председателя (заступником главы, авт.) г. Ко-

валевский. Выборы эти были обжалованы. В результате г. Ковалевский предпочел с честью уйти и сам отказался от этой должности. Просят генерала Юницкого принять на себя должность председателя. Последний, по семейным обстоятельствам, отказывается. Обращаются все с той же просьбой к полковнику Гацкому, который впоследствии согласился баллотироваться. Председателем правления избран Гацкий, товарищем (заступником, авт.) председателя г. Барцевский, старшиною господин Тарасевич. Состав ревизионной комиссии пополнил Кендзерский» [14, с. 2].

Однак на цьому перевибори голови і членів правління не закінчилися. Із «Памятной книги Волынской губернии на 1912 год» дізнаємося, що правління товариства очолив Фелікс Рудольфович Тайбер. Заступником голови працював Костянтин Антонович Барцевський. До складу правління входили Мечислав Андрійович Літвінський, губернський секретар Володимир Андрійович Тарасевич, інспектором полювання був обраний згадуваний уже Семен Якович Ковалевський, казначеєм став Амвросій Степанович Свобода, секретарем – Йосип Карлович Кендзерський (управляющий театром – авт.) [4, с. 86].

Розміщувалось правління товариства в будинку по вул. Михайлівській 5. Традиційно у травні 1912 року товариство організувало практичні стрільби. *«Состоявшаяся 3 мая на ипподроме Волынского общества бегов и скачек практическая стрельба по тарелочкам, устраиваемая Житомирским обществом правильной охоты, собрала довольно многочисленную публику, в числе которых было несколько дам, которые также участвовали в стрельбе. Стрельба дам по недвижущим мишеням была хорошая, но по летящим тарелочкам попадать им не удавалось. Сегодня там же опять практическая стрельба»* [10, с. 3].

У 1912 році мисливський сезон відкрився 29 червня. *«На первую охоту выехало более 50 охотников. Первая охота оказалась малоудачной. Убито в угодьях арендуемых обществом: Татариновка – 6 уток; Крошня – 1 утка-чирик; в Рудне-Городище – 25 уток и 12 бекасов, в Стрижевке – 3 дунеля, 2 бекаса и 3 утки. В других угодьях, по словам охотников, дичи очень мало»* [11, с. 3].

У липні того ж року правління товариства знову очолив полковник А.І. Гацький, якого в 1913 році замінив Станіслав Людвигович Люблінський.

Житомирское общество любителей правильной охоты.

Председатель—Станислав Людвинович **Люблінский** (Монастырск., 8).
Товарищ Председателя—Владислав Евстафьевич **Чешейко-Сохацкий**
(Б-Бердичевская, 24). Старшины: Владимир Филиппович **Сугак** (улица
1812 года, 22); Антонъ Лаврентьевич **Миловановъ** (Монастырская, с. д.).
Казначей-Секретарь—Николай Игнатьевич **Крентовский** (Гоголевская, 60).

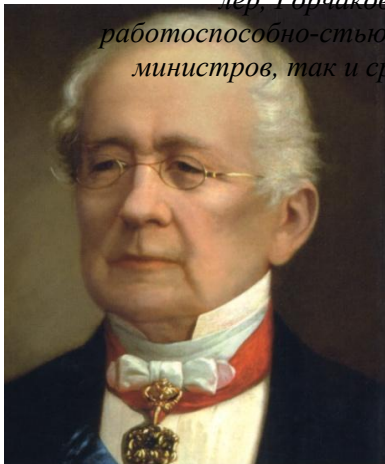
Із Пам'ятної книжки Волинської губернії [4, 385]

8 лютого 1914 року відбулися чергові звітно-виборчі збори «... в состав правления избраны следующие лица: председатель Владислав Евстафьевич Чешейко-Сохацкий (працював зубним лікарем), вице-председатель – Владимир Филиппович Сугак, старшины – губернский секретарь Владимир Андреевич Тарасевич, Лазарь Филиппович Бернер, секретарь-казначей – Амвросий Степанович Свобода, кандидат в секретари казначея – Болеслав Федорович Шушковский, инспектор охоты – Всеволод Ильич Бруховский, в ревизионную комиссию – Иосиф Карлович Кендзерский, Феодосий Степанович Гольц, Николай Игнатьевич Крентовский. Новыми членами общества избраны Борис Иванович Онашкевич, Юлиан Владимирович Шуликов, Павел Григорьевич Постава, Владимир Николаевич Редин, Константин Ильич Цивлеръ и г. Львов.

При этом собрание постановило: весеннюю охоту на арендуемых обществом землях и угодьях, предоставленных обществу для охоты безвозмездно, воспретить на всякую дичь и зверь» [14, с. 2]. Однак деякі власники земель та лісів самі розуміли значення збереження фауни в своїх угіддях і забороняли полювання. В газеті «Жизнь Воыны» від 9 серпня 1914 року читаємо: «Управляющий именем светлейшего князя Горчакова уведомил 2 воыньское общество правильной охоты, что, по распоряжению светлейшего князя Михаила Костянтиновича Горчакова охота в ле-

сах коростышевского имения в урочище «Глинки» в нынешнем году не разрешается» [21, с. 4].

Походив князь Михайло Костянтинович Горчаков із знатного роду Горчакових. Його дід, князь Олександр Горчаков відіграв важливу роль в історії Російської імперії. *«Среди лицейских товарищей Пушкин недаром особенно ценил юного князя Александра Горчакова. Поэт сумел каким-то образом предугадать его блестящее будущее. Министр иностранных дел, а затем канцлер. Горчаков блестящим умом и поразительной работоспособностью выделялся как среди российских министров, так и среди европейских политиков»* [1,

**Князь Александр
Михайлович Горчаков**

на території Сербії, а після переїхав до Франції. Під Парижем купив невеличкий будиночок з розкішним садом із видом на Сену. Помер князь Михайло Костянтинович у 1966 році в 96-річному віці [1, с. 331].

Як згадував В.М. Слівінський [2, с. 73] ще за часів радянської влади Коростишів відвідали потомки із роду Мусіних-Пушкіних, які були зв'язані сімейними узами з Горчаковими. Дід Михайла Костянтиновича Олександр Михайлович одружився в 1838 році на Марії Олександрівні Мусіній-Пушкіній (дівоче прізвище княгиня Урусова) [2, с. 57]. Проживання таких людей на теренах то-

с. 344]. Яким чином його внук Михайло оселився поблизу Коростишева достеменно невідомо. Можливо лісові угіддя були подаровані діду одним із російських імператорів, а можливо ці землі були куплені. Але відомо, що світліший князь Михайло Костянтинович Горчаков поки-

нув коростишівський маєток в 1920 році. У листопаді цього ро-

ку відплив із Криму до Константинополя, деякий час проживав

у відплив із Криму до Константинополя, деякий час проживав

у відплив із Криму до Константинополя, деякий час проживав

у відплив із Криму до Константинополя, деякий час проживав

у відплив із Криму до Константинополя, деякий час проживав

у відплив із Криму до Константинополя, деякий час проживав

дішньої Житомирщини суттєво впливало на соціально-політичне життя краю та збереження його природних багатств.

Повертаючись до розповіді про товариство правильного полювання слід зазначити, що приймалося цілий ряд рішень для відновлення місцевої фауни. Так, зокрема, на засіданні 20 лютого 1914 року правління товариства розглянуло *«... целый ряд мер по улучшению способов охоты, разведения и умножения дичи, охранению ея и преследование браконьеров при содействии властей и т. д.»* [15, с. 2].

На засіданні було вирішено:

- взяти в аренду нові землі;
- заборонити весняне полювання, а також заборонити полювання на землях товариства особам, які не є членами товариства;
- на кордонах угідь розмістити таблички про заборону полювання;
- організувати виставку і змагання мисливських собак;
- організувати стрільби по тарілочках та інші змагання;
- для об'єднання членів товариства організувати екскурсії, прогулянки, майвки і т. п.;
- бібліотеку товариства поповнити спеціальною літературою по мисливству [15, с. 3].

На засіданні 5 березня правління товариства розглянуло питання про організацію виставки мисливських собак у 1914 році. *«Выставку предполагается устроить на май или июнь, где-нибудь*

**Князь О.М. Горчаков із синами
Костянтином і Михайлом**

в центре города. Экспонаты будут приниматься приблизительно по следующим расценкам:

- *за собак по 3 рубля от штуки;*
- *смычек гончих 3 рубля;*
- *свора борзых 3 рубля, а стаи за цену по соглашению.*

От количества полученных заявлений быть или не быть выставке» [16, с. 2].

Найвірогідніше виставка не відбулася, а можливо її проведенню завадила Перша світова війна. У 1914 році практичні стрільби розпочалися у кінці квітня про що повідомила газета «Жизнь Во-лыни» від 26 квітня: *«Житомирское общество любителей правильной охоты по примеру прежних лет для состязания в стрельбе устраивает и в этом году стрельбу по тарелочкам. С 27 апреля по 1 июля, на военном дивизионном стрельбище около Киевского шоссе за вокзалом. Начало стрельб в 5 часов вечера. Участвуют все члены общества и желающие. Дежурят на стрельбищах Чешейко-Сохацкий, Ковалевский, Сугак, Литвинский, Тарасевич, Милованов, Гольц, Коваленко, Кендзерский, Люблинский, Шушковский, Пославский, Бруховский, Пержхальский, Бернер, Чмуд, Шпачинский, Свобода, Пышинский, А.А. Шульц, Закаржинский.*

Плата от членов общества 5 копеек за тарелочку, а от посторонних лиц – 10 копеек . За патроны по 5 копеек» [17, с. 3].

Стрільби мали успіх і популярність серед жителів Житомира, тому правління товариства продовжило термін їх проведення ще на місяць. Окрім стрільб по тарілочкам, були організовані 15 травня і стрільби по перу [19, с. 3].

З метою популяризації стрільби у Житомирі 30 квітня 1914 року був відкритий тир в саду О.Я. Хорошанського (нині територія центрального стадіону).

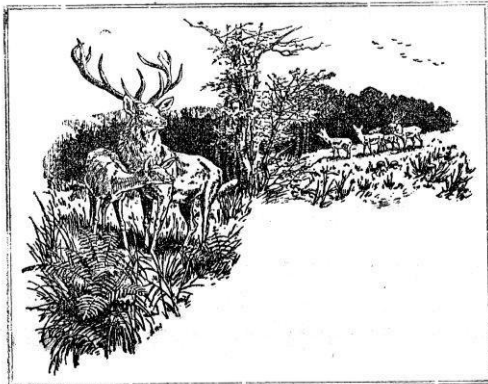
«...Тир для практической стрельбы привлекает массу посетителей. Особенно нравится публике стрельба с выигрышами» [18, с. 3].

У місті Житомирі працювали крамниця із продажу мисливської зброї, знаряддя та пороху і майстерня з ремонту зброї.

У 1915–16 роках правління товариства правильного полювання незмінно очолював В.Є Чешейко-Сохацкий, його заступником

працював В.П. Сугак, не полишали посад старшин В.А. Тарасевич і Л.П. Бернер, інспектором полювання став В.І. Бруховський, обов'язки казначея виконував А.С. Свобода, а його заступником – Б.Ф. Шушковский [4, с. 374].

Магазинъ и мастерская А. П. РАКУЗЫ.

Вниманию г.г. покупателей!

ОЧЕНЬ ВАЖНО.

Будучи самъ охотникомъ и зная, что отъ исправности оружія зависитъ всегда удача спорта, я счелъ необходимымъ при магазинѣ открыть спеціально оружейную мастерскую и каждая приобретаемая у меня вещь предварительно испробуется въ особомъ тирѣ и выдается съ гарантіею.

Въ мастерской принимается починка ружей, револьверовъ, штифовъ и полировка стволовъ. Также принимаю въ точеніе ножи, бритвы, пиляцы и другіе инструменты.

Принимаются заказы набивки чучель.

Продажа готовыхъ охотничьихъ снаряженныхъ патроновъ, а также чучель, птицъ и звѣрей.

Состою представителемъ порохового завода „Виннера“. Продаются порохъ оптомъ и въ рознь.

Р. С. Продажа велосипедовъ „Дух“.

А. П. РАКУЗА.

Фото із Пам'ятної книжки Волинської губернії (1914 р.)

Про діяльність товариства у 1917 році інформація відсутня. Але незаперечним є той факт, що жовтневий більшовицький переворот у Росії 1917 року, подальші воєнні дії негативно позначилися на роботі товариства, різкому зменшенню популяції дичини та пернатой птиці. І тільки з 10 липня 1921 року спілкою Українського товариства мисливців і рибалок в Україні було розпочато відродження давніх традицій мисливських товариств Волині [1].

5 червня 1921 року вийшов наказ Військової ради республіки за № 1215 в якому наголошувалося: «Ввиду того, что охота развивает качества, необходимые пешему разведчику и является

хорошей практической школой в приобретении навыков, необходимых в деле разведки РВСР приказывает:

1. Ввести в программы обучения разведчиков обязательное производство охоты на крупного хищного зверя» [22].

26 серпня 1922 року при Губвсеобучі Волині був організований гурток військового полювання і рибальства в кількості 35 членів.

Використані джерела

1. Лопатников В.А. Пьедестал: Время и служение канцлера Горчакова. – М.: Мол. гвардия, 2003. – 344 с.

2. Слівінський В.М. Коростишівщина. Історикокраєзнавчий нарис. – Житомир: ПП Облдрукарня, 2014. – 336 с.

3. Українське товариство мисливців і рибалок 1921–2011 рр. «Сторінки історії». – С. 10.

Державний архів Житомирської області

4. Памятная книжка Волынской губернии на 1912 г. – С. 86.

1913 г. – С. 437.

1914 г. – С. 385.

1915 г. – С. 374.

5. Ф 329 – 1 – 1 арк. 32–66.

6. Ф 329 – 1 – 3 арк. 28 звор.

7. Газеты: «Вестник Волыни» № 322 от 25 ноября 1908 г. – С. 3.

8. «Волынь» № 92 от 21 апреля 1896 г. – С. 3.

9. № 33 от 4 февраля 1912 г. – С. 3.

10. № 122 от 06 мая 1912 г. – С. 3.

11. № 177 от 02 июля 1912 г. – С. 3.

12. «Жизнь Волыни» № 45 от 17 февраля 1911 г. – С. 3.

13. № 35 от 7 февраля 1914 г. – С. 3.

14. № 39 от 11 февраля 1914 г. – С. 2.

15. № 50 от 24 февраля 1914 г. – С. 3.

16. № 61 от 7 марта 1914 г. – С. 2.

17. № 105, от 26 апреля 1914 г. – С. 3

18. № 113 от 4 мая 1914 г. – С. 3

19. № 121 от 13 мая 1914 г. – С. 3

20. № 142 от 07 июня 1914 г. – С. 2.

21. № 202 от 9 августа 1914 г. – С. 4

22. Р 1487 – 1 дод. –1057.

ТОВАРИСТВО ОПІКИ БІДНИХ ДІТЕЙ ПРИ ЖИТОМИРСЬКОМУ ГРОМАДСЬКОМУ УЧИЛИЩІ ТАЛМУД-ТОРА

(09 липня 1908 – 1917 р.)

Питання допомоги малозабезпеченим групам єврейської громади Волинської губернії філантропічними товариствами у доряднянський період тривалий час перебувало поза увагою дослідників. Так, у добу існування СРСР радянська історіографія була затиснута ідеологічними настановами і явище благодійності майже не досліджувалося. В сучасній українській науці, на жаль, діяльності єврейських громадських благодійних товариств теж не приділялося достатньо уваги. Лише невелика частина існуючих досліджень присвячена благодійності відомих українських меценатів або державній політиці в цій галузі. Регіональний аспект проблеми теж не розглядався. Тому протягом багатьох десятиліть колишня радянська пропаганда всіляко принижувала роль фізичного виховання і розвитку в дошкільних і шкільних закладах Російської імперії. Однак, в архівних документах знаходимо зовсім протилежне.

У другій половині XIX ст. в Європі набуває поширення філантропічний рух. Перші філантропічні («людинолюбні») товариства спрямовували свою діяльність на поліпшення умов життя та праці людини. В Російській імперії даний рух набув розповсюдження у вигляді різного роду благодійних товариств та громадських організацій. Після проведення в Російській імперії Олександром II буржуазних реформ у кінці XIX століття єврейське населення Правобережної України отримало можливість розвивати систему різного роду благодійних організацій, які метою своєї діяльності визначали допомогу єврейській бідноті та розвиток системи національної освіти та культури. Документи свід-

чать, що добродійність та піклувальний нагляд були в Україні того періоду важливим компонентом суспільного життя, а особливо серед національних меншостей, оскільки створення мережі добровільних товариств дозволяло під їх вивіскою розвивати національне життя. Крім того, діяльність соціально-реабілітаційних громадських об'єднань викликала найменше занепокоєння з боку влади і не піддавалась жандармському жорстокому нагляду в порівнянні з культурно-просвітницькими чи господарськими товариствами, які, на думку царської адміністрації, становили загрозу існуючому режиму [2, с. 138].

Основна маса єврейських філантропічних організацій виникла після 1906 року, в період дії Тимчасових правил про товариства та спілки від 4 березня 1906 року, коли дозвіл на реєстрацію різноманітним товариствам і спілкам надавало Губернське у справах товариств присутствіє, – проіснувало до Лютневої буржуазної революції. Хоча даний законодавчий акт дозволяв створення та реєстрацію громадських організацій, в тому числі і благодійницьких, з певними застереженнями (його дія не поширювалась на ті з них, що переслідували релігійні цілі і створювались з дозволу освітнього начальства), але він значно спростив процедуру реєстрації товариств. За перші п'ять років після прийняття Тимчасових правил з липня 1906 року по серпень 1911 року, на Волині з'явилося 78 новостворених товариств і спілок і 17 єврейських благодійних організацій – значно більше, ніж було зареєстровано за весь попередній період. Ще як мінімум 7 таких організацій з'явилося в наступні три роки з 1912 по 1914 рік [1, с. 44]. Новостворені товариства визначали основною сферою своєї діяльності допомогу нужденному євреystву, що проживало у містах і містечках губерній смуги осілості.

За даними Волинського губернського жандармського управління на 1910 рік тільки в губернському місті Житомирі функціонувало 4 благодійні єврейські товариства: Житомирська єврейська дешева їдальня для бідних, Нічліжний будинок для бідних євреїв, Товариство допомоги бідним дітям що навчаються в Житомирському громадському єврейському училищі Талмуд-Тора, Єврейське товариство допомоги хворим євреям в місті Житомирі під назвою «Лінас-Гацедек» [4, с. 91].

Навіть у невеличкому навчальному закладі м. Житомира яким було громадське єврейське училище Талмуд-Тора, 9 липня 1908 року створюється товариство опіки бідних дітей.

Перед товариством ставилися такі головні завдання: *«содействовать физическому развитию бедных учащихся в том училище путем заботы о доставлении учащимся платья, обуви, пищи, учебных принадлежностей, лекарств, устройства для них игр, катков, прогулок, школьных праздников, помещением слабых детей в санатории и детские колонии и содействовать улучшению или ремесла в имеющейся при означенном учебном заведении мастерской»* [З, арк. 30 зв.]

Як бачимо, фізичному розвитку дітей у той час приділялася першочергова увага. Для проведення занять у дворі училища були встановлені гімнастичні прилади, що нагадують сучасне нестандартне гімнастичне обладнання.

В архіві краєзнавця Г.П. Мокрицького зберігається фото, на якому зафіксований момент проведення занять з фізичного виховання в училищі Талмуд-Тора.

Урок гімнастики в єврейському училищі Талмуд-Тора, 1910 р.

На будівництво приміщення Талмуд-Тори в м. Житомирі Міністерство Внутрішніх Справ Росії виділило 12000 рублів, хоча кошторисна вартість приміщення склала 23164 рублі 87 копійок. Решту коштів було зібрано єврейською громадою. На місці викупленої у купця Абрама Шпільберга садиби (по Новому провулку Шпільберга) у 1901 році розпочалося будівництво училища [5, с. 3].

Будинок зберігся до теперішнього часу і розташований по вул. Якіра, 5. В радянську епоху в будинку розміщувалися ремісниче училище № 1 (будівельників), міське професійно-технічне училище № 1, яке нині перейменоване у вище професійне училище будівництва і дизайну. На жаль, інших документів про діяльність згаданого товариства не вдалося відшукати.

Використані джерела

1. Меламед Е. Еврейские благотворительные организации на Волыни (вторая половина XIX – начало XX веков) // Еврейская благотворительность на территории бывшего СССР. Страницы истории: сб. науч. трудов (под ред. Д. Эльяшевича и Б. Ханера). – Спб., 1998. – С. 44.

2. Молчанов В.Б. Пенсійне забезпечення населення та благодійність у містах Правобережної України на поч. XX ст. . // Проблеми історії України XIX–XX ст. – К., 2000. – С. 138.

Державний архів Житомирської області

3. Ф 329, оп. 1, спр. 3, арк. 30 зв.

4. Ф 329, оп. 1, Одз. зб. 1. – С. 91.

5. Газета «Волынь», № 21от 26 января 1901г. – С. 3.

ВОЛИНСЬКЕ ГІМНАСТИЧНЕ ТОВАРИСТВО «СОКІЛ»

(2 вересня 1910 р. – 22 червня 1922 р.)

Досить вагому роль у розвитку фізичної культури і спорту нашого краю відіграло гімнастичне товариство «Сокіл». Зробивши невеликий відступ, спробуємо з'ясувати, яким же чином на теренах Волинської губернії, куди входила на той час значна територія сучасної Житомирщини, виникли сокільські товариства.

Як відомо, родоначальник сокільської гімнастики, доктор філософії чех Мирослав Тирш у 1862 році організував перше товариство «Сокіл». Товариства досить швидко почали поширюватися на чеських землях. На кінець 1872 року в Чехії і Моравії існувало вже понад 130 сокільських організацій, у яких налічувалося близько 12 тисяч членів [4, с. 102].

В газеті «Волинь» від 9 березня 1912 року згадується: *«В 60-х годах минувшего столетия два чешских патриота Фигнер и Тырш организовали в Праге первое чешское гимнастическое общество (теперь их две тысячи) с целью укрепления физических и духовных сил, столь необходимых этому авангарду славянства на западе для успешной борьбы с наседавшим на него германизмом. Чешским гимнастам, украшавшим головные уборы соколиными перьями, было присвоено название «Сокол»»* [90, с. 3].

Не оминуло сокілство і Росію. Воно й не дивно, адже після Указу імператора Олександра II від 1873 року, чеські переселенці з Моравії починають масово обживати великі вільні території Росії, і в першу чергу Волинської губернії, до якої на той час входило 12 повітів. На початку 70-х років XIX століття майже в кожному із них з'являються численні чеські колонії, в тому числі на незайманих землях нинішньої території Житомирської області.

Перші чеські переселенці прибули до Житомира у 1869 році. У 1878 році сотні родин чехів із Моравії поселяються в селі Крошня, Окілку, Селянщині, Високому та інших селах Житомирського повіту.

Працьовиті і заповзятливі чеські поселенці зробили вагомий внесок у розвиток економічної та соціальної сфери тих територій Житомирщини, де вони осіли. За досить короткий час у Житомирі і на його околицях зводяться пивоварні заводи, ковбасня, хмелесушка, майстерні з обробки каменю, виростають чепурні садиби (до речі деякі з них збереглися до цього часу), закладаються величезні сади та плантації хмелю. Добротні будинки під червоною черепицею виросли в селі Окілок Житомирського повіту (нині Черняхівського району). Тамтешні чехи подбали і про спортивні майданчики, спортивну залу, будинок культури, організували пожежну команду.

Викупивши млин у Поліні Шульц, у 1878 році на березі річки Кам'янка, Йосип Махачек і Богдан Янса на його місці зводять пивоварний завод [46, с. 3]. Такі ж заводи відкривають Вацлав Крупічко і Ян Громадецький [46, с. 12], Вацлав Міхалек, цегельний завод будує Йосип Бубен. У 1903 році запрацював «Крошенський пивоварний завод «Волинь» Ігнатія Альбрехта і Ф. К.» [46,

с. 21].

Слід зауважити, що продукція житомирських пивоварів тих часів як і хміль Волині славилися своєю якістю далеко за межами

Росії. Але повернімося до розповіді про Волинське гімнастичне товариство. Згадувана газета «Волянь» від 9 березня 1912 р. писала: *«К числу городов, куда залетела шустрая, неутомимая славянская птица, принадлежит и наш богоспасаемый град Житомир»* [90, с. 3]. Саме житомирські та крошенські чехи виступили засновниками гімнастичного товариства «Сокіл» на Волині. Зберігся список перших членів та правління товариства, у якому знаходимо власників заводів І. Альбрехта, Й. Махачека, Б. Янсу, Й. Бубена та інших [8] (додаток

4). Безумовно, одним із ініціаторів і самим активним організатором Волинського гімнастичного товариства «Сокіл» був викладач гімнастики П. Житомирської чоловічої гімназії Максиміліан В'ячеславович Фреліх, про якого хочеться розповісти окремо. В державному архіві Житомирської області зберігаються два листи М.В. Фреліха до директора згаданої гімназії. В одному із них дізнаємося, що він народився *«в 1879 году. 1885 году начал посещать школу, 1893 году окончил городское и 1897 году четырёх-классное коммерческо-промышленное училище в г. Праге. Там же я получил в обществе «Сокол» теоретическую и практическую подготовку в преподавании всех родов*

рациональной гимнастики и в 1903 году окончил с отличным успехом специальные курсы для учителей гимнастики, присутствующие «В Союзе Чешско-Славянских Соколов в Праге, в доказательство чего выдано мне правлением «Союза Ч.С. Соколов» аттестат на звание учителя

**Максиміліан В'ячеславович
Фреліх**

(фото із архіву

Г.П. Мокрицького, 1911 р.)

гимнастики» [9, с. 6–8]. Із 1904 року по 1906 рік він викладав гімнастику в 3-й Варшавській гімназії. У 1906 році його переводять на роботу в гімназію міста Риги, а з 1909 року він працює у II Житомирській чоловічій гімназії.

Працюючи у Варшаві і Ризі, він був добре обізнаний із сокілською гімнастикою та іншими видами спорту (футбол, легка атлетика, боротьба та ін.). Саме завдячуючи М. Фреліху в Житомирі започатковується у 1910–1911 роках при I і II чоловічих гімназіях футбол, боротьба та інші види спорту. Свій предмет Максиміліан В'ячеславович знав досконало і викладав на високому професійному рівні.

Працюючи викладачем за сумісництвом у комерційному училищі Н.Л. Ремезової, М.В. Фреліх у 1913 році виготовляє альбом *«О постановке гимнастики в коммерческом училище»*, який був представлений на Всеросійській гігієнічній виставці в місті Києві. Можливо, він ще зберігається в центральних архівах. Цікаво було б ознайомитися з ним.

Ідею створення гімнастичного товариства в місті Житомирі підтримали викладачі II чоловічої гімназії і, в першу чергу, викладач історії і географії, кавалер ордена Святого Станіслава III ступеня Павло Іванович Каділін [10]. *«Ценные услуги оказал новому обществу член-учредитель П.И. Кадиллин популярными лекциями о сокольстве, которые у нас пользовались шумным успехом благодаря покровительству высших сфер»* [75, с. 3].

Заявка на реєстрацію товариства була подана на ім'я губернатора 20 серпня 1910 року, а вже 2 вересня губернатор Волині О.П. Кутайсов дає дозвіл на відкриття «Сокола». Товариство почало працювати із 17 жовтня 1910 року у приміщенні I гімназії, де на першому поверсі знаходився спортивний зал (тепер один із корпусів Житомирського державного університету ім. І. Франка по вул. Великій Бердичівській). Відповідно до статуту основною метою товариства було: *«Содействовать физическому совершенствованию своих членов и содействовать распространению идеи физического развития в более широких слоях населения; содействовать учащимся местных учебных заведений в деле физического развития как отдельным лицам, так и целым учебным заведениям»* [39, арк. 64–65].

Очолив правління товариства директор І чоловічої гімназії Іван Онисофорович Чехлатов (викладав математику), заступником було обрано полковника Андроніка Андрійовича Прокоповича, секретарем Дмитра Євдокимовича Теодоровича, начальником (викладачем гімнастики) Максиміліана В'ячеславовича Фре-

ліха, казначеєм Миколу Карловича де Боккара (обіймав посаду заступника прокурора Житомирського окружного суду). До складу правління товариства увійшли Ігнатій Альбрехт, Катерина Єсакова, Павло Каділін, Василь Ястремський (директор другої гімназії), Йосип Махачек. Кандидатами в члени правління були обрані: В'ячеслав Горак, Іван Бубен, Франц Клацек, членами ревізійної комісії Мечислав Томкович та Володимир Яньшинов [8] (викладав малювання і чистописання у II чоловічій гімназії, організатор багатьох художніх виставок у Житомирі) [48, с. 1].

В.І. Яньшинов був представником передової інтелегенції, який одним із перших громадян Житомира присягнув на вірність Українській Державі. В обласному архіві збереглася власноруч написана обитниця. Приводимо повністю її текст:

*«Обитниця на
вірність Українській Державі*

Урочисто обіцяю вірно служити Державі Україна, визнавати її державну владу, виконувати її закони і всіма силами охороняти її інтереси і добробуті.

Вчитель (підпис) В. Яньшинов» [ДАЖО, Ф 73, оп. 2, спр. 462, арк. 55].

На день відкриття в організації налічувалося всього 34 члени (з них 6 жінок). На кінець року кількість членів досягла 50 (в т. ч.

13 жінок). Серед перших членів товариства були викладач математики І чоловічої гімназії М.П. Кудрицький, викладач гімнастики Маріїнської жіночої гімназії Валерія Іванівна Потапова, викладач жіночої гімназії Н.В. Овсянникової П.О. Терпіловський та директор цієї гімназії Н.В. Овсянникова-Заверткіна, лікарі П.О. Ігумнов, кавалер «Знаку Червоного Хреста», орденів «Святого Станіслава III ступеня» і «Святої Анни III ступеня», М.Ф. Лазицький, О.О. Туницький, керівник канцелярії губернатора В.К. Вітковський та ін. [8] Працювали дві секції – гімнастична та фехтувальна (можливо і легкої атлетики, тому що до програм сокільських зльотів входили змагання з бігу на 100 м, стрибків у висоту і в довжину). Одна з таких програм зберігається в Житомирському обласному краєзнавчому музеї [8]. Заняття проводились чотири рази на тиждень. Існувало товариство на кошти від членських внесків (6 карбованців на рік), кошти, отримані від проведення концертних вечорів та допомоги приватних осіб.

І Житомирська чоловіча гімназія (фото 1910 р.)

Оцінивши значущість товариства в поширенні ідей фізичного виховання серед населення, міська влада Житомира у своєму листі від 7 грудня 1910 року просить правління «...сделать устную лекцию: О влиянии мышечных движений на организм и рассмотрении некоторых видов этих движений: гимнастика, велосипедная езда, танцы)» [8].

У тому ж таки 1910 році Волинське гімнастичне товариство стає членом Союзу Російського Сокольства, правління якого знаходилося в Санкт-Петербурзі. Очолював правління Союзу Микола Олександрович Султан Крим Гірей, секретарем був чех Микола Олексійович Поспішил. Слід зауважити, що перше товариство «Сокол» у Росії засновано саме в Санкт-Петербурзі у 1900 році.

14–15 квітня 1911 році в Москві проходить I з'їзд Союзу Російського Сокольства, де обговорюються питання участі Союзу в I Всесокольському зльоті в Празі, а також питання про втілення в житті основної мети Союзу:

«...распространять телесные упражнения для подъема физических и нравственных сил русского народа» [8].

З'їзд прийняв Резолюцію, в якій зокрема підкреслювалося, що «Сокольство — есть благородное стремление к физическому, моральному и духовному оздоровлению личности и народа. Сокольство является культурным институтом, ко-

Статут Волинського гімнастичного

товариства «Сокол» *тому чужды политические замыслы»* [8].

На з'їзді були присутні представники із 14 організацій Росії. Молоде, незміцніле товариство Волині участі в з'їзді не взяло, хоча мало запрошення. Організаційні негаразди в роботі правління

ня товариства, та й брак коштів через витрати на придбання обладнання, завадили поїздки в Москву [8].

На початку 1911 року І.О. Чехлатов залишає посаду голови правління, відмовивши товариству в приміщенні І чоловічої гімназії для проведення занять. Причину такої поведінки І.О. Чехлатова з'ясувати не вдалося.

Після довгих поневірянь і безлічі прохань товариство *«приютилось при местной II гимназии (вул. Пушкінська, 38, нині тут розміщений природничий факультет ЖДУ ім. І. Франка, авт.), любезно предоставившей свое помещение бесплатно»* [50, с. 3].

II Житомирська чоловіча гімназія
(фото 1909 р.)

Про цю подію газета «Наша Волинь» від 1 липня 1911 року писала: *«На днях состоялось заседание правления «Сокол». Правление вполне одобрило все приобретенные гимнастические машины и постановило теперь же приобрести все остальное необходимое для широкой постановки дела обучения сокольской гимнастике. Правление постановило:*

☞ выразить благодарность господину директору II гимназии В.Е. Ястремскому за оказанный приют обществу в помещении гимназии;

☞ просить г. Волынского губернатора утвердить рисунок Сокольского знамени;

☞ просить Городскую думу оказать помощь обществу назначением ему субсидий.

По-видимому правление решило энергично заняться своим делом. Было бы весьма желательно, чтобы лица, ясно понимающие всю важность физического развития нашей дряблой молодежи, пришли к обществу на помощь» [50, с. 3].

Директор II чоловічої
гімназії Василь Юхимович
Ястремський

Однак допомоги товариство не отримало. Міська дума на своєму засіданні 6 жовтня 1911 року прохання про надання товариству «Сокил» фінансової допомоги відхилила.

Наводимо зміст відповіді міської управи:

«В правление Волынского
Гимнастического
общества «Сокол»
Житомирская городская
управа
Ноября 16 дня 1911 года

«Вследствие отношения
от 29 сентября с. г. Город-
ская управа имеет честь уве-
домить Правление, что возбужденное в этом отношении ходатайство об оказании обществу материальной помощи Городскою думою 6 октября с. г. отклонено» [8].

Через брак коштів не взяли участі житомирські соколи в засіданні Союзу Російського Сокильства 26–27 грудня 1911 року, яке

проходило в Москві, де було затверджено гімн товариства «Сокіл» [8].

Об'ява в газеті «Жизнь Волыни», 1911 р.

Станом на 01.01.1912 року кількість членів Волинської організації збільшилася до 57 (із них 21 жінка). Оновився також склад правління товариства, яке очолив Микола Карлович де Боккар. Заступником і начальником залишилися А.А. Прокопович і М.В. Фреліх, членами правління були обрані: К.Є. Єсакова, П.І. Каділін, Н.І. Преферанський (викладач історії І чоловічої гімназії), А.С. Кузнєцова, О.Д. Гуменюк, І.Й. Альбрехт, Д.Є. Теодорович, Й.І. Махачек, В.І. Копецький; кандидатами – В.А. Горак, Й.А. Бубен, Ф.В. Клацек; членами ревізійної комісії – М.К. Томкович, Б.Т. Янса, кандидатом В.І. Яньшинов [89, с. 3].

На прохання правління Волинського товариства «Сокіл» від 11 лютого 1912 року, начальник губернії О.П. Кутайсов 27 лютого того ж року надає дозвіл відкрити в містечку Квасиліві Рівненського повіту відділення товариства, де проживала одна із багатьох чеських колоній [8]. На той час відділення налічувало 42 члени, і за чисельністю майже не поступалося Волинському товариству. Окрім гімнастичних занять, квасилівські соколи з метою отримання додаткових коштів з дозволу губернатора організовують також театральні вистави чеською мовою [51, с. 3].

Того ж року поповнив свої ряди і Союз Російського сокільства. Кількість сокільських організацій Союзу в 1912 році збільши-

лася до 30. До Союзу увійшло 9 товариств із міст України: Києва, Харкова, Одеси, Катеринослава, Житомира, Чернігова, Полтави, Кам'янець-Подільського, Богодухів [8].

Проведення I Всеслов'янського зльоту в Празі, присвяченого 50-річчю від заснування товариства «Сокіл», було заплановано на червень 1912 року. Вже 29.01.1912 року правління Волинського товариства провело загальні збори, де розглянуло питання про підготовку і участь у зльоті [88, с. 3]. Готуючись до зльоту, члени Волинського товариства відшліфовують свою майстерність на спортивних та благодійних концертних вечорах. У фондах обласного краєзнавчого музею збереглося запрошення на один із таких вечорів меценату І.М. де Шодуару від 28 квітня 1912 року: *«Желая расширить свою полезную деятельность для всех слоев населения г. Житомира, общество «Сокол» сегодня устраивает в залах благотворительного собрания музыкально-вокально-танцевальный вечер, во время которого члены общества-соколки примут участие в гимнастических упражнениях, позаимствованных гимназиархом господином Фрелихом из программы слета в городе Прага.*

Препроводжая при этом билет первого ряда, правление общества «Сокол» надеется, что Вы не откажетесь принять его и, если возможно, оказать посильную помощь» [8].

27 травня того ж року правління Волинського товариства проводить також сокільський вечір у містечку Квасиліві [93, с. 3].

У червні 1912 року проходить I Всеслов'янський сокільський зліт у Празі. Волинське товариство організовує екскурсію до Праги для всіх бажаючих. Ще 28 квітня 1912 газета «Наша Во-лынь» друкує оголошення такого змісту: *«Из Житомира организуется поездка в Прагу на слет чешских соколов, которые представят выдающееся зрелище. В общих упражнениях в Праге будут участвовать 50000 соколов. Стоимость поездки с 8-дневным пребыванием в Праге с правом получить место на слете и бесплатной квартирой обойдется около 60 рублей (до-сить велика сума – авт.). Экскурсия выедет из Житомира 10 ию-ня»* [92, с. 3].

Звичайно, нас усіх цікавлять результати виступів житомирських соколів на зльоті. Але, на жаль, відомі прізвища тільки двох учасників: Павла Івановича Каділіна (викладав історію і географію у II гімназії) [10] та В'ячеслава Антоновича Горака [8]. Мабуть, побував у Празі і Максиміліан В'ячеславович Фреліх з декількома учнями житомирських гімназій.

Насиченим подіями і виступами для товариства «Сокол» був 1913 рік. 18–20 квітня в Києві проходить III з'їзд Російського Сокольства, а 15–16 червня там же Зліт соколів Південно-Західного краю Росії [8]. Про участь Волинського товариства в з'їзді і зльоті інформація, на жаль, відсутня. Зате всі заходи, які організовувало правління товариства протягом 1913 року, досить широко описували газети «Волынь», «Наша Волынь», «Жизнь Волыни». Проводилися показові виступи, інтимні (для членів товариства) музично-танцювальні вечори в кращих залах міста Житомира за участю відомих на той час житомирських музикантів – скрипаля Ф.Ф. Шмітта, піаніста Й.Й. Мединського та ін. [73, с. 1]. Проведення таких виступів сприяло популяризації спорту та розвитку фізичного виховання населення в місті Житомирі і Волині.

Газета «Жизнь Волыни» від 9 листопада 1913 року друкує оголошення такого змісту:

«Правление общества «Сокол» разослало следующее приглашение:

М. Г.!

Здоровый ум в здоровом теле. Эта старая святая истина забыта, и теперь воскрешается теми организациями, которые задались целью в молодом поколении развить силу и ловкость.

В Житомире такой организацией является общество «Сокол». Не задаваясь детальным описанием преследуемых целей, так как они известны широким слоям публики, правление обращается к вам с просьбой выразить сочувствие поставленным обществом задачам.

Таким сочувствием явится вступление в число членов, пожертвование на усиление средств кассы, распространение среди знакомых сведений о целях общества и все то, что может способствовать осуществлению этих целей.

Завтра, в воскресенье 10 ноября, общество устраивает в новом зале Императорского русского музыкального общества (Михайловская ул. д. № 21) (нині Житомирський академічний обласний театр ляльок, авт.) семейный танцевальный вечер. Лястя себя надеждой на ваше внимание обществу, правление просит не отказать посетить это простое и безыскусственное увеселение и этим внести лепту на развитие деятельности соколов. Материальный успех вечера, конечно, важен для неокрепшего общества, но нам, соколам, неизмеримо дороже сочувствие наших сограждан, которых мы ждем 10 ноября в стенах залы! Начало вечера в 9 часов, входная плата для мужчин 1 р. 10 коп, для дам 75 коп, для членов общества и учащихся в форме 50 коп. Билеты заблаговременно продаются в магазине Каролькевича» [52, с. 3].

Благодійний вечір не дуже зміцнив фінансове становище товариства. *«Взносы в пользу общества «Сокол» сделали следующие лица: Д. Ф. Подоляка – 3 руб, Л.М. Местечкин – 3 руб, Н.К. де Боккарь – 3 руб, Л. Делишев и Ф. Вишневская – 1 рубль, госпожа Фрелих – 3 руб, Г. Михалек – 1 руб и NN 15 коп» [53, с. 3].*

У січні 1914 року з дозволу Волинського губернатора М.О. Мельникова відкриваються відділення товариства «Сокіл» в чеських колоніях Виногради поблизу села Високого і села Окілок Житомирського повіту (тепер Черняхівський район) [59, с. 3]. Вже 2 лютого відділення в колонії Виногради під керівництвом А.В. Граховця проводить показовий виступ [64, с. 3].

На початку 1914 року розпочався голод на Галичині. Незважаючи на скрутне фінансове становище (в цьому сенсі більш поталанило польським соколам у місті Львові, де *«покончивший на днях врач Бужинский завещал свое миллионное состояние в пользу польских соколов»*) [77, с. 3], правління Волинського товариства «Сокіл» постановило: *«пожертвовать в пользу голодающих русских в Галиции из кассы «Сокола» 5 рублей. Кроме этого члены правления собрали между собой 10 рубл. 50 коп. Собранные деньги направит казначею местного отделения русско-галицкого общества, чтобы затем они были высланы во Львовский русский спасательный комитет» [67, с. 3].*

Досить знаковою подією для міста Житомира став спільний виступ відділень Волинського товариства «Сокіл», який відбувся

7 квітня 1914 року в залі публічної бібліотеки (обласна бібліотека для дітей по вул. Пушкінській). Задовго до початку виступу волинські газети того часу неодноразово висвітлювали хід підготовки до проведення гімнастичного вечора. Наприклад, «Наша Во-лынь» від 21 березня зазначала: *«Волынское гимнастическое общество «Сокол» существует всего 3 года. За недостатком средств кружок в текущем зимнем сезоне не смог вести регулярные гимнастические упражнения.*

А все-таки общество во второй день Пасхи устраивает публичное выступление, в котором примет участие женская группа «Сокола». Особый интерес этого вечера вызывает прибытие на него иногородних отделений Волынского гимнастического общества «Сокол» из села Высокого и деревни Околок. Прибудут женские и мужские составы этих сокольных «гнезд», которые на вечере исполнят ряд гимнастических упражнений под оркестр г. Яворовского. Перед выступлением сокольских групп будет предложена лекция с выяснением задач предстоящего июньского сокольского слета в городе Петербурге» [78, с. 3].

Газета «Жизнь Волини» від 4 квітня 1914 року надрукувала програму сокільського вечора такого змісту: «1) Упражнения с железными палками в исполнении мужской группы высокского отделения под началом А.В. Граховца. 2) Вольные движения мужской группы околовского отделения под началом А.И. Гасала. 3) Фигуры с флажками околовской женской группы. 4) Лекция П.И. Кадилина:

а) краткая историческая справка о происхождении и развитии русского сокольства;

б) славянская взаимность на почве сокольских слетов; в) первый Всеславянский слет 1912 года в г. Прага и Петроградский слет 1914 года.

5) Упражнения с булавами женской группы села Высокого. 6) Вольные движения детской группы высокского отделения. 7) Упражнения с флажками житомирской женской группы М.В. Фрелиха. 8) Упражнения с булавами житомирской женской группы. 9) Народный гимн в исполнении военного оркестра Костромского полка под управлением Яворовского.

Гимнастические упражнения идут под сокольские мотивы. У рояля господин Скленичка» [69, с. 2].

Наскільки успішним був виступ соколів, свідчать відгуки місцевих газет. Газета «Жизнь Волини» від 10 квітня 1914 року так прокоментувала цю подію:

«Во второй день Пасхи 7 апреля в зале публичной библиотеки состоялся вечер Волинского «Сокола». Это был местный волинский слет, первая проба совместно испытать свои силы. Рано утром из с. Высокого и деревни Околок прибыли сокола, соколки и детская группа. Погода была теплая солнечная, что дало возможность прибыть в Житомир родным и знакомым соколов из указанной местности к 8 1/2 часам вечера. Зал библиотеки был переполнен публикой, преобладала чешская молодежь. Вечер начался гимнастическими упражнениями высокского и околковского отделений, они выставили 5 групп – 2 женские, 2 мужские и 1 детскую. В общей сложности всех выступивших было до 50 человек. Если принять во внимание, что эти сокольские «гнезда» существуют меньше года, то успехи их надо признать выдающимися. Видна методичная и одушевленная работа во всех группах. Высокское отделение представило мужскую, женскую и детскую группы под началом г. Граховца. Последние две работали так хорошо, что публика выражала искреннее сожаление о том, что дети не повторили своего номера. Околковские соколы – видные и рослые – тоже безукоризненно проделали свои довольно трудные и сложные фигуры под началом г. Гасала.

Теоретической частью программы была лекция секретаря общества П.И. Кадилина. Сущность сокольской идеи лектором выяснена в следующих положениях:

а) первая задача соколизма как и всякой гимнастики заключается в физическом воспитании;

б) второй лозунг выражается фразой основателя этой гимнастики Тыриша: «Крепость – в мышцах, честность – в мыслях, преданность – в сердце своему народу»;

в) конечной целью «Сокол» ставит славянскую взаимность, осуществляющуюся в периодических сокольских слетах.

Не вдаваясь в политиканство, не принадлежа ни к какой политической партии, «Сокол» стремился только ко благу и счастью своего народа».

Во втором отделении были два выступления женской группы житомирского «Сокола» под управлением г. Фрелиха. Группа была маленькая, но сокольки по общему признанию образцово с идеальным ритмом исполнили свои фигуры.

Все выступления высокского, окологского и житомирского отрядов приветствовались бурными аплодисментами. Программа закончилась народным гимном, исполненным оркестром под дирижерством Яворовского» [70, с. 3].

Неможливо пройти осторонь від зворушливого листа, якого надіслало житомирське товариство своїм колегам у с. Високе та Окілок 26 квітня 1914 року.

«Дорогие братья и сестры!

7 апреля 1914 года яркая и радостная минута в жизни нашего Волынского «Сокола». В стенах публичной библиотеки встретились 3 сокольских гнезда и протянули друг другу братскую руку. Осуществилась та идея, которая незабвенными Тыршем и Фигнером написана на сокольском знамени: «Братство, равенство и единение». Мы с гордостью любовались прекрасным выступлением ваших групп: в ваших гимнастических упражнениях видна одушевленная и энергичная работа, к которой и зовет человека славянский сокол, говорящий своим членам: «В мышцах – сила, в мыслях – смелость и в сердце – любовь к своему народу». Мы горячо приветствуем доброе начало вашей сокольской жизни и от искреннего сердца желаем, чтобы оно было залогом будущего процветания нашей братской сокольни. Правление нашего Житомирского Сокола на заседании 19 апреля 1914 года постановило выразить вам сердечную благодарность за понесенные братьями и сестрами вашего отделения труды по поездке и публичному выступлению на вечере 7 апреля 1914 года. Пусть братское единение, осуществившееся на этом маленьком нашем слете, послужит звеном дальнейшего обучения наших обществ для развития на Волыни великих идей славянского сокола.

Наздарь»! [83, с. 3]

9 травня 1914 року М.В. Фреліх разом зі своїми колегами організували і провели сокольське свято у II чоловічій гімназії. Мабуть, щоб показати, наскільки відсталою була потішна гімнастика, яка входила до програми навчальних закладів Росії. М.В. Фреліх для порівняння включив до програми свята елементи сокольської гімнастики.

Газета «Жизнь Волыни» так прокоментувала проведення свята: *«Праздник прошел при отличной погоде. Публика, конечно, восхитилась только выступлением Сокольского отряда под управлением г. Фрелиха. Гимнастов было большое количество. Большую ловкость обнаружили ученики на снарядах. Эстафетный бег вызвал большой интерес у публики. На празднике присутствовал вице-губернатор С.В. Шереметьев»* [72, с. 3].

А газета «Наша Волынь» від 11 травня 1914 року надрукувала свій відгук: *«Были выступления с потешной и сокольской гимнастикой, причем потешной было уделено очень мало внимания; видно, что увлечение потешной гимнастикой отходит в область преданий. Выступления прошли как-то вяло, и ученики старались только в упражнениях с ружьями, а в остальных номерах путались, отставали друг от друга.*

Зато положительно все выступления сокольской гимнастики прошли планомерно, красиво и с любовью к делу всех участников выступления. Казалось, что в этом году учитель сокольской гимнастики значительно обогатил фигуры новыми, красивыми и интересными движениями. Здесь была духовная связь исполнителей с руководителями» [85, с. 3].

Мабуть учасниками свята були учні I гімназії В. Угнівий, Г. Дорн, Б. Таранович, М. Левицький – майбутні чемпіони і призері перших олімпіад і спартакіад Волині і України.

Починаючи з травня 1914 року товариство на тривалий термін орендує залу і майданчики публічної бібліотеки. *«Гимнастические упражнения будут происходить в хорошую погоду на открытом воздухе на площадке двора, а в ненастное время в зале библиотеки. Мужские отделения будут заниматься по понедельникам и четвергам, женские – по вторникам и пятницам с 6.30 до 7.30 вечера. Запись в семь часов вечера дежурным членом правления общества «Сокол»* [95, с. 3]. Велику зацікавле-

ність до сокільської гімнастики почали проявляти підлітки, «...охотно вступающие в обучение», про що в газеті «Наша Во-
лынь» від 7 червня 1914 року дізнаємося: *«Волинское гимнастическое общество «Сокол», благодаря энергичным стараниям членов правления, успешно развивается, организовано новые детские группы. Упражнения в сокольской гимнастике производятся регулярно и посещаются участниками и участницами охотно и аккуратно. За обучение установлено правлением плата по 75 копеек в неделю»* [87, с. 3].

Навіть відсутність голови правління (М.К. де Боккар залишив посаду) не завадило товариству вести активну діяльність по залученню нових членів. Напередодні Першої світової війни Волинське товариство налічувало 217 членів (169 чоловіків і 48 жінок). Під час війни товариство не припинило своєї діяльності, незважаючи на те, що 105 соколів були призвані до діючої армії [22]. 23 серпня 1914 року в чеській колонії на Крошні відбулися загальні збори, на яких *«была произведена запись чешских добровольцев в Киевскую дружину и учреждена вспомогательная дружина чехов. ...Нужно заметить, что из многих чешских семей отправилось на войну довольно много бойцов. На собрании записалось 20 добровольцев, что составляет 10 % всего мужского населения. Женщины также проявили большое желание идти на помощь, о чем будет доложено дамскому комитету в Киеве»* [74, с. 3]. Такі ж збори пройшли в колоніях Окілок, Високе та ін. На засіданні 25 вересня того ж року житомирські соколи вирішили виділити матеріальну допомогу пораненим бійцям. Працюючи далеко від своєї батьківщини, чехи всіляко допомагали здолати одвічного свого завойовника – Німеччину [96, с. 3]. В окупованому німцями Житомирі Волинське гімнастичне товариство «Со-
кіл» працювало підпільно, а тому документальних підтверджень про його роботу за цей період майже не збереглося.

Лише 14 серпня 1920 року з'являється короткий звіт про діяльність Волинського гімнастичного товариства «Сокіл» за підписом тимчасово виконуючого обов'язки голови правління товариства Я. І. Гоушка: *«...В 1917 году общество открыло три отделения на Крошине Чешской, в Околке и Высоком. С приходом поляков, украинские (петлюровские) власти общество закрыли и*

общество занималось подпольно до оятного прихода советских властей. Ныне общество насчитывает 84 человека» [22].

Слід нагадати, що відділення в Окілку і Високому (а точніше у колонії Виногради) відкрилися ще в січні 1914 року, а в 1917 році, найвірогідніше, вони поновили роботу. Та й відділення на Крошні Чеській було самостійним товариством, що підтверджується багатьма документами.

Крошенське товариство «Сокіл» розпочало свою діяльність у серпні 1917 року. Організував товариство Стефан Франце-Антонович Томан. С. Томан народився 8 листопада 1894 року в сім'ї перших крошенських чеських переселенців. Навчався у місцевому двокласному училищі (школі). В 1915 році був призваний на військову строкову службу. Спочатку його мали направити для проходження служби на Чорноморський флот, але доля розпорядилася інакше, і Стефан проходить службу у Чехословацькому стрілковому полку і 1-му лейб-гвардійському корпусі. Там він стає членом гімнастичного спортивного товариства «Сокіл». Фізично обдарований від природи, Стефан досконало опановує такі види спорту як футбол, легка атлетика, французька та сокільська боротьба, важка атлетика, сокільська гімнастика [34, арк. 62].

Після закінчення військової служби у званні старшого унтер-офіцера, С. Томан наприкінці червня 1917 року повертається до рідної домівки. Разом із 29-літнім Йосипом Бубеном, який обійняв посаду голови правління, Стефан Томан при місцевому двокласному училищі (чеській школі) організовує гімнастичне товариство «Сокіл». Вже наприкінці 1917 року товариство налічувало 80 членів. Серед перших членів товариства були: Йосип і В'ячеслав Томани, Ганна Кноблах, Олександр і Антон Спали, Марія Копецька, Ганна і Антон Капшуки, В'ячеслав (займався стрибками у висоту) і Марія Трукси, Антон Балон, Іван і Антон Шипелі, Йосип Малі, Максим Карабанов (колишній інструктор гімнастики 44-го Камчатського полку), Антон Влодек (Влодак), Дмитро Бездетко, Іван, Євгенія і Єлизавета Тихі, Емілія Соучек (Совчек), Йосип Коларжик, Йосип Яндура, Григорій Тишкевич та інші [35, арк. 86–101].

Члени Крошенського товариства «Сокол», 1918 р.

(перший зліва в останньому ряду С.А. Томан; третій зліва, перший ряд В.Й. Совчек; четверта справа, другий ряд М.Й. Душек (Малі); п'ятий справа, останній ряд Й.Ф. Малі; фото з особистого архіву В.Й. Малі)

Мені, одному із авторів (О.С. Кухарському) цієї книги, в далекі 60–70-ті роки минулого століття ще пощастило часто зустрічатися з деякими членами крошенського «Сокола». Як зараз пам'ятаю високу постать і гордовиту поставу Василя Йосиповича Соучека (Совчека). Протягом майже тридцяти років кожен день зустрічався із Дмитром Івановичем Бездєтко, який проживав неподалік нашого дому. Інколи він ще у свої сімдесят років віртуозно виконував вправи на турніку. Наш дільничий фельдшер Антон Олександрович Влодак (Влодек) не тільки вправно надавав медичну допомогу хворим, а вмів цікаво розповісти про крошенських соколів, про їх змагання, у яких сам брав участь. Зовсім недавно із архівних матеріалів дізнався, що батько одного із членів спортивного товариства Григорія Тишкевича Олександр був хрещеним батьком моєї мами [44]. На жаль, ми, крошенські школярі, в ті часи не надавали великого значення тим розповідям і

зустрічам. Залишається тільки ще раз про це пожалкувати. Але продовжимо розповідь про крошенське товариство «Сокіл».

У 1917 році працювало три відділення: дитяче (вік від 7 років), жіноче (вік від 15 років і старше), чоловіче (від 16 років і старше). Заняття з гімнастики та легкої атлетики проводилися тричі на тиждень в одній із кімнат училища (школи) та у дворі в 15 квадратних сажнів (в іншому документі вказано 180 квадратних сажнів, 1 сажень = 2 м 13 см) *«на глинистой почве, вследствие недавновности и малого двора, неудобного для занятий. Требуется для общества «Сокол»: турник, кобыла, матрацный стол, пружинистый мостик, матрацы для предохранения от падений, барьеры, шести для прыжков, булавы, флаги и т. д...»* [35, арк. 68].

У наступному 1918 році кількість членів товариства зменшується до 70. Під час бойових дій заняття проводилися, як уже згадувалося, таємно. За таких обставин бажаючих займатися спортом помешало.

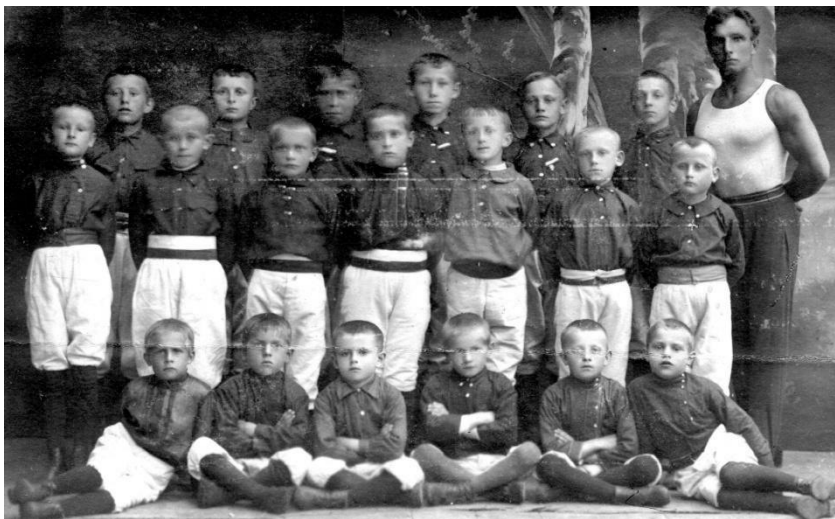

Жіноча група Крошенського товариства «Сокіл», (в центрі – інструктор Стефан Томан), 1918 р. (фото друкується вперше)

У документі від 27.07.1919 року читаємо:

«... получена анкета от общества «Сокол», находящегося в с. Крошине Чешской, из чего видно, что общество состоит из 45 человек (25 рабочих и 20 учащихся). Преподаватель Стефан То-ман, 25 лет, столяр, занимается чисто сокольской гимнастикой и легкой атлетикой, что и преподается обществу» [34, арк. 32].

На жаль, в анкеті не вказані прізвища членів товариства. На кінець 1920 року чисельність крошенського «Сокола» становила всього 30 членів (із них 13 жінок) [27, арк. 73].

Група хлопчиків Крошенського гімнастичного товариства «Сокіл», 1918 р. (сидить – крайній справа – Георгій Душек, третій ряд – третій зліва – Василь Соучек)

Як згадував ветеран Овруцького і Коростенського спорту С.І. Іванов, у 1917 році при місцевій чоловічій гімназії також працювало гімнастичне товариство «Сокіл», яке очолював викладач гімнастики, за національністю чех (прізвище поки не встановлене).

Несподіванкою став той факт, що і в місті Новоград-Волинському було організовано і працювало гімнастичне товариств-

во «Сокіл». Так, у звіті про реєстрацію спортивного інвентарю, спортсменів і спортивних товариств від 19 травня 1919 року читаємо:

«...Взяты на учет гимнастические приборы и снаряды, находящиеся в бывшем Новоград-Волинском спортивно-атлетическом обществе «Сокол» и на складе ликвидационной комиссии...» [21, арк. 27].

Стефан Франце-Антонович Томан з групою дівчаток Крошенського гімнастичного товариства «Сокіл», 1918 р. (другий ряд, зліва на право, друга – Віра Душек), (фото з особистого архіву В.Й. Малі)

Для проведення занять товариство мало добротний гімнастичний зал, спортивний майданчик [21, арк. 38]. Повні дані про діяльність Новоград-Волинського товариства «Сокіл» невідомі. Не виключено, що і в Бердичеві існувало товариство «Сокіл».

Про дату відновлення Волинського товариства «Сокіл» існує ряд суперечливих документальних підтверджень. Так, у своїй анкеті В.І. Карабанов вказує, що у 1917 році він займався в гімна-

стичному товаристві «Сокіл» [25] (можливо, на Крошні Чеській) В інших архівних документах згадуються 1918 і 1919 роки.

Найвірогідніше, Волинське товариство «Сокіл» відновило роботу у 1919 році, про що свідчить звіт Всеобучу про діяльність спортивних товариств Волині станом на липень 1919 року. На той час у товаристві займалося 103 спортсмени (в т. ч. 14 жінок) [39, с. 81].

Одним із організаторів відродження Волинського гімнастичного товариства «Сокіл» слід вважати чеха Ярослава Івановича Гоушка. Як покажуть подальші події, Я.І. Гоушка, без усякого сумніву, відіграв важливу роль у становленні фізкультурного руху і спорту в Житомирі та на Волині в перші роки існування Всеобучу. При формуванні губернського відділу Всеобучу на посаду інструктора був призначений саме Я.І. Гоушка:

«...спортсмен, окончивший профессорские курсы спорта и физического развития в Праге, преподававший в разных городах России около 10 лет, с огромным опытом и знаниями» [22].

**Ярослав Іванович
Гоушка, 1920–1921 рр.**

А народився Я.І. Гоушка в чеському місті Пильні 25 лютого 1887 року. У 1907–1908 роках служив лейтенантом австрійської армії. Навчався у Празькому університеті. Протягом декількох років займався у Чехословацькому товаристві «Сокіл», «...учасник VI слета в Праге 1912 года и других соревнований, награждался малыми и большими дипломами, венком и другими призами» (із заповненої власноруч анкети Я.І. Гоушки) [22, 28, 40].

Під час Першої світової війни Я. Гоушка у 1919 році перейшов на бік Червоної армії і залишився в місті Житомирі. Проживав за адресою: вул. Московська, 52 (в архівних документах згадується також вул. Московська, 53) [28, 40].

Чому вибір випав саме на Житомир? Не виключено, що батьки Гоушки були одними із перших чеських переселенців і проживали на Крошні Чеській. Адже в архівному документі від 1896 року згадується прізвище І. Гоушки [18, арк. 262].

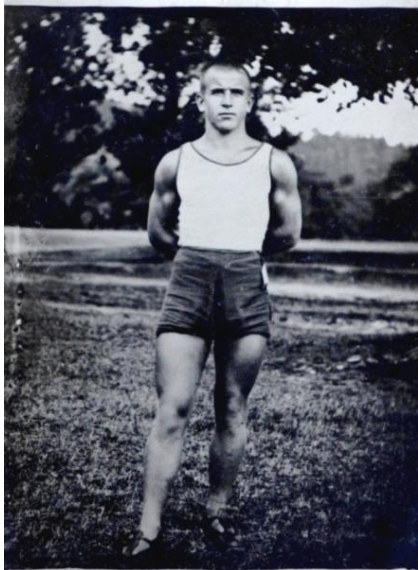

Члени Житомирського гімнастичного товариства «Сокіл», 1920–1921 р.

(зліва на право другий ряд, друга – можливо Л.К. Левитська; третій – М.А. Вакулка; четвертий – Я.І. Гоушка; п'ятий – В.М. Снетенчук, шоста – можливо З.С. Варенцова; останній ряд, зліва на право, перший – М.І. Левицький; другий – М.С. Варенцов; третій – Г.Е. Дорн)

Деякий час Я.І. Гоушка працює викладачем гімнастики у декількох школах, зокрема, у 26-й трудовій школі міста Житомира [19]. Одночасно відновлює роботу Житомирського гімнастичного

товариства «Сокіл». Спочатку товариство розмістилося в приміщенні колишньої гімназії Н.В. Овсянникової по вул. Малій Бердичівській (тепер будинок Окружного адмінсуду). Товариство налічувало, як уже згадувалося, 103 члени. Обов'язки голови правління і начальника товариства тимчасово виконував Я.І. Гоушка, а секретаря – Людмила Костянтинівна Левитська. Пізніше,

**Микола Іустинович
Левицький, 1924 р.**

у 1920 році правління очолив один із провідних спортсменів Житомира Микола Архипович Вакулка, секретарем працював Микола Сергійович Варенцов, інколи його заміняв Стефан Владиславович Іваницький (організатор першого гуртка з легкої атлетики в місті Житомирі).

Для проведення практичних занять не вистачало спортивного інвентарю і приладдя. Паралельні бруси, кінь, турник, драбина з двома підставками, брус, один матрац, 20 пар булав, 50 палок залізних, 15 пар гантелей – ось і весь перелік інвентарю.

«Все приборы в плохом состоянии и требуют ремонта.

Общество нуждается в починке приборов и приобретении новых, нужно помещение, нет площадки для занятий легкой атлетикой и играми на воздухе», – читаємо в доповідній записці Я.І. Гоушки до Губвсеобучу [27, арк. 49–50].

Фінансові можливості губерньського всеобучу на той час не дозволяли повною мірою забезпечити потреби товариства. Мабуть, ця обставина стала причиною зменшення кількості членів товариства до 84 осіб, а на кінець 1920 року – до 53 [27, арк. 49–50].

У лютому 1921 року товариство переїздить у приміщення двокласного училища по вул. Іларіонівській, 6 (тепер гімназія № 3 по

вул. Котовського) [27, арк. 92], але 7 травня товариство знову було змушене переїхати в приміщення І чоловічої гімназії (вул. Велика Бердичівська).

Досить плідно працював гурток при II профтехшколі (була розташована по Бердичівському шосе, 3) у кількості 50 чоловік, де заняття проводили інструктори товариства «Сокіл» Микола Іустинович Левицький (один із кращих гімнастів і борців Волині), Лев Іванович Крижановський, члени товариства «Сокіл» Євген Олександрович Пацевич, Борис Гергійович Тарасевич, Тимофій Опанасович Герасимчук. Заняття проводились тричі на тиждень (викладалась сокільська гімнастика, легка атлетика та футбол) [27, арк. 82].

54 члени нараховувала спортивна секція при клубі І професійно-технічної школи, що знаходилась по вул. Московській, 45 (нині Технологічний коледж). Завідував клубом Йосип Олександрович Полів'яненко, а спортсекцією Костянтин Іванович Олейничук. Викладалась сокільська гімнастика в спортивному гуртку при 27 Єдиній Трудовій Школі (вул. Вільська, 19). Інструктором працював Данило Якович Пресман, допомагали йому Хана Ізраїлівна Цинман і Є.С. Кігель. Окрім гімнастики в гуртку викладалась легка атлетика, стрільба, спортивні ігри [27, с. 83–84].

20 березня 1921 року поновлює роботу товариство «Сокіл» у місті Овручі. Завідуючий повітовим всеобучем Аполлон Хрисанфович Гречина доповідав: «*В Овруче организована спортивная группа «Сокол» в количестве 100 человек. Характер группы показательный*» [25]. Однак, як потім з'ясувалося, Овруцьке товариство налічувало 51 члена (в т. ч. 15 жінок), а насправді лише 25 осіб. Підтвердженням цього факту є доповідна записка начальника Овруцького повітового всеобучу від 3 травня 1921 року про те, «*что из-за отсутствия костюмов общество «Сокол» уменьшилось из 100 до 25 человек*» [29, арк. 125; 30].

Правління Овруцького товариства очолив С.І. Іванов, секретарем працювала Гіта Фолк. Для проведення занять товариство мало спеціальну гімнастичну кімнату, спортивний майданчик, гімнастичні прилади: бруси, перекладину, горизонтальну драбину, коня з ручками, кільця, місток для стрибків, колоду, два матраци, трапецію, легкоатлетичний інвентар: два ядра, три диски, один

спис, чотири стійки для стрибків. Окрім гімнастичної і легкоатлетичної секцій, працювали також футбольна і фехтувальна. У футбольній секції займалося 22 футболісти. Заняття проводили 8 інструкторів. Серед них І.Н. Закусило, А.Ф. Оношко, С.І. Іванов, А.К. Розман, Л.Я. Біргер, А.І. Радзієвський.

З метою агітації і популяризації ідей всеобучу та спорту гімнастичні товариства «Сокіл» регулярно організовували виступи та змагання. Один із таких виступів відбувся 26 березня 1921 року в Державному театрі ім. Т.Г. Шевченка (нині обласна філармонія імені Святослава Ріхтера). На жаль, у місцевій кінохроніці не збереглися яскраві моменти того виступу.

Гімнасти, одягнені «... в белые рубахи, покроя апаш, длинные брюки и белые туфли» [27, арк. 184], під супроводом оркестру віртуозно виконували вправи на брусах, перекладині, будували складні акробатичні піраміди. Глядачі неодноразово нагороджували гімнастів бурхливими оплесками.

Показовий виступ жіночої групи «Сокіл» на майданчику державного учительського інституту 3.09.1921 р.

Такі ж виступи товариство провело в клубі електростанції (збереглася частина будинку, який розташований неподалік обласної бібліотеки ім. Ольжича та кінотеатру «Жовтень»), разом із соколами Крошні Чеської на майданчику місцевої школи. 22 квітня 1921 року соколи брали участь у святі з нагоди 3-річчя всеобучу, за що отримали подяку від керівництва губернського відділу спорту [39, арк. 64]. 3 вересня того ж року відбувся масовий виступ на спортмайданчику Житомирського державного учительського інституту [95] (нині ун-т ім. І. Франка).

Поліпшення матеріально-спортивної бази вплинуло на підвищення рівня навчально-тренувального процесу, залучення нових членів товариства, особливо дітей. Якщо станом на 1 квітня 1921 року у спортивних секціях товариства займалося 124 спортсмени, то в травні їх вже налічувалося 141 (в т. ч. 41 жінка та 20 дітей), а на початку серпня – 223 спортсмени (в т. ч. 100 дітей). Найчисельнішою була секція гімнастики, яка охоплювала всіх спортсменів, 10 чоловік займалися легкою атлетикою, 42 – футболом, 2 – водним спортом (мабуть плаванням) [24, 26, 27]. У той же час на Крошні Чеській товариство налічувало всього 35 членів (із них 10 жінок та 10 дітей), в колонії Виногради – 33 (із них 6 жінок, 4 дівчинки та 6 хлопчиків) [24].

Велику увагу в Житомирському товаристві «Сокіл» приділяли розвитку футболу. На місцевих змаганнях та на першість міст виступали дві команди «Сокіл – 1» і «Сокіл – 2». Кістяк збірної команди Житомира і Волині складали саме футболісти «Сокола». Перший відомий матч відбувся у квітні 1921 року у Бердичеві між збірними командами міст Бердичева і Житомира, який закінчився з рахунком 3:3 [30, арк. 6].

1 травня 1921 року на майданчику державного учительського інституту (нині Житомирський державний університет ім. І. Франка) тисячі житомирян стали свідками захоплюючої гри, в якій зустрілися команди «Сокіл – 1» та «Уніон – 1» (перша любительська команда). Поєдинок завершився з рахунком 3:1 на користь «Сокола». Однак, відомості про склади команд та авторів забитих голів, на жаль, відсутні [30, арк. 6].

Але відомо, що за «Сокіл» виступали воротарі Віктор Варенцов, Василь Угнівий, у захисті грав Микола Варенцов, у півза-

хисті один із кращих футболістів і легкоатлетів Житомира двадцятих років Вадим Снетенчук, а також Стефан Іваницький. Серед нападників виділялися Леонід Таранович, Олександр Єгоров, Віктор Карабанов. Незмінним капітаном команди «Сокола» був Козловський.

На початку двадцятих років минулого століття внаслідок тривалої засухи в районах Центральної Росії та Поволжжя розпочався небачуваний голод. У телеграмі начальника всеобучу Київського військового округу Тамашевича від 20 серпня 1921 року зазначалося: *«Грозный призрак голода настал во многих губерниях Советской республики. В то время как всюду теперь лозунгом является «Все, все на помощь голодающему!», наши органы не должны остаться безучастными в данном случае. Всюду, где только возможно, провести широкую сеть платных спортивных праздников, концертов, митингов, лекций, сборов. Все собранные средства передать в соответствующие комитеты помощи голодающим»* [28].

Однак ще раніше (7 серпня 1921 року) товариство «Сокіл» організувало платний виступ, де взяло участь 120 спортсменів. Цього ж дня на стадіоні вперше зустрілися футбольні команди Житомира та Києва. Матч закінчився з рахунком 3:0 на користь збірної Києва. За продані квитки було виручено 1,5 мільйона рублів, які відразу перерахували до фонду допомоги голодуючим у Росії [26].

Перші змагання з легкої атлетики та гімнастики соколи провели 1 вересня 1921 року на майданчику Житомирського державного учительського інституту. Рекордами Житомира відзначилися Віктор Карабанов (стрибки у довжину 4 м 72 см та висоту 1 м 43 ½ см), Стефан Іваницький (біг 100 м – 11,4 с), Ян Розит (штовхання ядра 10 м 18 см). Змагання гімнастів виграв Микола Вакулка (146 балів із 200), другим був Василь Угнівий (143 бали), третім призером став Борис Тарасевич (140 балів). Серед жінок перемогу святкувала Мітягіна (99 балів із 140), на другій сходинці опинилася Єлизавета Бутусова (83 бали), на третьому місці Ірина Дядюша (Дядюшина) – 81 бал [30, арк. 388].

9 вересня 1921 року вперше зустрілися збірні команди з футболу міст Житомира і Овруча. Переконливу перемогу з рахунком

12:0 здобули житомиряни. А 16 вересня того ж року спортивно-показова група «Сокола» із 22 спортсменів виїхала до Новограда-Волинського. На наступний день відбувся футбольний матч між командами «Сокіл» і збірною міста. Футболісти «Сокола» перемогли з розгромним рахунком 16:0. О 9 вечора на сцені театру ім. А.В. Луначарського виступили гімнасти і гімнастки. Тільки за один день було зібрано 118150 рублів.

11 жовтня Я.І. Гоушка доповідав: *«В ответ на почто-телеграмму комполка № 2113 от 11 октября 1921 г. сообщая, что со спортывыступлений в пользу голодающих собрано с выступления спортобщества «Сокол» и сдано в комитет помощи голодающим 827500 рублей по квитанции № 154 на текущий счет № 389»* [29].

25 вересня 1921 року збірна команда «Сокола» у складі Віктора Карабанова, Вадима Снетенчука, Олександра Єгорова, Василя Угнівого, Миколи Вакулки, Бориса Тарасевича, Яна Розита, Миколи Левицького, Стефана Іваницького, Георгія Дорна, Бориса Петровського, Леоніда Григор'єва, Річарда Германа, Ворончука, Саботовича виїхала у Київ для участі в Окружній олімпіаді Київського військового округу. Очолював команду Я.І. Гоушка [28]. У змаганнях гімнастів житомиряни зайняли 3-тє і 4-тє місця, легкоатлетти – 3-тє і 5-тє місця, фехтувальники вибороли другий приз [30, арк. 152].

Початок 1922 року був обнадійливим для Житомирського спортивного товариства «Сокіл». Товариство продовжувало організовувати показові виступи, весняні змагання з гімнастики, легкої атлетики, футболу. Спостерігалось зростання майстерності сокільських спортсменів не тільки на Волині та Україні, а й по всій Росії. Мабуть, такі обставини не дуже сподобалися вождям революції. В діяльності спортивних товариств «Сокіл», «Маккабі», «Спорт» та інших вони почали вбачати буржуазно-націоналістичні і шовіністські ознаки.

31 травня 1922 року виходить наказ начальника Центрального управління всеобучу УкрКриму за № 55/у, яким було заборонено не тільки діяльність вищеназваних товариств, а й самі назви, про що свідчить надіслана телеграма Губвсеобучу від 19.06.1922 року

у всі повіти Волинської губернії: «Название спорткружков «Сокол» – отменить» [30, арк. 171].

Інструктори Житомирського гімнастичного товариства «Сокол», 1921 р.

(справа наліво: Я.І. Гоушка, Г.Е. Дорн, С.В. Іваницький, В. М. Снетенчук, М.А. Вакулка, В. І. Карабанов, В. Л. Угнівий, М.І. Левицький)

22 червня 1922 року начальник всеобучу Волині В.О. Валицький видає наказ такого змісту: «Существующее в г. Житомире спортивное общество «Сокол» приказываю расформировать. Запретить членам названного общества пользоваться помещением и спортивными приборами райспортцентра, а также площадкой ИНО. Исполнение настоящего приказа обязательно закончить к 23 июня и доложить».

В случае сопротивления общества при расформировании довести о таковом в Госполитуправление» («славнозвісне ДПУ» – авт.) [30, арк. 182].

В листі від 23 червня читаємо:

«В общество «Сокол» на Крошне Чешской.

Ввиду полученного нового распоряжения от центра предлагается Вам впредь до разрешения вопроса о самостоятельном существовании общества считаться кружком при Райспортцентре. По уставу не положено для общества никакого начальника, а посему в случае необходимости иметь в своей среде названного тов. Гоушка, то считать его как председателя или инструктора общества.

Если общество не пожелает принять все вышеизложенное, то оно будет закрыто и все дела переданы Всеобучу.

*Начальник Всеобуча В. Валицкий Начальник
отделения А. Шевченко» [30, арк. 187].*

Я.І. Гоушка, В.І. Карабанов, які були досвідченими керівниками, намагалися всілякими засобами зберегти існування товариства «Сокіл», навіть змінили назву на «Пролетарський Сокіл». В той же час голова правління товариства В. Карабанов надсилає листа В. Валицькому:

«В ответ на отношение Ваше, правление общества «Пролетарский Сокол» сообщает, что приказ начвсеобуча УкрКрыма от 31.05.1922 года № 55/у к обществу не относится, так как общество «Пролетарский Сокол» есть не кружок при райцентре, а частное общество, существующее под вышеуказанным наименованием с 1918 года и имеющее право на легальное существование на основании приказа Главначвсеобуча от 10.03.1922 года № 6835» [30, арк. 183].

Однак, незважаючи на це, наказом від 29.06.1922 року спортивне товариство «Пролетарський Сокіл» стає спортивною секцією центрального військово-спортивного стрілецького клубу Волинського комуністичного полку особливого призначення. Хоча пізніше в документі від 14 липня 1922 року зазначалося: *«Разъясняю, что самостоятельное существование частных обществ, как культивирующих сокольскую систему, так и всех прочих, допустимо и желательно. Кружкам, культивирующим сокольскую систему, объединяться и присваивать название «Сокол» не разрешается по политическим соображениям.*

Начвсеобуча УкрКрыма Крайкин» [30, арк. 239].

Після 22 червня 1922 року на базі товариства «Сокіл» створили спортивний клуб, а Крошенське товариство стало називатися спортивним гуртком. Були закриті відділення Волинського товариства у селі Окілок, колонії Виногради та овруцький «Сокіл». Заняття в крошенському гуртку почали проводитися нерегулярно на що були свої об'єктивні причини. Так, в довідній записці голови гуртка В.М. Шипеля читаємо: *«Крошенский спортивный кружок вынужден был прекратить на время спортивную работу, ввиду того, что члены были заняты, во-первых, задачей продналога, а, во-вторых, чисто хозяйственной необходимой работой и потому не могли участвовать в спортивной работе. В ближайшее же время работа спортивная будет проводиться как и раньше»* [30, арк. 280а].

Члени Крошенського гімнастичного товариства «Сокіл», 1922 р.
(фото друкується вперше)

Не припинила спортивної роботи громада чеської колонії Окілок, незважаючи на те, що Губвсеобуч намагався відібрати спортивний інвентар. Там поступили досить мудро, про що свідчить архівний

документ (із відповіді Губернському всеобучу): *«Спортивное имущество бывшего общества «Сокол» принадлежит колонии Окилок и в настоящее время им пользуется дружина (пожарная) и допризывники под руководством начальника дружины, а потому не может быть изъято из пользования, так как этим будут лишены возможности развиваться физически 50 членов дружины, с которыми ведется занятие. Спортивный инвентарь состоит на учете в Губотделе пожаркома и в описи инвентаря пожарной дружины. Для гимнастики имеется спортивный зал и летняя площадка».*

*Начальник дружины В. Андрес
Секретарь В. Толман [30, арк. 235].*

4–6 серпня 1922 року відбулася I Волинська губернська олімпіада, де колишні соколи були найсильнішими майже у всіх видах програми, а Вадим Снетенчук був одним із кращих легкоатлетів у складі збірної команди України, яка брала участь у I чемпіонаті РРФСР з легкої атлетики. Навіть В. Валицький визнав:

«...На Губолимпиаде резким контрастом выступало общество «Сокол», комплектуемое главным образом из буржуазной и мелкобуржуазной среды. Это общество показало свою сплоченность, полную подготовленность и красоту. Объяснялось это тем, что общество старое и имеет в своём распоряжении средства. Пролетарское спортивное общество из членов КСМ (Коммунистический союз молодежи – авт.) и рабочей молодежи, не имея необходимых ресурсов, принужденно оставаться в тени, невольно давая дорогу бывшему обществу» [30, арк. 282].

Події 1922 року, пов'язані з гімнастичними товариствами «Сокол», наочно продемонстрували нездатність діячів всеобучу організовувати і керувати фізкультурно-спортивним рухом, на противагу таким професіоналам, якими були Ярослав Іванович Гоушка, Стефан Франце-Антонович Томан, Віктор Іустинович Карабанов, Микола Іустинович Левицький, Сергій Іванович Іванов та багато інших перших спортивних інструкторів Житомирщини.

Наприкінці 1922 року Я.І. Гоушка, як мудра та освічена людина, зрозумівши всю безглуздість дій радянської влади в галузі

спорту (та й не тільки), виїхав на батьківщину в Чехію. Порізному склалася життєва доля волинських соколів, але незаперечним є той факт, що більшість із них свої серця віддали спорту, ставши фундаторами фізкультурного руху Житомирщини, з честю пронесли спортивну естафету і передали новим поколінням фізкультурників і спортсменів. Але кращими серед кращих були: Максиміліан Фреліх, Ярослав Гоушка, Стефан Томан, Вадим Снетенчук, Віктор Карабанов, Микола Варенцов, Леонід Григор'єв, Микола Левицький, Микола Вакулка, Василь Угнівий, Стефан Іваницький, овручани: Сергій Іванов, Сергій Шмуйло.

Трагічна доля спіткала багатьох членів Крошенського Сокола, які були розстріляні 28 вересня 1938 року під час сталінських репресій. Серед розстріляних – засновник крошенського товариства «Сокіл» С.А. Томан. Не оминула лиха доля і деяких членів сокольських організацій с. Окілок, колонії Виногради, Селянщини [43].

17 вересня 2014 року в Житомирі біля пам'ятника жертвам політичних репресій відкрилася меморіальна дошка чехам, розстріляних у 1938 році. На відкритті були присутні Міністр закордонних справ Чехії Лубомір Заоралек, посол Чехії в Україні Іван Почух, голова Житомирської обласної державної адміністрації С.О. Машковський, заступник міського голови міста Житомира О.М. Бочковський, голова чеської національної ради України Л.Ф. Мухіна, члени Житомирської спілки волинських чехів, заслужений лікар України, почесний громадянин міста Житомира В.Й. Башек. Учасникам зібрання було вручено на пам'ять книгу «Історія гімнастичного товариства «Сокіл» на Волині» (автори О.С. Кухарський та Г.П. Грибан).

Наша розповідь про гімнастичні товариства «Сокіл» не буде повною, якщо не згадаємо про історію заснування на Волині Здолбунівського і Рівненського товариств. 10 січня 1908 року на ім'я Волинського губернатора *«поступило прошение об открытии гимнастического общества «Сокол»*, яке підписали жителі Здолбунова В.Ф. Данілевський, І.Й. Вилотяль, В.В. Гроуда, П.Й. Стрейц, І.І. Томашек, І.І. Бенеш, Ф.І. Брікечко, О.Ф. Візек, О.О. Долента [16].

Під час відкриття меморіальної дошки репресованим чехам у Житомирі (справа наліво – посол Чехії в Україні Іван Почух, Міністр закордонних справ Чехії Лубомір Заоралек та автор книги Олександр Кухарський)

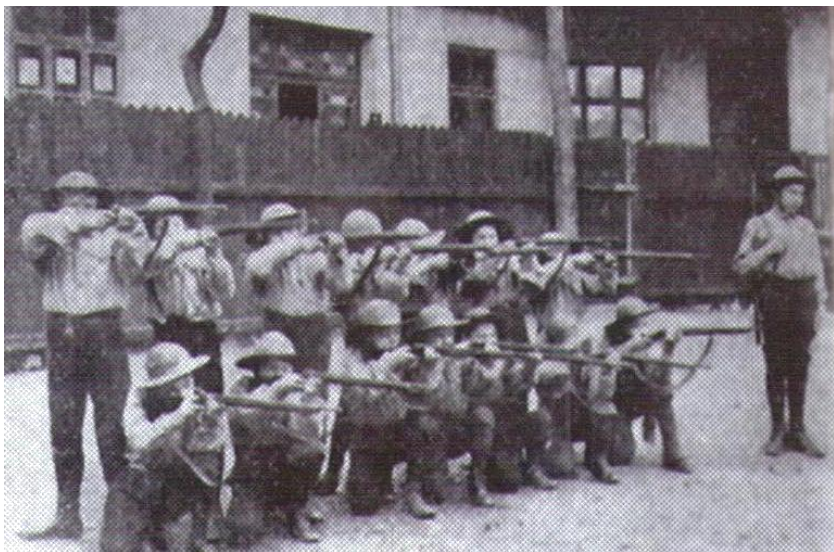
Меморіальна дошка чехам, розстріляних у 1938 році в м. Житомирі

Але засновники не виконали необхідних вимог відповідно до інструкції про товариства «... *отсутствие подписи и законной правоспособности учредителей не засвидетельствованы нотариальным порядком, проект Устава не заверенный подписями учредителей и не оплочен гербовым сбором по числу листов, а также не предоставлено 6 рублей денег, необходимых на печатание сведений о регистрации общества*», і циркуляром від 27 лютого 1908 року в проханні про відкриття товариства губернатором було відмовлено [16].

Викладачі Рівненського реального училища та громади м. Рівного К. Етьєн, А. Гук, В. Редліх, Н. Прохоров, Ф. Меліжов, В. Баранов, Є. Канторовський, С. Синьогуб, І. Мустаров і Є. Станкевич 8 листопада 1911 року надіслали губернатору лист-прохання про відкриття в місті Рівне гімнастичного товариства «Сокіл». Після тривалого листування 8 лютого 1912 року було отримано від губернатора Волині такий дозвіл. Але товариство так і не запрацювало і 19 березня 1914 року «*как фактически не существующее было закрыто*» [17].

Василь Нагірний На межі XIX–XX століть у Галичині виникли пожежно-руханкові товариства, які у виховному плані були попередниками січових стрільців. Перше з них – товариство «Сокіл» – виникло у 1891 році в селі Купчинці на Тернопільщині, а з 1894 року почало діяти у Львові. Український «Сокіл» був заснований за зразком чеського і мав за мету не лише популяризацію фізкультури, але й національне пробудження.

Пластовий рій «Малих стрільчиків», березень 1914 р.

Першим головою «Сокола» був Василь Нагірний – відомий український архітектор та громадський діяч. У 1909 році з метою об'єднання усіх філій та координації їх діяльності у Львові було створено центральний орган – «Сокіл – Батько». У 1914 році у Галичині діяло близько тисячі сокільських філій, а через їх лави пройшло майже 60 тисяч молоді [96, с. 12].

Використані джерела

1. Белих М.О. Легкоатлети України / М.О. Белих, П.Т. Богачик, З.П. Синицький. – К.: «Здоров'я», 1974. – 2-ге вид. – 278 с.
2. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні / О. Вацеба. – Івано-Франківськ “Лілея-НВ”, 1997. – 232 с.
3. Енциклопедія олімпійського спорту України: Вид-во НУФВС «Олімпійська література» 2005. – С. 20, 23, 24.
4. История физической культуры и спорта / под ред. В.В. Столбова. – М: Физкультура и спорт, 1975. – 359 с.

5. Кухарський О.С. Історія гімнастичного товариства «Сокіл» на Волині / О.С. Кухарський, Г.П. Грибан. – Житомир: Вид-во Рута, 2014. – 108 с.

6. Мокрицький Г. Пам'ятники рідного міста. Книга 7. / Г. Мокрицький, В. Сніжко. – Житомир: Вид-во «Волинь», 1999. – 35 с.

7. От первого лица /сост. И.А. Анфертьев. – М.: Патриот, 1990. – 495 с.

8. Житомирський обласний краєзнавчий музей. КП – 36963 – Комплекс матеріалів гімнастичного товариства «Сокіл».

Державний архів Житомирської області (ДАЖО):

9. Ф 73, оп. (опис) 2, спр. (справа) 194, арк. 7–8.
10. Ф 73, оп. 2, спр. 415.
11. Ф 73, оп. 2, спр. 436.
12. Ф 73, оп. 2, спр. 450.
13. Ф 73, оп. 2, спр. 453.
14. Ф. 266, оп. 1, спр. 40.
15. Ф 329, оп. 1, спр. 3, арк. 64 зворот., 65.
16. Ф 329, оп. 1, спр. 113.
17. Ф 329, оп. 1, спр. 449.
18. Ф 147, оп. 1, спр. 197, арк. 262.
19. Р 31, оп. 1, спр. 33.
20. Р 1487, оп. 1, спр. 19.
21. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1010, арк. 27, 38.
22. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1014.
23. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1018. – С. 26
24. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1025.
25. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1029.
26. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1030.
27. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1031, арк. 24, 42, 73, 86, 162, 184, с. 201–202; 207, 361. – С. 423.
28. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1032.
29. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1042, арк. 70, 125, 140.
30. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1063, арк. 6, 7, 25, 30, 31, 71, 72, 79, 84–86, 105, 152, 160, 182, 183, 184, 187, 199, 235, 238, 239, 240, 241, 272, 280, 306, 357, 388.
31. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1065.
32. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1066.
33. Р 1488, оп. 2, спр. 1520.
34. Р 1673, оп. 1 дод., спр. 16, арк. 26–62.

35. Р 1673 оп. 1 дод., спр. 20, арк. 68, 86–101,
108. 36. Р 1673, оп. 1 дод., спр. 36.
37. Р 1673, оп. 1, спр. 319.
38. Р 1673, оп. 1, спр. 322, арк. 155.
39. Р 1673, оп. 1, спр. 323, арк. 1–28, 52, 64, 67.
40. Р 1673, оп. 1, спр. 338.
41. Р 1969, оп. 1, спр. 5. – С. 19, 153.
42. Р 1996, оп. 2, спр. 4.
43. Р 5013, оп. 2, спр. 2918.
44. Ф 1, оп. 77, спр. 2148
45. Памятная книжка Волынской губернии на 1912 г. – С. 375, 377;
46. Памятная книжка Волынской губернии на 1913–1915 гг.
47. Газета «Жизнь Волыни», № 25 от 27 января 1911 г. – С. 3.
 48. № 126 от 19 мая 1911 г. – С. 1.
 49. № 157 от 23 июня 1911 г. – С. 1.
 50. № 164 от 1 июля 1911 г. – С. 3.
 51. № 75 от 17 марта 1912 г. – С. 3
 52. № 284 от 9 ноября 1913 г. – С. 3.
 53. № 285 от 10 ноября 1913 г. – С. 3.
 54. № 288 от 13 ноября 1913 г. – С. 3.
 55. № 295 от 21 ноября 1913 г. – С. 2
 56. № 296 от 23 ноября 1913 г. – С. 3.
 57. № 298 от 25 ноября 1913 г. – С. 3.
 58. № 300 от 27 ноября 1913 г. – С. 3.
 59. № 302 от 29 ноября 1913 г. – С. 3.
 60. № 309 от 6 декабря 1913 г. – С. 3.
 61. № 322 от 20 декабря 1913 г. – С. 3.
 62. № 2 от 3 января 1914 г. – С. 3.
 63. № 12 от 14 января 1914 г. – С. 3.
 64. № 26 от 28 января 1914 г. – С. 3.
 65. № 35 от 7 февраля 1914 г. – С. 3.
 66. № 66 от 12 марта 1914 г. – С. 3.
 67. № 73 от 19 марта 1914 г. – С. 3.
 68. № 78 от 24 марта 1914 г. – С. 3.
 69. № 87 от 4 апреля 1914 г. – С. 2.
 70. № 90 от 10 апреля 1914 г. – С. 3.
 71. № 117 от 9 мая 1914 г. – С. 3.
 72. № 119 от 11 мая 1914 г. – С. 3.
 73. № 123 от 17 мая 1914 г. – С. 1.
 74. № 216 от 23 августа 1914 г. – С. 4.

75. № 263 от 25 сентября 1914 г. – С. 3.
76. Газета «Наша Волянь», № 78 от 23 марта 1913 г. – С. 3.
77. № 57 от 2 марта 1914 г. – С. 3.
78. № 76 от 21 марта 1914 г. – С. 3.
79. № 86 от 2 апреля 1914 г. – С. 3.
80. № 89 от 5 апреля 1914 г. – С. 3.
81. № 90 от 6 апреля 1914 г. – С. 4.
82. № 91 от 10 апреля 1914 г. – С. 3.
83. № 106 от 26 апреля 1914 г. – С. 3.
84. № 120 от 9 мая 1914 г. – С. 3.
85. № 122 от 11 мая 1914 г. – С. 3.
86. № 127 от 17 мая 1914 г. – С. 2.
87. № 146 от 7 июня 1914 г. – С. 3.
88. Газета «Волянь», № 27 от 29 января 1912 г. – С. 3.
89. № 49 от 20 февраля 1912 г. – С. 3.
90. № 67 от 9 марта 1912 г. – С. 3.
91. № 112 от 26 апреля 1912 г. – С. 3.
92. № 114 от 28 апреля 1912 г. – С. 3.
93. № 134 от 24 мая 1912 г. – С. 3.
94. № 163 от 18 июня 1912 г. – С. 3.
95. Ф 98, оп. 1, спр. 9.
96. Липовецький С. Українські січові стрільці: галицькі воїни Архистига Михаїла / Святослав Липовецький. – К.: Українська видавнича спілка, 2010. – С. 12.

ЖИТОМИРСЬКИЙ СПОРТИВНИЙ КЛУБ «МАККАБІ»

(1912 – 1919 рр.)

У 333 році до н. е. Олександр Македонський покоривши Іудею, заснував грецьке правління на території Іудеї і Ізраїлю. Македонський дозволив зберегти свої традиції і надав їм як релігійну, так і національну автономію. Пізніше (175 рік до н. е.) Антіох IV намагався перетворити Ієрасулим в грецький поліс. Він видав ряд постанов, направлених проти іудаїзму, що визвало народний гнів, яке досягло свого апогею в 167 році до н. е. Саме тоді ізраїльський народ підняв повстання проти грецького правління, яке очолив Матитяху, старий священник із роду Хасмоніїв. На прапорі єврейських повстанців був зображений девіз «*Ми камо́ра ба-э́лим Адо́най?*» «Хто із богів зрівняється з тобою, Господь?». Перші букви цього девізу склали слово Маккабі.

В пам'ять про ці події в кінці XIX століття починають зароджуватися гімнастичні клуби «Маккабі». На той час набула поширення сіоністська ідеологія групи єврейської молоді, яка почала створювати гімнастичні клуби, вбачаючи у фізичному оздоровленні єврейського народу необхідну передумову для реалізації сіоністських ідеалів. Перший такий клуб організувався у 1895 році у Стамбулі і отримав назву Єврейський гімнастичний клуб. У 1897 році у Пловдиві відкрився другий клуб. У 1898 році на II Сіоністському конгресі було піднято питання про приділенню особливої уваги розвитку єврейського спорту, успіхи якого стали б запорукою росту національної самоповаги і впевненості. Ідеї конгресу отримали широкий резонанс і відіграли важливу роль у розвитку єврейського національного спорту. У тому ж році в Берліні відкрився гімнастичний клуб «Бар-Кохба», у Відні – гімнастичний клуб «Ха-Коах». Такі ж клуби виникли у Софії, Бу-

харесті, Кракові, Львові, Познані, Лейпцігу та інших містах Центральної і Східної Європи.

У 1900 році берлінський «Бар-Кохба» розпочав випуск першого єврейського спортивного періодичного видання «Юдіше турнцайтунг». На четвертому Сіоністському конгресі в Базелі (1903 р.) відбулися показові виступи 35 найкращих гімнастів із різних єврейських гімнастичних клубів Європи. Тоді ж вирішили створити союз єврейських клубів – «Юдіше турнершафт», кількість членів яких сягнула на той час майже 1,5 тисячі. У тому ж році відбувся перший установчий з'їзд Союзу. За досить короткий термін численність клубів і їх членів стрімко зросла майже до двадцяти тисяч. У 1911 році в Гамбурзі пройшов черговий з'їзд «Юдіше турнершафт».

**Борух Юдович
Байтман**

Можливо, в з'їзді брали участь представники Житомирського та Бердичівського клубів «Маккабі». Остаточні дати започаткування обох клубів ще потрібно встановити. Мабуть, це зроблять наші послідовники. Адже відомо з анкети Боруха Юдовича Байтмана, що у 1912 році в житомирському клубі «Маккабі» вже працювало декілька відділень з окремих видів спорту. Зокрема, у дитячому відділенні культивувався футбол, де займався одинадцятирічний Борух Байтман [3, арк. 24]. Мабуть і в дорослому відділенні крім занять з гімнастики і футболу займалися ще й легкою атлетикою,

веслуванням, велоспортом. Можна зробити припущення, що саме між командами «Маккабі» та «Сокіл» у

1911 році відбувся перший футбольний матч у Житомирі.

Лише у 1915 році єврейські клуби «Маккабі» відкриваються у Варшаві, в 1916 році в Петербурзі, а у квітні 1917 року – в Одесі, де розташувалася штаб-квартира центрального комітету Всеро-

сійського Союзу єврейських спортивних клубів «Маккабі» (головою комітету було обрано Я. Грановського) . У тій же Одесі в період 1917–1919 рр. видавався щомісячний журнал «Маккабі». Співпрацював з журналом керівник житомирського клубу Б.Ю. Байтман [3, арк. 24]. В музеї історії євреїв Одеси зберігся унікальний документ: Статут єврейського спортивного клубу «Маккабі» міста Одеси, надрукований в типографії Я. Шермана в грудні 1917 року. На жаль, статут житомирського клубу «Маккабі» не зберігся, але, судячи з анкети Б. Байтмана, він був більш

прогресивним за одеський, тому що відповідно до статуту в житомирському клубі до занять залучалися діти з десятирічного віку.

У середині 1917 року кількість єврейських клубів у Росії сягнула 125, зокрема були відкриті клуби у Москві, Петрограді на Кавказі та Уралі.

Згідно наказу від 4 квітня 1919 року Київського окружного військового комісаріату розпочалася реєстрація спортивних товариств, клубів, спортивного інвентаря, колишніх спортсменів на теренах України. Одним із перших у Житомирі 7 травня 1919 року було зареєстровано єврейський спортивний клуб «Маккабі» «в Куд-

**Пам'ятник на могилі
Б.Ю. Байтмана на єврейському
кладовищі в місті Житомирі**

рявцевом переулке дом № 5, квартира Байтмана (провулок знаходився між вулицею Київською та теперішньою Лятошинського, авт.). Гимнастические и спортивные принадлежности взяты на учет» [2, арк. 8].

Старшим інструктором і секретарем житомирського клубу «Маккабі» працював Б.Ю. Байтман. Кількість членів клубу становила біля 40 осіб [2, арк. 8]. Одночасно Б.Ю. Байтман очолював І Житомирську єврейську дружину Бой і Герл Скаутів. Інструкторів не вистачало та й керівники радянської влади розпочали шалений тиск на спортивні товариства «Сокіл», «Спорт», «Маккабі» вбачаючи в них націонал-шовіністські ознаки (товариства були закриті у 1922 р.).

Тому майже всі члени клубу «Маккабі» у кінці 1919 року влилися в першу Житомирську єврейську дружину скаутів. Пізніше, Б. Байтман працював викладачем фізичного виховання в школах міста Житомира [4]. Помер 3 січня 1961 року на 61 році життя (народився 31 грудня 1901 р.), похований на єврейському кладовищі міста Житомира.

Використані джерела

Державний архів Житомирської області

1. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1031, арк. 75
2. Р 1673, оп. 1 дод., спр. 20, арк. 8
3. Р 1673, оп. 1, спр. 323, арк. 24.
4. Р 31, оп. 1, спр. 31.

СКАУТСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТОМИРЩИНИ

(1916 – 13.10.1921 рр.)

Скаутський рух (скаутинг) зародився у 1907 році, після того як генерал-лейтинант британської армії Роберт Баден-Пауел (1857–1948 рр.) організував перший скаутський табір на англійському острові Браунсі. Роком пізніше Р. Баден-Пауел видає книжку «Скаутинг для хлопців», в якій були сформовані основні принципи скаутингу. До 1909 року в Англії налічувалося 14 тисяч скаутів.

Прабатьком скаутизму вважають письменника Ернеста Сетон-Томпсона (1860–1946). Він народився в Англії, але в 5-річному віці переїхав з родиною до Канади. У 80–90-ті роки написав книги «Дикі звірята, котрих я пізнав», «Філософія життя серед природи», «Індіанці пустелі». Влітку він разом із хлопцями жив у лісі, де вони вивчали звички звірів і птахів. Такі гуртки почали виникати по всій Америці, а в 1906 році Б. Сетон-Томпсон заснував «Лісову школу Америки». Після того, як скаутський рух почав поширюватись у США, його обрали шеф-скаутом країни.

Протягом першої половини ХХ-го століття скаутський рух, як неполітичний молодіжний рух, почав широко розповсюджуватись у всьому світі. Активний сплеск його поширення припадає на 1911–1912 роки. В ці роки сформувались організації у Швеції, Данії, Норвегії, Голландії, Італії, Аргентині, Чилі, Японії, Китаї, Чехії, Росії. Вже у 1922 р. налічувалося понад 1 млн скаутів у 31 країні.

Перші скаутські осередки в Україні виникають одночасно на заході і сході у сучасних Львівській і Донецькій областях відповідно. У 1909 році в Бахмутському повіті на Катерино-славщині (нині м. Артемівськ Донецької області) гімназист, а згодом лікар Антон Гончаренко організовує першу бой-скаутську дружину в

Російській імперії. Пізніше, аналогічні відділи були створені у Луганську, Слов'янську, Ізюмі (Харківщина). За особистою вказівкою царя Миколи II російською мовою друкується книга «Юный разведчик» (переклад книги «Скаутинг для хлопців»).

Іван Чмола

Саме цією книгою керувалися у своїй діяльності перші скаутські організації України.

Перший скаутський гурток в Західній Україні при Львівському військово-спортивному товаристві «Січ» організував у Львові восени 1911 року студент Львівської політехніки Іван Чмола [1, с. 12–13]. У 1911–1914 роках скаутський гурток існував у м. Києві, заснований лі-

карем А. Анохіним. Там же у 1915 році виникає перший загін «юних розвідниць».

Досить активно розвивався скаутський рух на теренах Волинської губернії. Із історичного нариса розвитку спорту на Волині дізнаємося:

«... Период революции также не дал возможности развиваться спорту. Можно отметить развитие системы «Скаутизм» среди детского населения. В 1918 году насчитывалось III отряда численностью 300 человек. В 1920 году все эти отряды переименованы в «ЮКи» (юные командиры – авт.), которые просуществовали до середины 1921 года. После согласно декрета правительства они были расформированы и влиты в детские отделы Госклуба» [9, с. 105].

У державному архіві Житомирської області вдалося віднайти досить чимало документів про діяльність скаутських організацій Волині. Так, зокрема, в доповідній записці інструктора І загону «Юків» Івана Іларіоновича Шевченко начальнику відділу всеобучу при Губернському військоматі від 12 серпня 1920 року читаємо: *«Житомирский первый отряд существует с 1916 года как спортивная и воспитательная организация. В 1919 году*

Ж.І.О.С. (первый отряд скаутов) находился при отделе «Всеобщ», как отряд юков. При материальной поддержке отдела вел большую организационную работу и готовился к несению сторожевой службы. В настоящее время отряд малочислен и за отсутствием средств почти не ведет работу» [3, с. 3].

Великої популярності на той час набув скаутський рух серед єврейських дітей Житомира. У вересні 1920 року один із перших членів єврейського спортклубу «Маккабі», начальник І Житомирської Єврейської Дружини Скаутів, Борух Юдович Байтман доповідав:

«Первая Житомирская Еврейская Дружина Скаутов организовалась в мае 1917 года в составе 215 человек скаутов. После

**Печатка житомирської
єврейської дружини
скаутів**

перерыва в промежутке 6 месяцев в мае 1918 года были работы возобновлены в составе 180 человек, но постепенно количество уменьшилось до 30 человек, ввиду того, что совершенно отсутствовали инструктора. При таком количестве продолжались занятия вплоть до июля 1920, причем работа шла умеренным темпом. Занимались гимнастикой, вольными упражнениями, подвижными играми на открытом воздухе. Закалялось здоровье скаутов ночевками и лагерной жизнью. Предпринимались прогулки на расстоянии 25–30 верст

в окрестностях города. Обращалось внимание на общее развитие вместе с нравственным каждого скаута. Читались ежедневные лекции по вопросам общего скаутизма. Скауты привыкали к самостоятельной жизни в лагере и дома. Объяснялись им скаутские законы и принципы: «скаут честен и правдив, вежлив и услужлив, скаут друг животным и растениям». «Расти вверх как могучий дуб, а не стелись на земле как ползучая ива и т. д.».

В марте 1920 года после выпуска из звена для подготовки инструкторов, 4 инструктора по звеньям, количество скаутов дружины возросло до 215 человек из которых было составлено 19 звеньев.

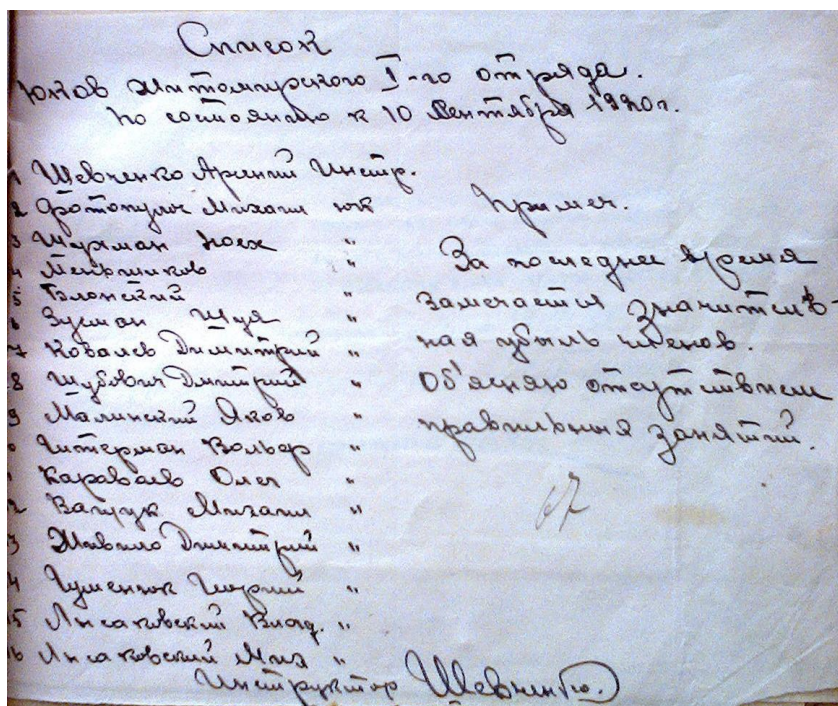
Благодаря внешним обстоятельствам – перемене властей и др. количество было сокращено до 50 человек. ...К зиме нужно обеспечить дружину удобной квартирой с отоплением и освещением. Есть некоторые скауты, которых надо было бы обеспечить питанием и одеждой. Серьезное затруднение в работе вызывается отсутствием литературы по вопросам физического развития и скаутизма... В дружине издается журнал рукописный, в котором принимают участие все скауты «Разведчик» на еврейском языке, а также 3-х дневная газетка «Скаутский вестник» на русском языке, кои являются органами клуба скаутов. К зиме нами будет организован отряд конькобежцев из скаутов дружины. Теперь же желательно было бы организовать футбольную команду, но за отсутствием мяча это не удавалось сделать. Желателен был бы один велосипед для дружины и т. д., спортивные принадлежности...» [3, с. 103–105].

Як вказано в реєстраційному листі станом на 17 серпня 1920 року І Житомирська Єврейська дружина Бой і Герл-Скаутів нараховувала 55 членів і розмішувалася по Гофманському провулку № 28–30 (нині провулок Пивоварний). Начальником дружини, як уже згадувалось, працював Б.Ю. Байтман, ад'ютантом – Шльома Мойсеевич Альперт, казначеєм – Хана Ізраїлівна Цинман, помічниками начальника Даніель Якович Пресман, Ілля Соломонович Кігель, Гердель Менделевич Рабінович [10, арк. 10–11, 24, 28], Зося Берківна Каменір, Мойсей Хаймович Засіка [3].

І Житомирський загін Юк – скаутів налічував 25 чоловік (приміщення знаходилося по вул. Київській, 76, авт.). Очолював загін старший інструктор Іван Іларіонович Шевченко [10, арк. 1], його брат Арсеній працював інструктором. До складу загону входили Дмитро Ковальов [10, арк. 20], Олег Караваєв, Костянтин Фотопула, Дмитро Шубович, Шуля Зусман, Вольф Гітерман та ін.

Заслугує уваги доповідна записка І.І. Шевченко. Подасмо її текст із скороченнями:

«В чем заключается система «Скаутинг» и каковы ее цели? Борьба с умственным, моральным, физическим вырождением юного населения больших городов и промышленных центров. Создать новое, бодрое поколение с здоровым телом и духом, исполненное мужества и снабженное производительными трудовыми навыками, вот вся цель системы «Скаутинг». Изложив цели к которым стремится и наша организация добавляю, что в настоящее время организация может принести огромную пользу в смысле физического и нравственного воспитания юношей. Это все хорошо, но организация не развивается, и не развивается потому что не имеется достаточной материальной поддержки...» [3, арк. 13].

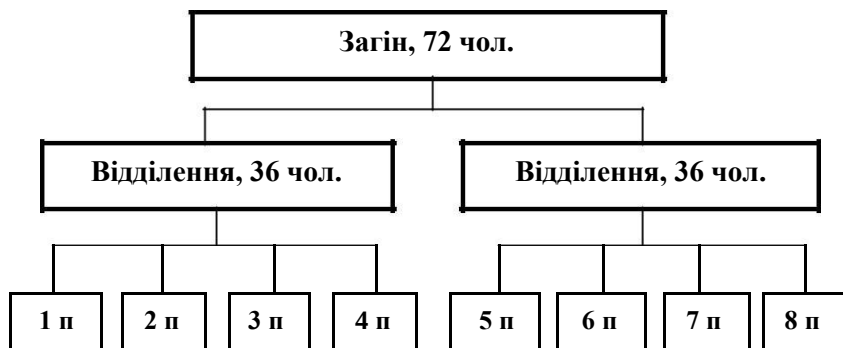

Оригінал списку юків І Житомирського загону, 1920 р.

Слід зазначити, що І.І. Шевченко був автором брошури «Пам'ятка юного разведчика» [10, арк. 1].

Можливо, за його безпосередньої участі було розроблено «Положення про загони юків», в якому були викладені основні структурні принципи роботи по скаутизму, розроблена методика підготовки скаутів та інструкторського складу, затверджені закони і правила поведінки скаутів, права та обов'язки посадових осіб і скаутів.

Самою першою ланкою організації являвся патруль, який складався із 8 юків і одного патрульного, що вибирався юками. Патрулі формувалися окремо із хлопчиків і дівчаток, починаючи із 10-річного віку. Чотири патрулі складали одне відділення, а два відділення – загін [7, арк. 35].

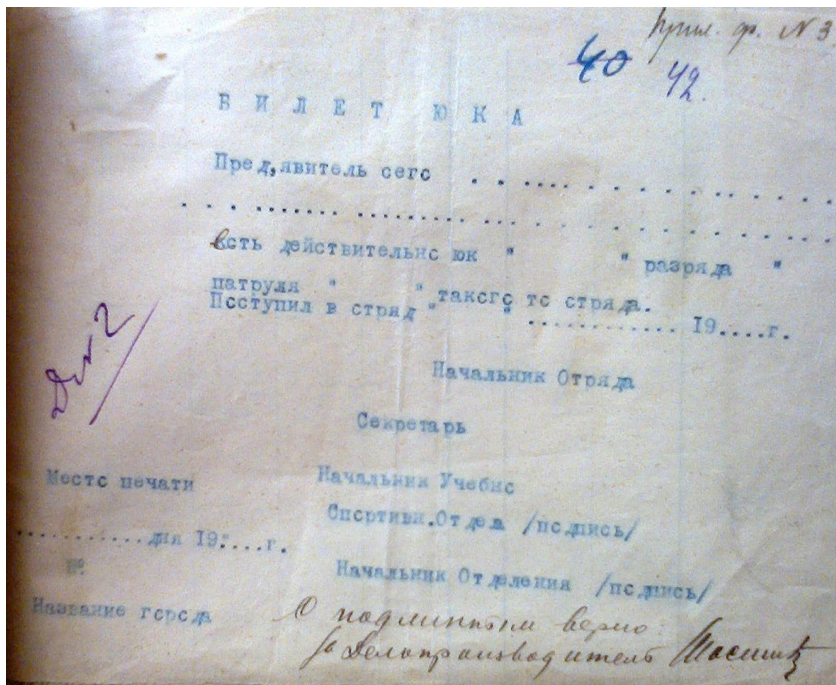

Для вступу в загін потрібно було подати заяву на ім'я командира загону і мати дозвіл від батьків, а також медичну довідку про стан здоров'я. Зарахований в загін юк давав чесне слово, що буде виконувати всі накази начальника (командира) та закони юків.

Юки повинні були одягатися в спеціальні однострої, носити мідний скаутський значок на розетці червоного кольору (*«значок изображает собой наконечник стрелы в знак того, что юк знает правильный путь жизни»*).

Помічник патрульного носив на лівому верхньому кармані одну смужку, патрульний – дві, командир відділення – три, секретару штаба – одну червону довгу смужку, начальник (коман-

дир) загону – одну червону зірку. Юки I розряду носили на лівому рукаві повний скаутський значок. Після складання іспитів на юка III розряду кожному видавалося посвідчення за підписом начальника (командира) завіреного печаткою загону.

Зразок посвідчення Юка

У параграфі № 10 «Положення» зазначалося: «Все юки мира - братья между собой и при встрече они должны приветствовать друг друга и начальников салютом, т.е. прикладывать три пальца (указательный, средний и безымянный) перед лбом. Сложение трех пальцев напоминает об трех основных законах юков:

- 1 – буду исполнять свой долг перед трудовым народом;
- 2 – буду ежедневно оказывать добрые услуги;
- 3 – знаю законы юка и буду их исполнять».

Приводимо також мовою оригіналу десять законів юків:

«1. Юк верный сын трудового народа.

2. Юк ежедневно оказывает добрые услуги трудовым братьям.

3. Юк честен, скромн и правдив.

4. Юк точно исполняет приказания своих руководителей.

5. Юк вежлив и услужлив со всеми, особенно со старшими и младшими.

6. Юк сострадателен к животным.

7. Юк вежлив и уважает чужой труд.

8. Юк чист в своих мыслях и словах на деле.

9. Юк трудолюбив и настойчив в задуманном.

10. Юк всегда бодр, весел и никогда не падает духом».

Не забули розробники положення і про правила гігієни юків, яких необхідно було додержуватися:

«• Юк моется тщательно и не забывает мыть уши и шею;

• Юк чистит зубы и помнит, что зубы друзья его желудка;

• Юк стоит, сидит и ходит прямо не горбившись;

• Юк не стесняется предложить свои услуги, увидев человека в затруднении;

•

употребляет вино, помня, что алкоголь – яд;

• Юк старается улыбаться, когда ему больно и насвистывать, когда ему тяжело;

• Юк не держит рук в кармане (иначе он не всегда готов)» [7, арк. 134–136].

Ох, як актуально виглядають наведені вище постулати для виховання юних патріотів України в наш час!

А задля отримання звання юка І розряду необхідно було:

«1. Иметь три специальности – в т. ч. по оказанию первой помощи при несчастных случаях.

2. Владеть простой глазомерной съемкой и ориентироваться по карте.

3. Знать все строевые упражнения и отчетливо их исполнять.

4. Бегло сигнализировать по азбуке Морзе.

5. Уметь быстро связать 8 узлов, причем 2 или 3 за спиной.

6. Полное устройство бивуака, варка шести кушаний.

7. Уметь плавать и знать приемы спасения на воде, а также приводить в чувство утопленника.

8. Иметь 1–2 трудовых значка по каким-либо специальностям.

9. Знать несколько приемов бокса или Джиу-Джитсу для правильной самообороны.

10. Толково рассказать о двух великих людях воли, энергии, настойчивости, вышедших из пролетарских масс.

11. Знать краткое ротное учение, сторожевое охранение по инструкции, обязанности патрульного и начальника» [7, арк. 134–136].

Начальники (командири загонів) повинні були мати військову підготовку.

Для розгляду спірних моментів, непорозумінь, скарг, виключення із лав Юків, а також заохочення і нагородження був запроваджений товариський суд. До складу суду на загальних зборах обиралися 5 членів терміном на 3 місяці. В літніх таборах і взимку окрім проходження скаутської програми юків навчали різним ремеслам, готуючи їх таким чином до трудової діяльності. Окрім того проводилися спеціальні лекції, бесіди, випускалися стінгазети.

На одного юка відповідно до табелю матеріального забезпечення належали: посох, полотнище палатки, фляга для води, ранець або речовий мішок, лопата похідна чи сокирка, казанок. Ко-

жен загін скаутів мав свій прапор з написом і назвою загону [7, арк. 49].

26 серпня 1920 року І.І. Шевченко ставить до відома начальника Губернського відділу спорту всеобучу Олександра Чайку: *«С сего числа Житомирский отряд юк-скаутов именуется «Житомирская I спортивная организация молодежи»»* [2].

За таке самоуправство тимчасово була призупинена робота I загону. Майже одночасно в серпні 1920 року в наказі по відділу Всеобучу наголошувалося: *«Существующие в г. Житомире отряды Юк и Герль-скаутов вследствие заявления Комолода (Комунистичный союз молодежи – авт.), что таковые носят буржуазный характер временно закрыть»* [2].

Але 28 серпня того ж року *«На основании предписания Окровсеобуча (Київського округового, авт.) за № 23а существующие скаутские организации переименовать в Юки, о чем сообщается для сведения»* [2].

На загальних зборах I Житомирської Єврейської Дружини Бой – і Герл-скаутів було вирішено залишити стару назву. I тільки 20 грудня 1920 року відбулося її переформування в II-й Житомирський загін Юків, який очолив спочатку С. Альперт, а потім Борух Юдович Райн [7, арк. 8].

На кінець 1920 року на Волині налічувалося два загони юків у м. Житомирі, один загін у Черняхіві (організований у 1918 р. Вольфом Халіловичем Матовим) [10, арк. 8] у кількості 50 членів та у Старокостянтинові (93 члени) [7]. У складі Житомирського I загону «Пролетарський скаут» було 20 членів. Очолював загін Арсеній Шевченко, а інструктором працював Дмитро Ковальов, секретарем Вольф Гітерман. Загін знаходився по вул. Пушкінській, 24. II загін Юків налічував 30 осіб і займав приміщення за адресою Соборна площа, буд. 1. Начальником загону був призначений Борух Райн, допомагав йому Йосип Кігель [6, арк. 52].

8.01.1921 року І.І. Шевченко доповідав, що в I Житомирському загоні юків налічується 4 патрулі: «Кукушка», «Сова», «Ворон», «Орел». Загальна кількість членів загону складала 34 особи. Заняття проводилися двічі на тиждень. Всі патрульні та їх помічники були залучені в особливий інструкторський патруль «Волк». Два патрулі «Ворон» і «Кукушка» підготовлені для вико-

нання нормативів на звання розвідника III розряду. В загоні випускається рукописна газета «Будь готов!», функціонує читальня та бібліотека [7, арк. 35].

Оригінали печатки та підписів керівників II загону

У березні 1921 року був сформований третій загін юків, начальником якого призначили Миколу Микитовича Моргунова, інструкторами – Миколу Васильовича Мануйловича і Олександра Петровича Крижанівського. А у м. Новоград-Волинському відкрився 1-й Новоград-Волинський пролетарський скаутський загін (налічував 25 юнаків) [5]. Станом на 1.04.1921 р. кількість членів I Житомирського загону складала 30 юнаків та 5 дівчат, II загону – 28 юнаків та 10 дівчат [5] (додатки 22, 23).

З метою популяризації ідей скаутизма та на відзнаку річниці від дня народження засновника системи «Скаутинг» Баден Пауеля 22 лютого 1921 року в I Державному театрі ім. Т. Шевченка (нині обласна філармонія імені Святослава Ріхтера, авт.)

відбулося свято в якому взяли участь перший та другий загони юків [7, арк. 36]. 26 березня перший загін проводив показові виступи в приміщенні І гімназії, а другий – у першому районному клубі імені Карла Маркса [7]. Житомирські загони юків виступали у святкових парадах 22 квітня (відзначалася 3-я річниця всеобуча), 27 квітня – у гарнізонному клубі і клубі 232 батальйону та на першотравневій демонстрації). За ці показові виступи наказом по Губвідділу всеобучу 11 травня 1921 року 1, 2, 3 загонам «Юків» була оголошена подяка [10].

3 15 травня 1921 року розпочалося будівництво стадіону на Путятинській площі, де своєю активністю відзначилися всі загони юків.

Із доповідної М. Моргунова дізнаємося, що 23 травня 1921 року була сформована II дружина скаутів (*«по списку 90, налицю 80 чел.»*). Заняття проводилися по 2–3 години тричі на тиждень на майданчику *«Кино Рая»* (нині кінотеатр ім. І. Франка, авт.). До програми занять входили легка атлетика, боротьба, стройова та теоретична підготовка. У вихідні дні організовувалися походи на 10–15 верст, розвідка в лісі, розбивка табору, приготування їжі, купання, засмагання на сонці. Там же юки займалися легкою атлетикою, військовим шиккуванням, проводилися теоретичні заняття [8].

На засіданні ради фізичної культури Волинського комполка особливого призначення від 11 липня 1921 року було прийнято рішення *«организовать единый штаб Житомирской дружины юков в составе 5 человек»* [4].

Проіснували скаутські організації на Волині до 13 жовтня 1921 року. Саме в цей день командир Волинського Комполка особливого призначення Михайло Панков видав наказ за № 141 *«Все существующие на территории Волинской губернии юк-скаутские организации приказывают переформировать в детские отделы Военспортклубов»* [7, арк. 178]. Про його виконання завідуючий Житомирським спортивним клубом Ярослав Іванович Гоушка доповів: *«Согласно приказа от 13.10.1921 г. За № 141, доношу, что отряды юков мною расформированы, члены отрядов зачислены в состав детского отделения»* [7, арк. 178].

Традиції скаутів, які були започатковані ще під час зародження скаутського руху сьогодні набувають все більшого поширення на теренах України. У 2007 році створена Національна організація скаутів України – всеукраїнська громадська організація, (зареєст-

**Емблема Національної
організації скаутів
України**

рована Міністерством юстиції України наказом № 987/5 від 26 жовтня 2007 року). Основна мета – сприяти розвитку дітей та молоді як особистостей і відповідальних громадян України, якомога повнішому розкриттю їх фізичного, емоційного, розумового, соціального, духовного потенціалу, а також розвиток скаутського руху на території України та захист спільних інтересів членів організації.

Керівним органом організації є Рада НОСУ, до складу якої входить 18 осіб (по 6 від кожної організації).

У 2008 р. НОСУ звернулася з проханням про вступ до Всесвітньої організації скаутського руху. 1 липня 2008 року на 38-й Всесвітній скаутській конференції в Кореї НОСУ офіційно прийняли до Всесвітньої організації скаутського руху. Адміністративно НОСУ належить до євразійського регіону ВОСР.

Використані джерела

1. Липовецький С. Українські січові стрільці: галицькі воїни Архистига Михаїла / Святослав Липовецький. – К.: Українська видавнича спілка, 2010. – С. 12, 13.

Державний архів Житомирської області

2. Р 1487 – опис 1, справа – 19.
3. Р 1487 – опис 1 дод., справа 1018, арк. 1, 3–4, 13, 44, 53, 67, 100, 103–105, 135.
4. Р 1487 – опис 1, дод., спр. 1023.
5. Р 1487 – опис 1, дод., справа 1028.
6. Р 1487 – опис 1, дод., справа 1032, арк. 52, 84.

7. Р 1487 – опис 1, дод., справа 1041, арк. 8, 35, 36, 49, 89, 94, 131, 134–136, 178.

8. Р 1487 – опис 1, дод., справа 1042 арк. 70, 154.

9. Р 1487 – опис 1, дод., справа 1063 арк. 105.

10. Р 1673 – опис 1, справа 323, арк. 1–3, 6, 8, 10, 11, 20–21, 24, 28, 42, 45, 48, 52–53, 58, 121.

11. Р 1673 – опис 1, справа 334.

ДОДАТКИ

ЖИТОМИРСЬКЕ ТОВАРИСТВО ПОЛЮВАННЯ

Додаток 1

Список мисливських товариств на території України станом на 1.07.1908 р.

Волинська губернія

1. Волинське товариство полювання – 13.10.1898 р.
2. Ковельське товариство правильного полювання – 12.05.1900 р.
3. Луцьке товариство правильного полювання – 17.05.1900 р.
4. Рівненське товариство правильного полювання – 14.12.1900 р.
5. Житомирське товариство правильного полювання – 17.06.1908 р.

Катеринославська губернія

1. Катеринославське товариство любителів полювання – 29.01.1892 р.
2. Товариство правильного полювання в с. Каменське – 16.12.1895 р.
3. Маріупольське товариство полювання «Спорт» – 18.02.1902 р.
4. Верхньо-Дніпровське товариство полювання – 27.06.1903 р.
5. Слав'яно-сербське товариство полювання (м. Лучанськ Слав'яно-сербського повіту) – 15.12.1903 р.
6. Юзовське товариство полювання (Юзовка Бахмацького повіту) – 16.09.1904 р.

7. Павлоградське товариство любителів полювання – 6.04.1907 р.

Київська губернія

1. Київське Російське товариство правильного полювання – 20.10.1899 р.
2. Смілянське товариство любителів полювання – 25.12.1899 р.
3. Черкаське товариство полювання – 29.01.1904 р.
4. Київське військове товариство полювання – 23.02.1906 р.

Подільська губернія

1. Вінницьке товариство полювання – 10.05.1903 р.
2. Подільське товариство полювання (Кам'янець-Подільськ) – 10.05.1903 р.
3. Летичівське товариство полювання – 23.12.1903 р.

Полтавська губернія

1. Полтавське товариство любителів полювання – 14.01.1893 р.
2. Кременчуцьке товариство любителів полювання – 16.01.1893 р.

Таврійська губернія

1. Севастопольське товариство любителів правильного полювання – 31.08.1890 р.
2. Сімферопольське товариство полювання – 14.01.1893 р.
3. Молочанівське товариство любителів правильного полювання (Молочани Бердянського повіту) – 8.06.1898 р.

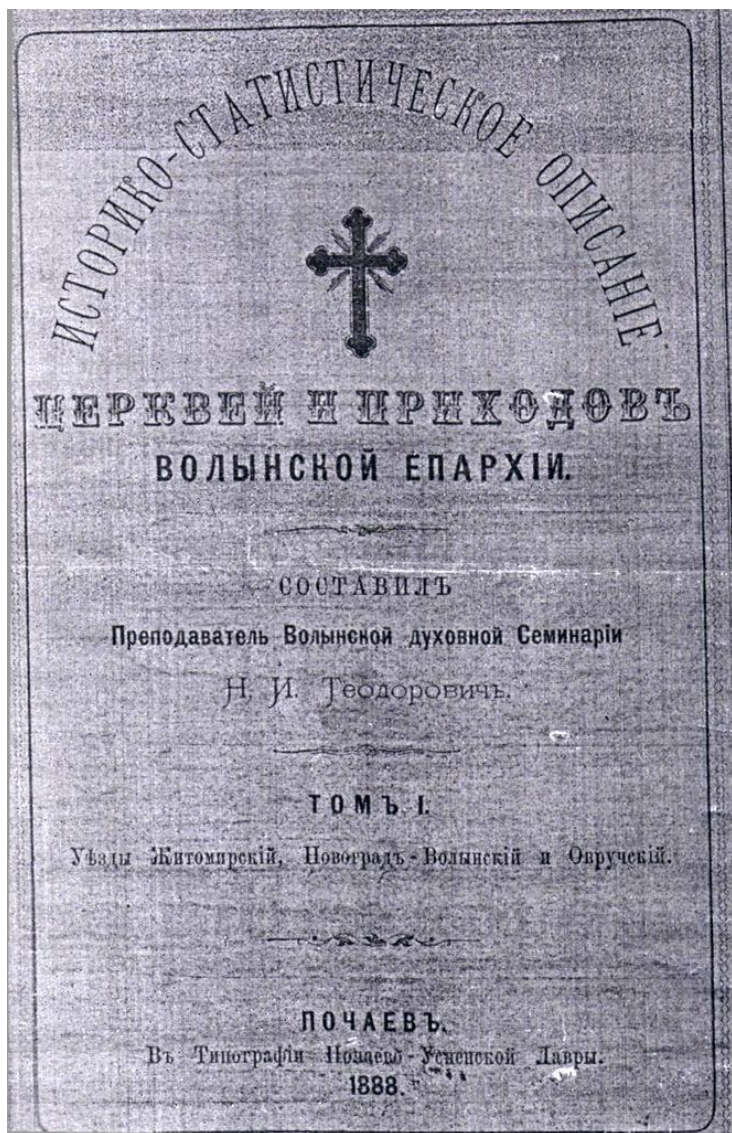
Херсонська губернія

1. Новоросійське товариство любителів полювання – 17.12.1887 р.
2. Одеське товариство полювання – 1.03.1891 р.
3. Чернігівське товариство полювання – 7.10.1893 р.
4. Миколаївське товариство правильного полювання – 30.05.1893 р.

4. Єлізаветградське товариство полювання – вересень 1894 р.
5. Анан'ївське товариство правильного полювання – 12.02.1899 р.
6. Південно-Російське стрілецьке товариство (м. Одеса) – 10.11.1899 р.
7. Бирзулівське товариство полювання (Бирзула Анан'ївського повіту) – 16.10.1903 р.
8. Херсонське товариство любителів полювання і спорту – 23.10.1903 р.

Всього на території України станом на 1.07.1908 р. функціонувало 32 мисливських товариства.

Церкви і приходи Волинської єпархії

*ЖЕЛТОМИРСЬКЕ ТОВАРИСТВО СПРЯННЯ
ВИХОВАННЮ ДІТЕЙ*

Додаток 3

Статут Волинського товариства сприяння виховання дітей

◆ Уставъ вол. общества содѣйствія воспитанію дѣтей. съ отдѣломъ защиты ихъ, уже утверждено министерствомъ и пристаю черезъ канцелярію генераль-губернатора начальнику женской гимназіи В. С. Ногайскому. Собраніе учредителей о-ва состоится въ концѣ августа. Приводимъ въ извлеченіи существенные пункты устава. Общество ставитъ себѣ цѣль: разрабатывать вопросы, относящіеся къ физическому и духовному воспитанію и образованію дѣтей, въ видахъ установленія правильнаго взгляда родителей и воспитателей на этотъ предметъ; содѣйствовать практическому развитію физическому и духовному дѣтей обоого пола; защиту дѣтей и заботу о брошенныхъ и безпризорныхъ дѣтяхъ. Для этого обществу предоставляется: устраивать публичныя чтенія, издавать сочиненія, относящіеся къ задачамъ общества, устраивать закрытыя и открытыя посѣщенія (арены, сады, катки и пр.) для занятія играми и разнообразными физическими упражненіями и руководить ими; устраивать и содѣйствовать организаціи всякаго рода прѣлукъ и экскурсій для дѣтей; устраивать школы, дѣтскіе сады, повторительныя курсы, воскресныя школы и др. учрежденія, соотвѣтствующія задачамъ общества; устраивать разнаго

рода заведенія для безпризорныхъ дѣтей (ясли, пріюты, учебныя и ремесленныя заведенія и проч.) О-ну предоставляется также открывать свои отдѣлы въ разныхъ мѣстахъ вол. губерніи. Общество состоитъ изъ неограниченнаго числа лицъ обоюго пола, всѣхъ званій, состояній и вѣроисповѣдываній. Члены подраздѣляются на почетныхъ, дѣйствительныхъ и соревнователей или сотрудниковъ. Почетными членами общества состоятъ лица, сдѣлавшія обществу значительныя пожертвованія или оказавшія ему выдающіяся услуги. Дѣйствительные уплачиваютъ опредѣленный взносъ, не менѣе 3 р. въ годъ или 60 р. одновременно. Званіе это, по постановленію общаго собранія, можетъ быть присвоено лицамъ, безвозмезднымъ своимъ трудомъ содѣйствующимъ цѣли общества.

Членами соревновательными состоятъ лица, уплачивающія не менѣе 1 р. или помогающія дѣйствительнымъ членамъ въ принятыхъ ими на себя обязанностяхъ по обществу. Члены соревнователи приглашаются почетными и дѣйствительными членами и утверждаются въ званіи правленіемъ общества, согласно правиламъ, утвержденнымъ общимъ собраніемъ. Средства общества составляются изъ членскихъ взносов, доходовъ отъ капиталовъ и имущества общества, пожертвованій, доходовъ отъ устраиваемыхъ обществомъ драматическихъ представлений, литературныхъ чтеній, лекцій, концертовъ и т. д.; сбора по подписаннымъ листамъ и книжкамъ, выда-

ваемымъ членамъ общества, но безъ всякой публичности и публичнаго сбора и сбора въ кружки, допускаемыхъ каждый разъ съ особаго разрѣшенія.

Число членовъ правленія, избираемыхъ на 3 года, опредѣляется общимъ собраніемъ; всѣ члены правленія служатъ безвозмездно. Правленіе собирается по возможности часто, по приглашенію предсѣдателя или по требованію одной трети членовъ о-ва. Правленіе имѣетъ право приглашать въ свои засѣданія лицъ, не входящихъ въ его составъ, и даже постороннихъ обществу, участіе коихъ въ обсужденіи дѣлъ можетъ быть полезнымъ. Лица эти пользуются совѣщательнымъ голосомъ при разсмотрѣніи дѣлъ, на которыя они приглашены. Члены общества могутъ заявлять правленію свои мнѣнія о необходимыхъ улучшеніяхъ или полезныхъ нововведеніяхъ по обществу. При отклоненіи предложенія члена онъ имѣетъ право требовать внесенія этого предложенія въ ближайшее общее собраніе. Правленіе можетъ въ интересахъ дѣла организовать особыя органы—участковыя попечительства и совѣты при попечительствахъ. Общество состоитъ въ вѣдѣніи министерства внутреннихъ дѣлъ. Установленіе отличительныхъ значковъ для членовъ допускается не иначе, какъ по формамъ и условіямъ ношенія, утвержденнымъ вол. губернаторомъ.

**ВОЛИНСЬКЕ
ГІМНАСТИЧНЕ ТОВАРИСТВО
«СОКІЛ»**

Додаток 4

**Список перших членів
Волинського гімнастичного
товариства «Сокіл» на 01.01.1911 року**

1. Чехлатов Іван Онисофорович – голова правління
2. Прокопович Андронік Андрійович – заступник голови
3. Теодорович Дмитро Євдокимович – секретар
4. Фреліх Максиміліан Вячеславович – начальник (викладач)
5. де Боккар Микола Карлович – казначей
6. Лазицький Микола Філімонович – лікар
7. Єсакова Катерина Євгенівна – член правління
8. Альбрехт Ігнатій Йосипович – член правління
9. Каділін Павло Іванович – член правління
10. Махачек Йосип Іванович – член правління
11. Ястремський Василь Юхимович – член правління
12. Бубен Іван Йосипович – кандидат у члени правління
13. Горак Вячеслав Антонович – кандидат у члени правління
14. Клацек Франц Вячеславович – кандидат у члени правління
15. Томкович Мечислав Карлович – член ревізійної комісії
16. Яншинов Володимир Іванович – член ревізійної комісії
17. Богданович М. – член товариства
18. Бубен Володимир Іванович – член товариства
19. Вітковський Віктор Казимирович – член товариства
20. Ваневсек Йосип Йосипович – член товариства
21. Гавранек Вячеслав Вячеславович – член товариства
22. Грегер – член товариства
23. Ігумнов Петро Олексійович – член товариства
24. Кудрицький Михайло Петрович – член товариства
25. Копецький Володимир Іванович – член товариства
26. Клейн Яків Мартинович – член товариства
27. Кузнецова А.С. – член товариства

28. Котлів – член товариства
 29. Левицька-Артемьєва – член товариства
 30. Маркуб Адольф Антонович – член товариства
 31. Міллер Павло Вячеславович – член товариства
 32. Овсянникова-Заверткіна Наталія Василівна – член товариства
- ства
33. Павша Йосип Миколайович – член товариства
 34. Полякова Антоніна М. – член товариства
 35. Потапова Валерія Іванівна – член товариства
 36. Сладек Микола Матвійович – член товариства
 37. Терпіловський Павло Осипович – член товариства
 38. Туницький Олександр Олександрович – член товариства
 39. Шилгавий Іван Францович – член товариства
 40. Янса Богдан Теодорович – член товариства
 41. Альбрехт Йосип Ігнатєвич – член товариства
 42. Редек – член товариства
- Відвідувачі: Гуменюк О.Д., Коштял, Паповшек, Рішанек, Рідек, Шульц.

Додаток 5

Список членів Житомирського гімнастичного товариства «Сокіл» (1917–1922 рр.)

1. Вакулка Микола Архипович – голова правління
2. Гоушка Ярослав Іванович – начальник (викладач)
3. Варенцов Микола Сергійович – секретар
4. Дорн Георгій Едмундович – секретар
5. Левитська Людмила Костянтинівна – секретар
6. Іваницький Стефан Владиславович – секретар (учасник I Всеросійської олімпіади 1913 року)
7. Карабанов Віктор Іустинович – голова правління
8. Левицький Микола Іустинович – інструктор
9. Пацевич Євген Олександрович – інструктор
10. Крижанівський Леонід Іванович – інструктор
11. Зенов Михайло Федорович – інструктор

12. Полів'яненко Іван Олександрович – інструктор
13. Блонський Ярослав – член товариства
14. Бутусова Єлизавета Михайлівна – член товариства
15. Валицький Володимир Олександрович – член товариства
(срібний призер першої Всеросійської олімпіади 1913 року)
16. Варенцов Віктор Сергійович – член товариства
17. Воротинський Борис Л. – член товариства
18. Горелов Леонід Федорович – член товариства
19. Грибовський Дмитро М. – член товариства
20. Григор'єв Леонід – член товариства
21. Давидов Вадим – член товариства
22. Демидов Федір – член товариства
23. Діческуль Ольга – член товариства
24. Дядюша Ірина – член товариства
25. Єгоров Олександр Опанасович – член товариства
26. Єфімов М. – член товариства
27. Жолнеркевич Володимир – член товариства
28. Зеркалов Л.Д. – член товариства
29. Зімніцький В.Л. – член товариства
30. Кенге Георгій Адольфович – член товариства
31. Кенге Лев – член товариства
32. Кенге Мері – член товариства
33. Кігель І. Ф. – член товариства
34. Кренц Іоганна – член товариства
35. Кузьмін–Караваєв М.К. – член товариства
36. Лекехмаєр – член товариства
37. Леонтьєва Зінаїда – член товариства
38. Лисянський – член товариства
39. Лучинський Анатолій – член товариства
40. Людвинський Опанас Іванович – член товариства
41. Манько Микола Кузьмич – член товариства
42. Мейєр Глафіра – член товариства
43. Міштофт З. – член товариства
44. Мітягіна – член товариства
45. Омецинський М.П. – член товариства
46. Павлоський Дмитро Максимович – член товариства
48. Петровський Георгій Олександрович – член товариства

49. Петровський Борис Олександрович – член товариства
50. Поліщук Тимофій – член товариства
51. Пухальський Володимир – член товариства
52. Раєвський Федір Андрійович – член товариства
53. Репкін Костянтин – член товариства
54. Розит Ян – член товариства
55. Смоліна Наталія – член товариства
56. Снетенчук Вадим Миколайович – член товариства
57. Сицинська Валентина – член товариства
58. Тарасевич Борис Георгійович – член товариства
59. Тарасевич Людмила Дмитріївна – член товариства
60. Тржепель Володимир Йосипович – член товариства
61. Угнівий Василь Левкійович – член товариства
62. Фадєєв Євген Леонідович – член товариства
63. Файн Мордко Абрамович – член товариства
64. Фельдман Ш.Ш. – член товариства
65. Хведак Петро – член товариства
66. Чернищенко Олександр – член товариства
67. Чубов Ф.С. – член товариства
68. Шипов Г.К. – член товариства
69. Шелеметєв О.М. – член товариства

Додаток 6

**Список членів
гімнастичного товариства «Сокіл»
села Крошня Чеська (1917–1922 рр.)**

1. Бубен Йосип Іванович – перший голова правління (1891 р. н.)
2. Томан Стефан Франце-Антонович – перший начальник (інструктор, 8.11.1894 – 28.09.1938)
3. Кржижанек Іван – голова правління із 1921 року
4. Шипель Вячеслав Матвійович – голова правління з 1922 року
5. Градецький В.К. – інструктор із 1921 року
6. Балон Антон Олександрович – секретар (1898 р. н.)

7. Яндура М. – секретар
8. Бездетко Дмитро Іванович – член товариства (15.05.1903 – 17.09.1983)
9. Влодак Антон Йосипович – член товариства (2.01.1903 р. н.)
10. Голан В'ячеслав В'ячеславович – член товариства
11. Душек Георгій Йосипович – член товариства
12. Копецька Марія Йосипівна (Ігнат'євна) – член товариства (18.09.1904 р. н.)
13. Капшук Анна Іванівна – член товариства (1902 р. н.)
14. Капшук Антон Іванович – член товариства (1900 р. н.)
15. Карабанов Максим Григорович – член товариства (11.02.1890 р. н.)
16. Кноблах Анна Йосипівна – член товариства (8.05.1897 – 10.03.1934)
17. Кноблах В'ячеслав Йосипович – член товариства
18. Коларжик Йосип Кирилович – член товариства
19. Куна Марія – член товариства
20. Малі Йосип Федорович – член товариства (1902 р. н.)
21. Сафонов М. – член товариства
22. Пергл – член товариства
23. Соучек Василь Йосипович – член товариства (23.04.1905– 23.01.1987)
24. Соучек Емілія Петрівна – член товариства (7.07.1902 р. н.)
25. Спала Антон Йосипович – член товариства (15.06.1904 р. н.)
26. Спала Олександр Йосипович – член товариства (1897 р. н.)
27. Студеная Анна Йосипівна – член товариства
28. Студений В'ячеслав Йосипович – член товариства (1903 р. н.)
29. Тиха Євгенія Олександрівна – член товариства (23.03.1901 р. н.)
30. Тиха Єлизавета Олександрівна – член товариства (3.11.1903 р. н.)
31. Тихий Іван Іванович – член товариства (1903 р. н.)
32. Томан В'ячеслав Йосипович – член товариства (1903 р. н.)
33. Томан Йосип Йосипович – член товариства (1895 р. н.)

34. Тишкевич Григорій Олександрович (Антонович) – член товариства (1903 р. н.)

35. Трукса В'ячеслав В'ячеславович – член товариства (8.09.1902 р. н.)

36. Трукса Марія В'ячеславівна – член товариства (28.01.1904 р. н.)

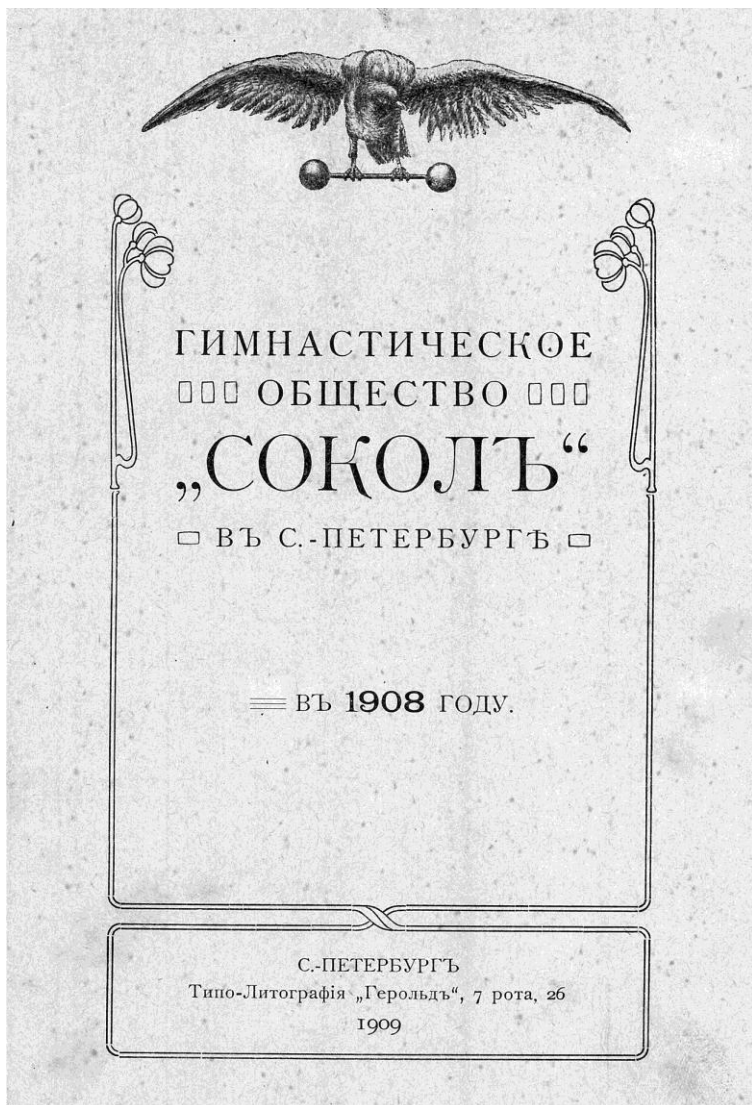
37. Шипель Антон Матвійович – член товариства (1892 р. н.)

38. Шипель Іван Матвійович – член товариства (28.08.1901 р. н.)

39. Яндура Йосип Миколайович – член товариства (23.04.1903 р. н.)

Примітка. Списки повністю не встановлені.

Статут гімнастичного товариства «Сокол»

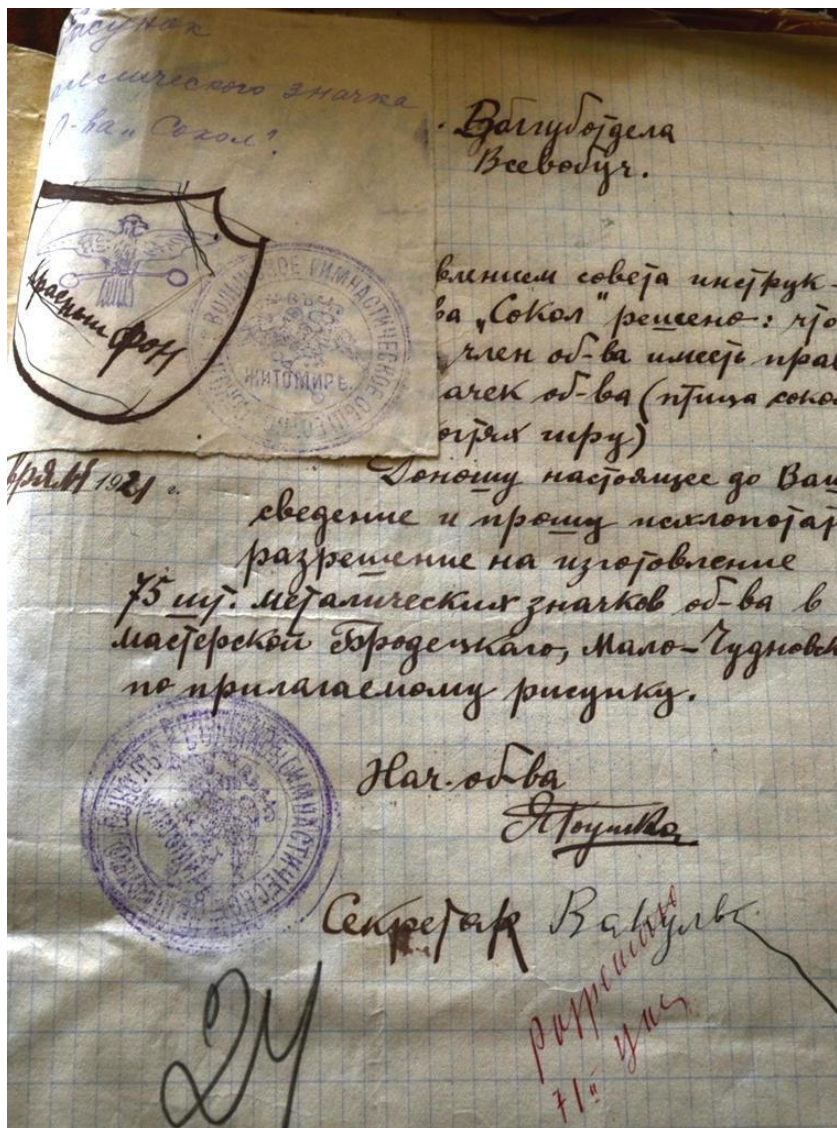
Програма І зльоту союзу слов'янського сокольства, 1912 р.

І СЛЁТЪ
СОЮЗА СЛАВЯНСКАГО
СОКОЛЬСТВА
СОЕДИНЕННЫЙ
СЪ VI СЛЁТОМЪ ЧЕШСКОЙ
СОКОЛЬСКОЙ ОБЩИНЫ
ВЪ ПРАГЪ
ИМѢЕТЪ БЫТЬ
ОТЪ 28 ІЮНЯ Н. СТ.
И ДО 1 ІЮЛЯ Н. СТ. ВКЛЮЧ.
1912 ГОДА

1862 1912

Лист-прохання на отримання дозволу на виготовлення
значка товариства «Сокіл», 1921 р.

Анкета Б.Ю. Байтмана, 1920 р.

1. *Байтман*
 2. *1920*
 3. *14.11.1920*
 4. *24*
 5. *1920*
 6. *1920*
 7. *1920*
 8. *1920*
 9. *1920*
 10. *1920*
 11. *1920*
 12. *1920*
 13. *1920*
 14. *1920*
 15. *1920*
 16. *1920*
 17. *1920*
 18. *1920*
 19. *1920*
 20. *1920*
 21. *1920*
 22. *1920*
 23. *1920*
 24. *1920*
 25. *1920*
 26. *1920*
 27. *1920*
 28. *1920*
 29. *1920*
 30. *1920*
 31. *1920*
 32. *1920*
 33. *1920*
 34. *1920*
 35. *1920*
 36. *1920*
 37. *1920*
 38. *1920*
 39. *1920*
 40. *1920*
 41. *1920*
 42. *1920*
 43. *1920*
 44. *1920*
 45. *1920*
 46. *1920*
 47. *1920*
 48. *1920*
 49. *1920*
 50. *1920*
 51. *1920*
 52. *1920*
 53. *1920*
 54. *1920*
 55. *1920*
 56. *1920*
 57. *1920*
 58. *1920*
 59. *1920*
 60. *1920*
 61. *1920*
 62. *1920*
 63. *1920*
 64. *1920*
 65. *1920*
 66. *1920*
 67. *1920*
 68. *1920*
 69. *1920*
 70. *1920*
 71. *1920*
 72. *1920*
 73. *1920*
 74. *1920*
 75. *1920*
 76. *1920*
 77. *1920*
 78. *1920*
 79. *1920*
 80. *1920*
 81. *1920*
 82. *1920*
 83. *1920*
 84. *1920*
 85. *1920*
 86. *1920*
 87. *1920*
 88. *1920*
 89. *1920*
 90. *1920*
 91. *1920*
 92. *1920*
 93. *1920*
 94. *1920*
 95. *1920*
 96. *1920*
 97. *1920*
 98. *1920*
 99. *1920*
 100. *1920*

10. Каким спортом занимался? *Легкая атлетика, футбол, бег, прыжки, плавание, теннис, волейбол, баскетбол, хоккей.*
11. Как давно и в каких обществах? *Масштаби, Тосин. футбол с 1912г.*
12. Участвовал ли в соревнованиях и где? *Уч. основывал, ставил футбол. Футбол. Чемпионат. Училище под солнцем в чемпионате.*
13. Результат участия. *15:2 (дома) 2/ у врагов в гостях.*
14. Занимался ли педагогической и организаторской деятельностью вообще и по спорту в частности? *Да. В институте спор. Тр. в Ель. Др. Своя. Со. вклет. вклет. оид. Масштаби. Тренировка физик. развития 15, 24, 26, 30.*
15. Могает ли работать по спорту/его вид./ *В Канаде. Свой. Тренировка. Легкая атлетика.*
16. Где/ в городе или сельской местности./ *В городе.*

Доповідна А.І. Шевченка, 1920 р.

інструктор
 Ю. Сквирин
 1920г.
 м. Харків
 Всевогн.
 13
 107.
 1920г.
 17.

Доклад.
 чого заключається система
 "скаутинг" і які її цілі?
 Яка її цінність, моральна,
 фізична, виховна, юного
 населення великих міст і проми-
 слових центрів?
 Чи є це все, бодре покоління с
 трудовими телами і духом, чистим
 серцем і сповна продуктив-
 ними трудовими навиками,
 це всі цілі системи "скаутинг".
 Здається, цілі, до яких стре-
 миться наша організація, додають
 то в наше час організації
 може принести велику користь
 у сфері фізичного і правдиво-
 го виховання юнацтва. Це
 добре, але організація не раз-
 вівається, і не розвивається, тому
 що не має достатньої
 матеріальної підтримки.

Я представил Вам сумму на
одиннадцать (11) тысяч рублей,
это как вы знаете всего лишь.
Необходимо послать инструк
на уезд. Необходимо помочь
существующим организациям.
Все это требует средств. Наде
что отдел Всевожук отклик
на просьбу «ЮКОР» и помо
ги нам может.

157

1. Вероятно с замкнутыми спиральными членами	спиральными членами
2. Вероятно с замкнутыми спиральными членами	спиральными членами
3. Вероятно с замкнутыми спиральными членами	спиральными членами
4. Вероятно с замкнутыми спиральными членами	спиральными членами
5. Вероятно с замкнутыми спиральными членами	спиральными членами
6. Вероятно с замкнутыми спиральными членами	спиральными членами
7. Вероятно с замкнутыми спиральными членами	спиральными членами
8. Вероятно с замкнутыми спиральными членами	спиральными членами

Доповідна записка Б. Байтмана, 1920 р.

381.
 21/IX - 201.
 113
 т. Начальнику Всеобщего
 Волгубвоенкомта
 Теревар Митрополитская
 Дружина Скаутов организована
 в мае 1917 года в составе 15
 человек скаутов. После перерыва в
 промежуток в месяцы в мае 1918
 были работы возобновились в составе 150
 человек, но постепенно количество
 уменьшалось до 30 человек, ввиду
 того, что совершенно отсутствовал
 инструктор. При таком количестве
 продолжалась занятая вплоть до
 июля 1918 года, причем работа шла
 исключительно терпением. Занимались
 гимнастикой - военными упражнениями
 и физическими упражнениями на свежем воздухе.
 Закалялись водоем скаутов ночевками

и лагерной жизни. Претворившиеся
процессы на рожденье 25-30 верст
в окрестностях города. Образован
важность на общем развитии. В сущ
правительстве, канцелярии скаута. Число
2 лет еженедельные лекции. Но воп
росам общего скаутства. Скауты
привычки и самостоятельной жизни
в мире и дома. Обращались к
скаутские законы и принципы как
нах: "скаут честен и правдив", скаут
внимателен и услужлив, скаут друг невин
ды растений", "Ростом вверх как можжевель
ник, а не стелется как ползучий куст".
В марте 1926 года после выпуска из
звена для подготовки инструкторов,
4 инструктора по звесам, количество
скаутов дружины возросло до 215 человек
из которых было составлено 19 звеньев

Благодаря великому старанию
перешли власти и др. Количество
было сокращено до 50 человек, и сего
днем для подготовки здания, так
как 3^е инструктаж поступили на
службу в здание. Теперь все работа
продолжается более усиленно тем
нам, особенно обращается внимание на
инструкционное здание и здание для под-
готовки здания для того, чтобы
было бы понашим друзьям новым ося
из рабочих кварталов города, так как
этого требует настоятельно, условия их
жизни и состояние их здоровья, тем самым
и устанавливается наше внимание в
данном месте. Для проведения намеченной
работы нужно было бы дать возможность
инструкциям, специально посвящен
себя всей служебной работе и работе

и лагерной жизни. Предпринимались
попытки на разетание 25-30 верст
вernessности года. Обращалось
внимание на общее развитие. В
правительстве, канцелярии скаута. Читались
2 лет естественные науки (но вон
росам общего скаутинга. Содейство
привычки к самостоятельной жизни
в лагере и дома. Обозначались
скаутские законы и принципы как
напр: "скаут честен и правдив", "скаут
вежлив и услужлив", "скаут друг животных
и растений". Ростом вверх как молодой
дуб, а не стелется ~~как ползучий~~ "ква".
В марте 1920 года после выпуска из
звена для подготовки инструкторов,
4 инструктора по звеном, количество
скаутов дружины возросло до 215 человек
из которых было составлено 19 звеньев

Благодаря вселенным обстоятельствам
перенесены власти и др. Количество
было сокращено до 50 человек, не считая
звено для подготовки звенья, так
как 3-е инструктора поступили на
службу в армию. Теперь все работы
предоставляется более усиленным тем-
пам, особенно обращается внимание на
инструкторское звено и звено для под-
готовки звенья для того, чтобы было
было бы понашим условиям новым ста-
дией рабочих кварталов города, так как
этого требует настоятельно, условия их
жизни и состояние их здоровья, чем собствен-
но устанавливается наше внимание в
данном месте. Для проведения намеченной
работы нужно было бы дать возможность
инструкторам, специально посвятив
себя этой общественной работе и освободить

из от замечательных или болельщиков
в других учреждениях и обеспечить их
экономически. Ну конечно для 2-х человек
для того, чтобы, конечно было бы полезно
каждому брату в лагере. К тому же нужно
обеспечить дружную удобную и квартиру
отоплением и освещением. Если не
хотите скаута, который надо было бы
обеспечить питанием и одеждой. Среди
этого затруднение в работе возникает,
отсутствием литературы по вопросам
физического развития и скаутинга.
Было много по заботливости не отменяю
что в другом издается журнал уже
несколько в котором принимают участие
все скауты, "Разведчик" и еврейская
группа, а также 3-х дневная газетка
"Скаутский вестник" на русском языке,
который издается органами клуба скаутов

К зиме наши будет организован отряд
коннобегальцев из скарпов дружины. Птен
мне желательно было бы организовать
футбольную команду не за отсутствием
сна. Это не удавалось. Намечен
было бы один великобед для дружины,
и т.д. Спортивные мероприятия
вели не будет ваших задержек и
думая работа будет проходить нормально

Нарачник Дружины
10/15-102.

Лист начальника відділу всеобуча О. Чайки про
перейменування єврейської дружини скаутів в Юки

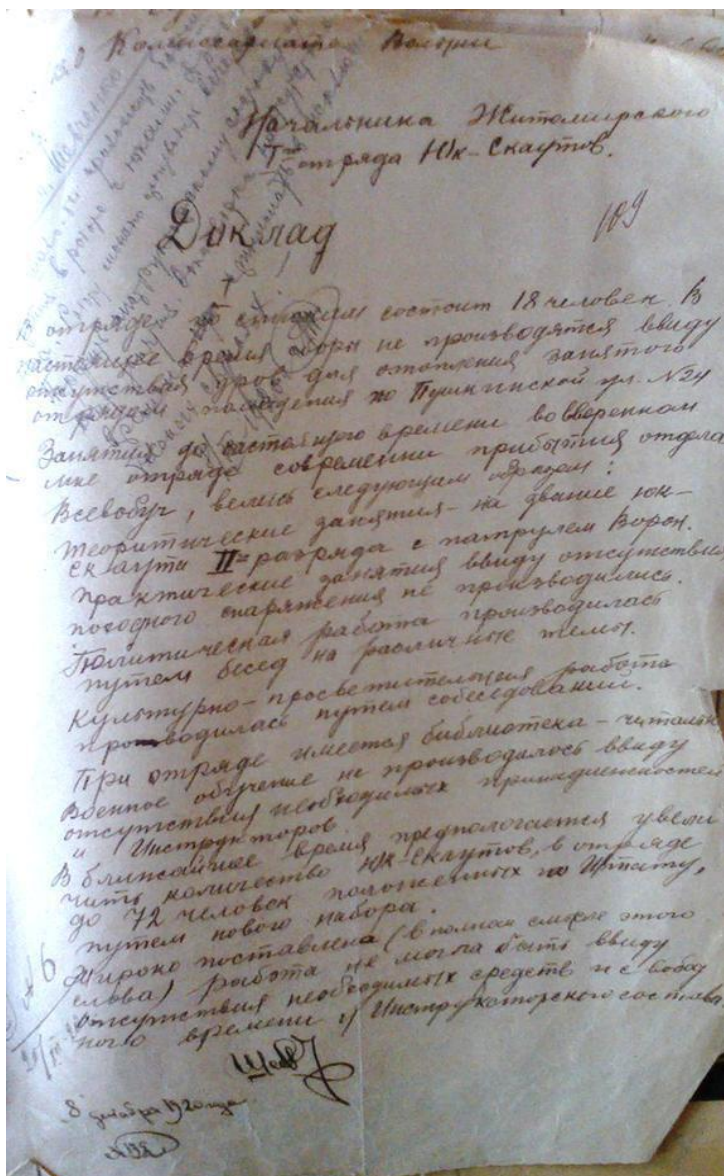
В. С. С. Р.
ВОЛЖСКИЙ
Уездный
Суд
1920 г.
1920 г.
1920 г.

Вс. II-й Татемирский отряд Юков.
/Быв. Евр. Друж. Бой и Гераль-скауты/.
(Геральский н.р. №28-307)

На основании предписания Округскаучу от 23-го
августа с/г. за №1066/23а, существующие скаутские
организации переименовываться Юков. ~~всем~~
~~скаутским дружинам, существующим~~
~~в настоящее время, переименовать~~ ~~в~~ ~~Юков.~~
~~скаутские дружины II-го Татемирского отряда Юков.~~

Начетдел. Всеобуч: *Чайка*
Начальник Отделения: *Александр*
Докладывающий: *Борис*

Доповідна записка начальника загону Юк-скаутов

Анкета І.І. Шевченка, 1920 р.

4-3.

РЕГИСТРАЦІОННА
КАРТА
для спортсменів.

Зареєстрований... днів... місяця 1920 року.

Ім'я, по-батьківськи. Іван Ігнатович.
Шевченко.

Вік. 20.

Отримане загальне
освічення. Ж. П. 2.

Отримав-ли спе-
ціальне спортивне
освічення. В с. Чернівецькому при Ко-
вельському військ. інституті.
Пері. Олександр. Ной-Слаугов

Місцевість, звідки з
вказанням району. 2. М. Ситковський
Миколаївський № 48.

Соціальне положення. Живу в місті при
полі.

Місце служби в на-
стоячому армії. ~~Військовий~~ З. Герасимович

Знайома-ли література
в частині пов'язаної з
спорту. Знаю в Червоно-
граді у Гринюка
"Пам'ятки на Радянськ"

В городе или в районе...

Специально к воен-
ной службе: был-ли
на войне, ком/опо-
нцальность./

Занимался ли спортом за-
тем?

Как давно и в каких
сферах.

Участвовал-ли в
и соревнованиях и где.

3. Результат участия.

4. Занимался-ли педаго-
гической и организа-
торской деятель-
ностью вообще и по
спорту в частности.

5. Занимался ли работать
по спорту/его вид/

6. Где/ в городе или
сельской местности.

Насколько в през. ком.
Фирова.

Секретарем, помощн.
руководит., дружин., баскет.
с 1948. в Кирове

Фрун-Земельский матч
в 1948. в г. Березники
мешком Зарина и Жданов
ком. олимпийских игр.

Как секрет. инсп.
700.

Свободный армист.

Березники

Анкета І.С. Кігеля, 1920 р.

10.

Кимель Илья Соломонович

16 лет.

состоит учеником 7 класса

обучается в инструкторской
школе в 1-м ИС. О.Д.Б. и Т.С.

Старо-Вильевская №

3-й район милиции

ученик, живу на средства
родителей

ученик № 006 Сд. Птр. школы

Имя и фамилия	Иван по Скамизину
Дата рождения	X
Место рождения	Скамизин, ивановский
С какого года по какой год	с 1917 года по 1920г.
В каком М.Б.Д.Б.Т.С.	в 1-м М.Б.Д.Б.Т.С.
Участвовал в каких-либо восстаниях	участвовал в ивановском восстании
Состоит ли в рядах	X
Состоит ли в рядах	состоит руководителем
Состоит ли в рядах	звезда в рядах
Состоит ли в рядах	Ивановский
Состоит ли в рядах	в городе. Иван

Положення про загін Юків

ПОЛОЖЕНИЕ
ОБ ОТРЯДАХ ЮКОВ.

§ 1.

Самой маленькой ячейкой организации является патруль, который состоит из 8-ми юков и 9-го патрульного, избираемого самими юками.

Патрули формируются из мальчишек и девочек трудящихся слоев населения с 10-ти летнего возраста.

Патрули из мальчишек и девочек формируются отдельно, 4 патруля соединяются в отделение, а два отделения стряд. Политический контроль над принимаемыми лежит на всех партийных организациях, имеющих представителей в юн-штабах.

§ 2.

Желание поступить в стряд подает Начальнику стряда заявление с своим желанием быть юком и разрешение родителей на это.

§ 3.

Принятый в стряд дает честное слово в том, что будет исполнять все приказания начальников и также законы юков.

§ 4.

Все записавшиеся в отряд подвергаются медицинскому осмотру в Киспоси, создаваемой школьно-санитарной подотделом Здравоохранения по мере надобности при штабах Райюков /Уездюков/ и распределяются по отделениям и патрулям в числе, согласно утвержденным штатам стряда.

§ 5.

Каждому юку выдается билет /после выдержания испытания на юка 3-го разряда/ за подписью начальника и печатью стряда.

Форма: приложении к нему № 1.

§ 6.

В лагерях и зимей при штаб-юках, юки, юрские происхождения чистоскаутской программы обучаются еще разным ремеслам, подготавливаются таким образом к трудовой жизни.

§ 7.

Воспитание юков ведется на трех скаутскую и политическую. Первые ведутся инструкторами, вторые - ответственными партийными организациями, имеющими представителей в штабах.

§ 8.

Юни имеют четкий скаутский значок на розетке красного цвета. Значок брахует собой Нахичевский стрелы в знак того, что он знает правильную
пусть жизни.

§ 9.

Помощник патрульного имеет на левом кармане одну полоску, патруль
две, отделение три, секретаря штаба - одну красную длинную полоску, на

стрелы одну красную звезду. Юни полагает разряда имеют на левом кармане
скаутский значок или второго разряда - вторую полоску, значок или
полоску на левом кармане имеют значок по специальности, на нахичевский
доки, в стрелы имеют на левом кармане одну звезду или секретаря

№ 10.

Все юни мира - братья между собой, и при встрече они должны привет
ствовать друг друга и начальники салютуют, т.е. прикладывать три пальца
всей руки /указательный, средний и безымянный/ перед лбом.

Сжатие трех пальцев напоминает о ТРЕХ ОСНОВНЫХ ЗАКОНАХ ЮНИОВ /
торжественное обращение

§ 11.

Каждый отряд имеет свою печать в середине которой помещен юнион
а вокруг надписи: № отряда по порядку - Одесский и т.д.

§ 12.

Знамя отряда красное с полным скаутским значком белесого цвета и
по середине.

§ 13.

Патрульные флажки цвета, выбранного знамени с черным силуэтом звезды
или птицы.

УПРАВЛЕНИЕ ОТРЯДА

№ 14.

Штаб отряда

Всеми делами отряда руководит Начальник отряда посредством Штаба
в составе: Секретаря, Заведывающего Усложившейся частью отряда /сн же
значей/ и двух инструкторов. Начальник отряда выбирается всеми юнами, по
возможности из взрослых и утверждается ГОРЮКОМ /Уездным/. Инструктора
ются Уездным отделением Всевсбуч /на лри, выдержавших установленное испытание

§ 15.

На случай болезни или отсутствия выше означенных лиц Начальником
назначается временный их заместитель:

§ 16.

Штаб отряда собирается по мере надобности и по приказанию Началь
отряда причем решение дел происходит по простирству большинства голос

149
Штаб страды также разрешает испросы: с наградах, с пропусков иков
1-й и 2-й разряды, с наказаниями, с жалобами, с исполнением иков и т.п.

№ 18.

Штаб страды ведет счетоводство страды и дееспособности, ежемесячно
по указанию вышней инстанции представляет отчеты с ^{всех} деятельности
Штаб Района /Уезд./

§ 19.

Журнал посещения штаба ведется Секретарем страды.

ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ.

§ 20.

Начальник страды:

Начальник страды командует и руководит всей деятельностью страды. Он
назначает Начальнику Района, где таковой имеется, Начальника Района - Начальнику
Уезда /Уезд./, а последний через инспектора спорта Отделу Всевсуч Уед-
нянского. От имени его производятся все сношения с надлежащими местами и
лицами. Он наблюдает за точным исполнением постановлений Бюро Штаба стра-
ды: во всех случаях имеет право прерывать на три дня собрания Штаба, на ко-
торых сказались уклонение от должного порядка и существующих законоположений
исполнения дел в Штаб Района, мотивируя принятой меру, если для проверки
исполнения действия начальника, так и для принятия, если нужно, необходимых
мер и мероприятий безотлагательно.

§ 21.

Начальник страды вправе производить расходы, учения, устраивать физиче-
ские упражнения, игры и другие занятия и развлечения, музыкальные вечера
согласно плану и расписания, утвержденного Районом /Уезд./, а равно произ-
водить в случае действительной надобности расходы согласно кредита, в чем
отчет перед Районом /Уезд./.

§ 22.

Начальник страды имеет право требовать исполнения своих распоряжений,
а равно преступных против власти.

§ 23.

Нарушение, возникшее между властями разрешается по возможности в преде-
лах патруля или начальником страды, который разрешает их сам или предлагает
рассмотрение Штаба страды или товарищеского суда; постановление последнего
подлежит Начальнику страды, пользующимся правом смягчать наказание. В тех
случаях когда будет равногласие в решениях Начальника страды, собрания Шта-
ба страды и товарищеского суда, должно быть доложено Начальнику Рай-
она /Уезда/, решение которого считается окончательным.

Название юкта 2-го разряда.

- 8/ Знать способ приготовления трех простых кушаний
9/ Уметь развести костер и устроить очаг для варки 1 кушанья
10/ Пройти попеременно шагом и бегом одну версту не меньше чем в 7
11/ Высшее учение, Обязанности разведывающего. Разведка по инструкц. 1
- НА ЗВАНИЕ ЮКА ПЕРВОГО РАЗВЕДА.

НА ЗВАНИЕ ЮКА ПЕРВОГО РАЗРЯДА.

- 1/ Иметь три специальности в том числе "самит" по подаче поручений в несчастных случаях.
- 2/ Простая глазомерная ^ис"емка и ориентировка по карте.
- 3/ Знать все строения и ^истатистика их исполнения, бегло сигнализировать азбуке Морзе.
- 4/ Уметь быстро вязать восемь узлов, при чем два или три из них в или у себя за спиной.
- 5/ Полное устройство бивуака, разбивка палатки, разведение костра.
- 6/ Уметь плавать и знать приемы спасения на водах, а также приемы в чувстве утопающего.
- 7/ Иметь ~~два~~ две трудосые закладки, по которым либо трудовым специалистам
- 8/ Знать несколько приемов боя или Лайк-Дентсу для правильного
- 9/ Только ^{то} раз ^{то} вязать с двух великих людях воли, энергии и настоящих вышедших из среды послетатарских масс.
- 10/ Краткое и ретное учение. Стрелковое охранение по инструкции ^{кавалерского} Общества ^{Начальника} Начальника.

Список І
Житомирського загону «Юків»
станом на 10.09.1920 р.

Шевченко Арсеній Іларіонович
Фотопула Михайло Шухман
Носєх Меньшиков Блонський
Ярослав Зусман Шуя Ковальов
Дмитро Шубович Дмитро
Малинський Яків Гітерман
Вольф Караваєв Олег Вашук
Михайло Живило Дмитро
Гуменюк Григорій

Лисаковський Володимир
Лисаковський Михайло

Список ІІ
Житомирського загону «Юків»
станом на 31.03.1921р.

Гершбейн Ізраїль
Малинський Еля
Ліванський Яков
Кігель Йосип
Бару Меєр
Гельман Аврум
Шустерман Лейб
Гойзен Хаїм

Бронфман Самуїл
Котик Ефраїм
Ширайзер Вольф
Бару Хайм
Ягнятинський
Мотя Кіпніс Йосип
Штерн Борух
Алендер Аврам
Кислюк Шльома
Смоляр Йосип
Бєлик Шльома
Вайсман Лейб
Бродецький Шика
Кудиш Шльома
Цинман Борух
Брейтман Ізраїль
Графман Мойсей
Товб Ізраїль
Грінштейн Йосип
Задовський Аврам
Зачика Ейя Вулл
Голда Поляк Фейга

Коростишівська
Лея Епштейн Есфір
Хітман Рахіль
Рожевська Блюма
Гальперін Шива
Сосніна Клара
Оберман Маня

Онiщук Олександр Васильович

Підприємець. Меценат. Спортивний діяч.

Народився 21 квітня 1969 року в Житомирі. Навчався в ЗОШ № 6 м. Житомира. З дитинства професійно займається плаванням і волейболом.

У 2001 році закінчив Житомирський автомобільно-дорожній коледж за спеціальністю «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів», де здобув кваліфікацію механіка. Під час навчання в Житомирському автомобільно-дорожньому коледжі був капітаном збірної команди з волейболу.

З 1987 по 1989 рік проходив військову службу в Мінську, пізніше в м. Мукачеве.

У 2005 році закінчив Київський гуманітарний інститут і отримав повну вищу освіту за спеціальністю «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності».

З 2012 року член Ради директорів Українського тенісного клубу.

Співорганізатор щорічного чоловічого парного турніру з великого тенісу серед аматорів «Кубок Полісся» і Всеукраїнського дитячого турніру з волейболу серед юнаків пам'яті Григорія Ніколайчука.

Спонсор волейбольної команди ДЮСШ № 1, яка третій рік поспіль стає бронзовим призером чемпіонату України серед юнаків.

З 2013 року віце-президент Житомирської обласної Федерації рукопашного бою України.

З жовтня 2014 року голова відокремленого підрозділу Федерації тенісу України в Житомирській області.

23 грудня 2014 року очолив Житомирське обласне відділення Національного олімпійського комітету України.

Постійно бере активну участь в дитячих проєктах, зокрема, щорічного свята напередодні Міжнародного дня захисту дітей «Країна дитинства – країна мрій». Одружений. Має четверо дітей.

Наукове видання

*Олександр Станіславович Кухарський
Григорій Петрович Грибан*

СПОРТИВНІ ТОВАРИСТВА І ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТОМИРЩИНИ 1893–1922 рр.

Друкується в авторській редакції
Комп'ютерна верстка Г.П. Грибана

Підписано до друку 21.04.2015. Формат 60х84/16
Гарнітура “Times New Roman”. Папір офс. № 1
Ум. друк. арк. 11,20.
Наклад 300 прим. Зам. №

Віддруковано в ПП “Рута” 10014, м.
Житомир, вул. М. Бердичівська, 17-а
*Реєстраційне свідоцтво про внесення в Державний реєстр
Серія ДК № 364 від 14.01. 2010 р.*